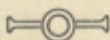

STRAHOVALCI - DVEH KRON. -

Zgodovinska povest.

Spisal

FRANJO LIPIČ.

△ △ △
Drugi del.

V LJUBLJANI, 1907.

Tisk in založba „Narodne tiskarne“.

XXXV.

Lipa ti je gora Romanija,
Još je lipši Cipar nasrid mora,
U njem raste bilica pšenica,
Rujno vino kano malavazija.
Po Cipru so bijele gradovi,
Kano bile ptice labudovi.
Najlepša su dva grada bijela:
Jednom ime Nikožija biše,
A drugi se Famagošta zvaše.

Hrv. narodna.

Tekom nekaterih mesecev so velike beneške galere pripeljale na otok Ciper nad 20.000 mož in dovažale so vedno nove čete, kajti republika je natančno vedela, da je nova vojna s Turki neizogibna. Beneški „bailo“, kakor so imenovali poslanika republike na sultanovem dvoru, je bil dožu že davno sporočil, da hoče Turčija za vsako ceno dobiti Ciper v last in da zbira ogromno armado v ta namen.

Tudi plemič Andrej Kržan in njegov sluga Tomo sta bila na Cipru. Ni jima bilo mar, da sta na klasičnih tleh. Razvaline mogočnih templjev in palač ju niso zanimale, toliko bolj pa življenje. Ciper je bil tedaj najbogatejša kolonija beneška. V krasnih gradovih so vladali kakor mali kralji beneški plemiči in živeli prešerno in razuzdano. Podložni so bili pač beneški republiki, a nič bolj, kakor srednjeveški vladarji nemškemu cesarju. Zemlja je bila rodovitna in skrbno obdelana ter je donášala obilno dobička. Cvetelo je rudarstvo in cvetela je trgovina, tako da so se v posamičnih rokah kupičila ogromna bogastva. Ciper je pripadal bizantinskemu cesarstvu do leta 1184. Tedaj je nastala na otoku revolucija, kateri je stal na čelu princ Izak Komnenos, ki je vodil vojno proti cesarju Andronikosu I. tako spretno, da je Bizanc obupal, da še kdaj zmaga. Leta 1191. je angleški kralj Rikard I. podelil otok grofu Lusignanu, ki je bil dotlej kralj jeruzalemski. Gvidon Lusignan je postal kralj ciperski in

njegov rod je vladal ta otok skoro tristo let. Ko je zadnji Lusignan umrl, je prišel na prestol njegov nezakonski sin Jakob, ki je bil oženjen z Benečanko Katarino Kornaro. Po Jakobovi smrti je Katarina vladala otok za svojega nedoletnega sina, a beneška republika jo je prisilila, da se je leta 1489. zase in za svojega sina odpovedala kraljevski kroni in prepustila republiki bogati otok. Republika je Katarino Kornaro pregnala v malo vilo pri Trevisu, odkoder se ni ganila do svoje smrti.

Pod vlado beneške republike se je Ciper posebno razvil. Bil je glavna postojanka za trgovino s Perzijo, z Egiptom in z Indijo in je imel skoro poldrugi milijon prebivalcev, kar je za tiste čase ogromno mnogo.

Kržan je zapustil beneško galero v pristanu glavnega mesta ciperskega, v Famagusti. Velikansko mesto s svojimi krasnimi palačami in cerkvami, katerih je bilo do tristo, in s svojimi silnimi utrdbami je napravilo nanj mogočen vtisk. V ulicah je bilo še živahnejše vrvenje, kakor v samih

Benetkah, saj pa so tod prebivala tudi najrazličnejša plemena, Grki in Italijani, Židje, Arabci in Zamorci, poleg teh pa še mnogoštevilno vojaštvo vseh narodnosti.

Proveditore, to je namestnik beneškega doža, v Famagusti, je bil mladi Antonio Bragadino, hraber mož, kateremu je bilo vojskovanje največje veselje na svetu in ki je posvečeval pripravam za vojno s Turki največjo pozornost. Dannadan je vežbal vojaštvo ali pregledoval silne utrdbe, ki jih je bil dal napraviti okrog mesta. Pri teh vajah je spoznal Kržana in ga uvrstil med svoje pobočnike, na največje začudenje Kržana samega, ki si je bil svest, da je v armadi mnogo spretnejših oficirjev, ki bi bili zaslužili tako mesto.

Minilo je več mesecev. Kržan je pri vojaštvu, ki je bilo poslano iz Benetk, pogostoma povpraševal, če kdo kaj ve o vojvodi Dall Ferro in o njegovi hčeri Asunti, a izvedeti ni mogel ničesar. Tudi po generalu Franu della Croce je poizvedoval, a ni mogel več dognati, kakor da je

na nekem otoku nameščen kot proveditor.

V tem se je začela vojna s Turki. Turško brodovje je priplulo pred Ciper in je izkrcalo veliko armado, ki je zasedla en del otoka in začela oblegati drugo mesto cipersko, Nikozijo.

Proveditor Bragadino je bil ves iz sebe, ko mu je prišlo sporočilo, da da se je Turkom posrečilo, izkrcati na otoku svojo armado.

— Sami bomo krivi, če v tej vojni propademo, je rekel Kržanu, begajoč po sobi svoje palače semintja. Na pomoč ne smemo računati. Nemški cesar je sklenil s Turki premirje in se ne bo ganil, Francija nima mornarice in vrhutega ima unijo s Turki. Genova nam iz stare zavisti ne bo pomagala. Beneško brodovje pa, namesto da bi stražilo Ciper, leži v pristanu Jasa in čaka boljših dni. 84 galer je v Jasi, a se ne ganejo, češ, da morajo počakati na ladje, ki so jih obljubile Savojska, Florenca, Genova in Malta, v tem pa dovažajo turške ladje vedno več novih vojakov.

Kržan je uvideval, kako opravičena in utemeljena je razburjenost Bragadinova, a svetovati mu ni mogel.

— Pomagati si moram sam, je nadaljeval Bragadino. Turški armadi, ki je že izkrcana, smo še kos. Piali-paša, ki zapoveduje turškemu brodovju, mora biti na straži, da ga beneško brodovje ne preseneti. Ko bi zdaj imel pirate na svoji strani, bi mi vsaj toliko pomagali, da bi Turki ne mogli več ali le iz težka dovažati vojakov.

— Slišal sem, da se piratje vedno vojskujejo na strani beneške republike, je skromno pripomnil Kržan.

— Vojskovali so se, je potrdil Bragadino, toda moralo se je nekaj zgoditi, da so se umaknili in da ni ničesar slišati o njih.

Bragadino je zopet nekajkrat premeril sobo in se potem nenadoma ustavil pred Kržanom. Pogledal mu je globoko v oči, kakor bi mu hotel videti na dno duše.

— Do vas, plemič Kržan imam posebno zaupanje. Odkod izvira, to

vam povem pri drugi priliki, zdaj še ni čas za to. Prav ker vam zaupam, vam hočem poveriti nevarno, a hvaležno nalogo in če jo izvedete, vas čaka bogato plačilo.

— Ukažite — storim vse, kar je v mojih močeh, je kratko, a odločno izjavil Kržan.

— Prav tako, prijatelj! In sedaj čujte me: Vaša naloga je, poiskati piratskega kralja Gjačiča in ga pridobiti, da nam pride na pomoč. V ta namen vam prepustim jadrenico, ki leži v pristanu. Težka bo ta naloga, ker ne vem, kje je Gjačič, a povem vam različna skrivališča njegova in od piratov bodete že izvedeli, kje da je. Nevarna pa je ta naloga, ker nadzira Piali-paša vse morje jako skrbno in vas čaka strašna smrt, če mu pridete v roke. Premislite si torej stvar do jutri. Jaz obvestim o vaši nalogi beneško vlado, do jutri pripravim tudi pismo na kralja Gjačiča in vam sestavim navodilo za vaša pogajanja.

— Premišljati nimam ničesar več, je odgovoril Kržan; pripravljen sem izpolniti to nalogo.

Bragadino je podal Kržanu obe roki.

— Vidim, da ste res junak in da sem si izbral pravega moža za svoj namen.

Naslednji dan sta se Kržan in Tomo z Bragadinovo jadrenico odpeljala iskat piratskega kralja.

XXXVI.

A trese se drolje i kamenje
Okó gore, visoke planine,
Od topova, šiba i pušaka
Od jauka ranjenih junaka.
Nad Nikožijom sunce pomrčalo
Od črnoga praha i olova,
A zidovi krvavi bijahu
Sve od krvce duždovih delija.

Hrv. narodna.

Že več mesecev je turška armada oblegala mesto Nikozijo, a ves trud zavzeti to mogočno utrdbo, je bil brez uspeha. Poveljnik turške armade Mustafa-paša je poganjal dan na dan nove čete na naskok, a vselej so bile odbite. Na tisoče turških mož je že padlo v teh bojih, a še se niso vdali Benečani in proveditore Dandolo je

prisegal vsako jutro, da se ne vda pod nobenim pogojem, pa če bi moral zadnji boj dobojevati sam.

Napadi Turkov so bili strahoviti. Bombardirali so mesto neprestano tako, da so bila poslopja le še razvaline, a Dandolo je skrbel, da so ljudje vsak dan popravili škodo, ki so jih turške kroglje napravile na mestnih utrdbah in je boj nadaljeval. Bolezni so divjale med beneškim vojaštvom in pomorile na tisoče ljudi, a proveditor Dandolo se le ni vdal.

Naposled pa je le napočil dan, ko je omagala beneška armada. Piali-paša je bil na svojih ladjah pripeljal novo armado pred Nikozijo in s temi močmi je Mustafa-paša napravil odločilni naskok. Tri dni in tri noči je trajal boj brez prestanka. Zemlja se je tresla od streljanja topov in otemnelo je celo solnce od silnega dima. Kri je tekla v potokih, na tisoče Turkov je pokrivalo bojišče in čez ta trupla je peljal Mustafa-paša svoje čete na zmago.

Po večmesečnem obleganju so Turki končno zavzeli zidove, ki so

obkrožali Nikozijo in silne turške čete so se kričaje vsule med razvaline mesta in klale in ropale, kar jim je prišlo pod roke. Bila je noč groze in trepeta za nesrečno mesto. V tej noči je bilo poklanih trideset tisoč ljudi.

Mustafa-paša je izmed ljudi, ki so v tej noči utekli smrti, izbral vsa najlepša dekleta, ki jih je v dar namenil turškemu sultanu. Od hiše do hiše so hodili vojaki in zganjali ljudi na obrežje, koder so poveljnikov zaupniki izbirali dekleta in jih razdelili na posamezne ladje, ki naj bi jih odpeljale v Carigrad. Vse ostale ljudi je dal Mustafa-paša umoriti in njihove glave natakniti na kopja, ki so jih nosili pred vojaštvom, ko je zapustilo razvaline Nikozijo in odkorakalo proti Famagusti. Prav spredaj na desni in na levi od Mustafepaše so nesli glavi proveditora Dandola in škofa Kontarina.

Po odhodu turške armade je ostal en del turškega brodovja še v pristanu, dočim je drugi del odjadral v Famagusto. Prvi del je imel namen, odpeljati ogromni plen sul-

tanu v Carigrad. Zmage pijani Turki niso mislili na nič drugega, kakor da poropajo kar največ mogoče. Turški pomorski vojaki so preiskovali vse razvaline in znašali izpod njih raznovrstnega blaga. Izpraznili so cerkve in palače, samostane in skladišča in razkopavali zidove, kjer so mislili, da je skrit kak zaklad.

To je trajalo več dni in noči. Nihče izmed Turkov ni mislil, da zna nastati kaka nevarnost. Niti straž niso razpostavili, ne na kopnem, ne na morju, nego le ropali in ropali, trpinčili ranjence, če so slučajno še kje kakega zalotili, in onečaščali mrličje. Bestijalnost teh divjih čet je slavila svoje triumfe.

V tretji noči po zavzetju Nikozije so se daleč zunaj na morju pojavile lučice, ki so prihajale bliže in bliže. Nihče se ni zmenil zanje in nihče jih ni zapazil, tako da so prišle turški mornarici prav blizu in se razvrstile v velikem polukrogu okrog nje. Te lučice so brlele na ladjah, ki jih je kralj Gjačič pripeljal na boj zoper Turke.

Ena piratskih ladij je ugasnila edino svojo lučico, se ločila od drugih in se v temi bližala obrežju. Na tej ladji je bil kralj Gjačič in v njegovi družbi njegov sin Ladislav ter odposlanec proveditora Bragadina plemič Andrej Kržan. Ladja je jadrala skoro do obrežja, a precej daleč na strani od mesta in se tam ustavila. Mornarji so sneli čolnič in ga rahlo spustili na valove.

— Ravnajta se strogo po mojih naročilih, je rekel kralj Gjačič in vrnita se nemudoma. In zdaj potujta srečno.

Kržan in Ladislav Gjačič sta stopila s Tomom in nekim mornarjem v čoln in previdno odrinila na breg. Imela sta nalogo, vtihotapiti se v mesto in se dogovoriti s proveditorom Dandolom, da obrne vse svoje topove na turške ladje, v tem, ko bi jih piratje na drugi strani napadli. Gjačič si je obetal, da bi napad z dveh strani moral turško brodovje spraviti v zmešnjavo. Turki, je menil, bodo mislili, da je prišlo beneško brodovje in se bodo razdelili, a

piratje, ki so šteli osemdeset četudi jako majhnih ladij, bi potem lahko napadli posamične turške ladje in jih uničili.

Ladislav in Kržan sta se s svojima spremljevalcema previdno bližala mestu. Kmalu sta prišla do bojnih jam in nasipov, ki so jih bili izkopali Turki. Pri vsakem koraku so zadeli ob kakega mrliča in čim bliže so prišli mestnim utrdbam, toliko več je ležalo vse naokrog mrtvih turških vojakov, živega pa ni bilo videti nobenega. Končno so se priplazili čez mestne utrdbe in se zdaj prepričali, da je njihova slutnja bila utemeljena, da je mesto zavzeto in porušeno ter da so v pristanu samo tiste ladje, ki odpeljejo narejeni plen v Carigrad.

Kržanu je bilo kaj težko pri srcu, da je prišel s pirati prepozno na pomoč oblegani Nikoziji. Njegova krivda to ni bila. Begal je več tednov po morju, predno je našel kralja Gjačiča in moral se je dolgo ž njim pogajati predno, ga je pridobil za namene proveditora Bragadina. Gjačič

je namreč še vedno mislil, da ga je benečanska ladja zasledovala, ko je odpeljal vojvodinjo Asunto, in zadegadel je hotel ostati nevtralen in čakati, na katero stran se v vojni nagne sreča, da bi se potem pridružil zmagovalcem. Šele ko mu je Kržan obljubil, da bo ves plen njegov, kar ga napravi, tudi če se to zgodi s pomočjo beneške armade, se je Gjačič vdal in šel z osemdesetimi četudi malimi ladjami v boj zoper Turke, računajoč, da mu bo Dandolo s kopnega pomogel do zmaga.

Zdaj je bila Nikozija porušena, beneška posadka poklana in skoro vse vojne ladje turške so zapustile pristan. Ladislav Gjačič se je tega silno razveselil in svojega veselja ni prikrival. Upal, je da se piratje vsaj nekaterih turških ladij polaste in da napravijo bogat plen, ne da bi morali bojevati posebno nevaren boj. Zaradi tega je neprestano nagovarjal Kržana, naj se vrneta na Gjačičevo ladjo.

— S spretnim manevrom naredimo med turškimi ladjami veliko zmešnjavo. Treba je le eno našo ladjo

zapeljati v pristan in jo užgati. Turške ladje bodo bežale pred ognjem in se razkropile na vse strani. Naše ladje jih napadejo vsako posamezno in narede velikanski plen.

Kržan pa s tem ni bil nič prav zadovoljen.

— To se ne ujema popolnoma z našim dogovorom. Beneški republik ni nič pomagano s tem, da odvzamete Turkom nekaj plena. Dogovorili smo se vendar, da napadete turško vojno brodovje, ki je zdaj gotovo v Famagusti. Če pride nocoj do boja; bo Piali-paša obveščen o naših namenih in pozoren in v tem slučaju ne opravite ničesar več proti njemu.

Gjačič je dobro uvideval, da ima Kržan prav, toda njemu je bilo zdaj malo mar za sklenjeni dogovor in še manj za boj s turškimi bojnimi ladjami, mikal ga je le bogati plen.

— Čas beži, je rekel osorno in vsaka minuta, ki jo potratimo, je izgubljena. Moj oče čaka, da začne z bojem. Če ne napademo tuških ladij še nocoj, nam jutri lahko utečejo in odneso bogati plen. Ne, ta plen mora biti naš!

— Jaz pa pravim, da se to ne sme zgoditi, dokler niste napadli turškega vojnega brodovja. Vaš oče in Vi ste dali besedo, da izpolnite sklenjeni dogovor in jaz moram zahtevati, da držite to besedo.

Kržanov ostri opomin je razdražil Gjačiča tako, da je potegnil meč iz nožnice in zavpil nad Kržanom:

— Brigajo mene ti dogovori! Svoboden pirat sem in storim, kar hočem. Naj si beneška republika pomaga, kakor ve in zna — plen, ki so ga napravili Turki, mora biti nocoj še naš.

Tudi Kržan je bil vzel svoj meč v roko. Ni se čudil pohlepnosti Ladislavovi. Kajti plen, ki so ga Turki napravili v Nikoziji, je bil vreden mnogo milijonov. A odločen je bil, da onemogoči napad piratov na te turške ladje za vsako ceno. Vedel je, da se piratje po vsaki bitki razgube v svoja skrivališča in se umaknejo zasledovalcem in vedel je, da bi piratje, če bi dobili kak plen, gotovo ne šli na boj zoper brodovje Piali-paše. Zato je hotel če treba z mečem

preprečiti, da bi Ladislav obvestil zunaj na morju čakajočega kralja Gjačiča, da je Nikozija porušena in da, prelomivši svojo besedo, lahko napravi ogromen plen.

Z meči v rokah so si stali Kržan in Ladislav, Tomo in pirat-mornar nasproti, pripravljeni, da se spopadejo vsak hip. Toda do boja ni prišlo. Naenkrat je zašumelo med turškimi ladjami, dvignil se je plamen ki je segal nebu pod oblake in razsvetil razvaline dnevnojasno in koj potem je počilo tako strahovito, da se je stresla zemlja in je morje zaglalo visoke valove.

Zgodila se je eksplozija na ladji imenovani „Sultanija“, na kateri je bilo nad sto deklet, namenjenih za harem turškega sultana. Ladja je zletela v zrak, zašumelo je morje in plamen se je razširil od ladje do ladje tako, da je naenkrat gorelo skoro vse turško brodovje.

Zgodovinsko je dognano, da je bila med dekleti, namenjenimi za sultanov harem, tudi hči beneškega kapetana z imenom Arnalda, ki je

užgala smodnik na ladji in pognala ladjo v zrak. Preprosto pripoveduje hrvatska pesem:

— — — — —
Od Arnalde lipote divojke
Koja biše caru darovana
I još s njome tri sta divojaka:
U navi je barut upalila
Sultaniju v lagum dignula,
Sve izgori, nitko ne uteče,
Sama sebi lipu slavu steče.

Plamen je divjal po ladjah in krik in vik je donel daleč na okrog. Vse se je trlo na krovih, vsak je skušal, da si reši življenje in le nerado se je vojaštvo pokoravalo ukazju, da mora ogenj gasiti. Kržan je stal v senci velikega zidu in trepetaje gledal ta prizor. Od ladje do ladje je hitel njegov pogled in obstal na krovu, kjer so vojaki z biči odganjali s krova veliko število kričečih mladih žensk. Naenkrat je planil izza vogala, z žarečimi očmi je gledal obraz, ki ga je zagledal med obupa-jočimi ženskami in pozabivši na vse, zakričal ves iz sebe:

— Vojvodinja Asunta — vojvodinja Asunta!

Kržan je plezaje in skakaje čez razvaline hitei proti pristanu in ni se zavedal, da mu je smrt gotova, če ga ugledajo turški vojaki. Na srečo je bil Tomo preudarnejši. Zapodil se je za svojim gospodarjem in ga srečno došel in ustavil.

— Milostivi gospod, za ta mesec še nisem dobil svoje plače, je rekel Tomo z očitajočim glasom. Če že hočete po vsi sili, da Vas Turki obesijo, zakoljejo ali v ogenj vržejo, vsaj mene poprej odškodite.

Kržanu je šele sedaj prišlo na misel, kako nerodno je bilo njegovo ravnanje, kako bi sebe in morda tudi Asuntó spravil v nesrečo, če bi bil izvršil svoj namen.

— Hvala ti, Tomo, da si me opozoril, je rekel Kržan, in da ne boš v strahu za svojo plačo, ti dam kar tukaj cekin. In zdaj mi svetuj, kako bi se približal ladji, na kateri je vojvodinja Asunta.

— To je vendar kaj preprosto, je menil Tomo. Poglejte okrog sebe. Vse polno ubitih turških vojakov leži tod okoli. Obleciva se kot turška vojaka.

— To je dobra misel, Tomo, tako dobra, da dobiš zanjo posebe en tolar.

Kržan in Tomo sta slekla dva turška mrliča in oblekla njiju obleke. Zdaj sta bila vsaj v toliko varna, da bi ju Turki na prvi pogled ne spoznali kot sovražnika. Kot turška vojaka sta se že mogla upati na obrežje.

Na Gjačiča se Kržan ni domislil. Zdaj mu je le rojilo po glavi, kako bi vojvodinjo Asunto rešil s turške ladje. Sto načrtov mu je prišlo na misel, a v trenutku, ko so se rodili, je že tudi spoznal, da so neizvedljivi. Ko je prišel do obrežja, je pač prav iz bližine videl vojvodinjo Asunto, a kaj naj stori, tega ni vedel.

Gjačič je bil dobro slišal vzklik, ki je ušel Kržanu, ko je iz daljave zagledal vojvodinjo Asunto in je tudi hitel za Kržanom in za Tomom, a spotoma si je premislil. Poslal je mornarja, ki mu je sledil, nazaj in mu naročil, naj takoj obvesti kralja Gjačiča o razmerah v pristanu in mu sporoči nujni nasvet, naj piratje takoj naskočijo turške ladje, in sicer še v pristanu. Sam Gjačič pa je ostal na

kopnem. Da je Kržan videl njegovo ženo, o tem ni dvomil, saj je bil sam Kržanu povedal zgodovino svoje poroke, le presenetilo ga je, da pozna Kržan Asunto.

Skrivajoč se za zidovi se je Gjačič bližal obrežju in kmalu se mu je posrečilo, spoznati na ladji med drugimi ženskami vojvodinjo Asunto. Ogenj divje radosti je zažarel v njegovih očeh, ko se je prepričal, da je našel svojo ženo, ki jo je iskal mesece in mesece po vseh otokih in mestih in kateri do tega dne ni mogel priti na sled.

— Zdaj bodeva obračunala, ošabna vojvodinja, se je rotil. Ker ti je bil kraljevič Ladislav preslab za moža, ti bodo pa zdaj dobri piratje kot ljubimci.

Gjačič je s svojega skrivališča zapazil tudi dva turška vojaka, ki sta se potikala po obrežju in zdaj premikala kake sode, zdaj si dajala kak drug posel. Zazdela sta se mu takoj sumljiva, kajti vsi turški vojaki so se bavili z gašenjem ogoja, a spoznal ju je šele, ko sta privalila več sodov na

obrežje in ju zavalila v morje. Zdaj je ogenj metal svoj svit na nju in pri tej strašni luči jima je videl v obraz.

— Kaj neki nameravata, se je vprašal Ladislav, in z največjo pozornostjo opazoval Kržanovo in Tomovo početje. Toda dolgo ni imel Gjačič te zabave. Kržan in Tomo sta mu naenkrat izginila izpred oči, kakor bi se bila udrla v zemlja. Izkušeni pirat je seveda hitro uganil, da sta Kržan in Tomo navrtala nekaj sodov, ki jih Turki še niso naložili na ladje, in, ko je vino odteklo, sta jih spustila v morje ter se na njih bližala ladji, na kateri je bila vojvodinja Asunta.

Gjačič je bil uganil resnico. Kržan in Tomo sta na nekaj sodih, ki sta jih bila privezala enega ob drugega poskušala doseči ladjo, na kateri je bila vojvodinja. Seveda sta morala napraviti velik ovinek in se previdno skrivati, zakaj če bi ju bili Turki zapazili, bi bilo hitro konec njiju vožnje. Gjačič je smehljaje čakal na odločitev, misleč, če reši Asunto Kržan, mu jo vzamem na kopnem, če ne, jo rešim sam, čim pride moj oče s svojo armado.

Pot, po kateri sta brodila Kržan in Tomo, je bila tako nevarna, da se je Tomo začel spominjati matere božje trsatske in ji obetati različne vsakokratnim njegovim okoliščinam primerne sveče. Čim bolj sta se s Kržanom bližala gorečim ladjam, tem več je bilo teh obljubljenih sveč in tudi debelile so se čudovito hitro. Naposled so se zedinile v eno samo, ki naj bi bila tako visoka in debela, kakor največji jambor največje turške galere.

Nevarnost je bila res velika. Kržan in Tomo sta se morala preri-vati med gorečimi ladjami, kjer ni bilo nobenega skrivališča. V svitu mogočnih plamen, so turški vojaki seveda kmalu zapazili sode, na katerih sta se vozila Kržan in Tomo. Tudi so se kmalu oglasili turški ofi-cirji in jima klicali različne ukaze, a ker nista ne Kržan, ne Tomo umela turškega jezika, in se torej nista ravnala po teh ukazih niti kaj od-govarjala, sta postala sumljiva vzlic temu, da sta bila preoblečena kot turška vojaka.

— Skočiva v vodo in plavajva pod vodo, je dejal Kržan, ko je videl, da se pripravljajo vojaki ju prijeti in izvršila sta svoj namen kar drug za drugim. Čula sta še, da je počilo nekaj pušk in da so krogle udarile poleg njiju v morje, a utekla sta srečno tej nevarnosti.

Zdaj in zdaj sta dvignila glavi izpod vode, da zajameta sape in vidita, kaj se godi. Zapazila sta, da so vojaki z ladje, na kateri je bil ogenj že pogašen, spustili čolnič v morje in se pripravili jima slediti.

— Ostani pri sodih in počakaj me, je ukazal Kržan svojemu slugi in izginil pod vodo. Plaval je tik do ladje. Tam je dvignil glavo in zagledal čoln z vojniki, ki je veslal proti sodom. Hitro se je zopet skrnil v morje. Čim je došel čoln, se ga je oprijel na strani in ga srečno prevrnil. Vojaki, ki niso bili pripravljene na tako presenečenje, so popadli v morje, Kržan pa je bežal k Tomi, zapeljal sode med druge ladje in se tako vsaj za nekaj časa rešil svojih preganjalcev.

Zdaj sta prišla Kržan in Tomo do ladje, na kateri je bila vojvodinja Asunta in zagledala sta strahovit prizor. Ladja je bila vsa v ognju. Goreli so jambori in tudi kajute na krovu. Na zadnjem koncu ladje so bile stisnjene poropane deklice, ki so obupno kričale, jokale in klicale boga in ljudi na pomoč. Nihče se ni zmenil zanje, tudi vojaki ne več, zakaj vnel se je bil boj med vojaki in med sužnji, ki so bili priklenjeni na galero. Ti jetniki in sužnji, boječ se smrti v ognju, so se bili spuntali. Poskušali so se osvoboditi in kakor besni tolkli z noži in z drugimi orodji na vojake. Kri je tekla in tu in tam se je kdo s strašnim krikom zgrudil na tla.

Z enim samim pogledom je spoznal Kržan položaj. Zasukal je sode k zadnjemu koncu ladje in po močni verigi, ki je držala sidro, splezal na krov. Nihče ga ni zapazil in ko je bil na krovu, se ni nihče zanj zmenil. Preril se je med ženskami do mesta, kjer je stala vojvodinja Asunta, vsa ŕbleda in upadla, kakor bi vsak

trenotek pričakovala smrti. Ko jo je Kržan rahlo prijel za roko, tega niti zapazila ni, gledala je kakor zamaknjena na plamen na spodnjem koncu ladje.

— Vojvodinja Asunta . . .

V hipu, ko je čula svoje ime, se je zganila in se ozrla.

Pred njo je stal Kržan. Vsa je zatrepetala in v brezmejnem začudenju zrla Kržanu v lice. Je-li ga je spoznala? Ustne njene so se gibale, ali nobene besede ni bilo slišati. Samo njena roka se je oprijela Kržanove roke tako krčevito, kakor bi je ne hotela nikdar več izpustiti.

— Vojvodinja Asunta . . . kaj me ne poznate? je šepetaje vprašal. Jaz sem pri Vas, Andrej Kržan.

V Asuntinih očeh se je zasvetilo. Oklenila se je Kržana in dihnila:

— Andrej, reši me

— Molčite! Stopite na konec ladje, kjer je veriga, ki drži sidro. Tam me počakajte.

Kržan se je hitro ločil od Asunte, da bi ne obrnil nase pozornosti vojaštva in plakajočih žensk. Napravil

je mal ovinek in našel pri velikih zabojih, ki so bili na zadnjem koncu krova nagromadeni, primerno vrv. Ko je prispel do verige, je vrv privezal Asunti okrog pasa. Čez trenotek je Asunto dvignil čez ograjo ladje in jo spustil v morje, kjer jo je sprejel Tomo in jo posadil na sode. Vse to se je izvršilo tako hitro, da ni nihče izmed vojakov tega zapazil. Pač pa so to videle nekatere ženske in kričaje silile v Kržana, proseč ga rešitve. Kržanu je bilo pač težko pri srcu, a ker pomagati ni mogel, je vsaj obljubil, da pride, in se po verigi splazil za Asunto.

Kržan in Tomo sta napela vse moči, da bi svoj iz sodov sestavljeni splav čim prej spravila na obrežje. Ker so stale turške ladje vspretno druga ob drugi in se Kržan ni upal peljati Asunto med njimi na kraj, saj bi jo s tem izpostavil veliki nevarnosti, je veslal najprej iz pristana ven in napravil ovinek, da bi se izkrcal zunaj ozemlja porušene Nikozije.

Še se je primitivni splav zibal na valovih, ko so v daljavi naenkrat

začeli pokati topovi in so kroglice za-
žvižgale v zraku.

— Piratje gredo, je strahoma za-
klical Kržan, hitro na breg, drugače
nalete na nas in nas ujemo ali po-
more.

Z nadčloveškimi silami sta Kržan
in Tomo zasukala splav proti bregu
in z nadčloveškimi silami sta ga klju-
bujé valovom pripravila toliko v
stran, da so se ognili piratom.

Drugič so zagrmeli na morju to-
povi in zdaj so se prikazele piratske
ladje. Imele so vsa jadra razpeta in
n švignile so kot blisk čez valove
in mimo Kržanovega splava proti
pristanu, kjer so bili streli vzbudili
največjo zmešnjavo.

— Rešini ste, vojvodinja Asunta,
je zavzdihnil Kržan, ko je na smrt
izmučen izpustil veslo ter podal
Asunti roko, da ji pomaga na kopno,
dočim je Tomo za vsak slučaj pri-
čvrstil splav na obrežje.

Med divjim streljanjem, ki se je
zdaj začelo v pristanu in ki je bilo tako
močno, da je Asunta pri vsakem
strelu zatrepetala, pač ni bilo časa

za razgovore in pojasnila. Držeč se za roke sta gledala Asunta in Kržan na strahoviti boj, ki se je bil vnel v pristanu.

Piratje so bili s svojimi ladjami zaprli izhod iz pristana in streljali neprenehoma iz topov na turške ladje. Česar ni bil mogel storiti ogenj, to so zdaj opravile piratske ladje. Topovi so grmeli in ker je bila razdalja majhna, je zadela vsaka kroglja. Če je priletela na krov, je pobijala ljudi, podirala jambore in razdevala kajute, če je zadela v ladje, jih je ranila, da so odletavali celi kosi in zazijale odprtine, skozi katere je vdirala voda v ladje. Tulenje presenečenega vojaštva je pretresalo ozračje, kajti vsakdo je bil prepričan, da je beneška mornarica napadla turške ladje.

Seveda je trajala zmešnjava le malo časa. Zadonele so kmalu trombe, turški topovi so začeli odgovarjat piratskim, rožljale so verige, sužnji, priklenjeni na galere, so zastavili vesla in kmalu so se začele ladje pomikati iz pristana.

Ostale so le tiste ladje, ki jih je bil ogenj tako poškodoval, da se niso mogle ganiti z mesta. Te ladje pa je vojaštvo zapustilo in šlo na breg, da se tam ustavi pričakovanemu izkrcanju beneškega vojaštva.

Tam ob koncu pristana je prišlo do bitke. Piratske ladje so obkolile vsako posamično turško ladjo ter jo naskakovale toliko časa, da so jo primorale ločiti se od drugih. Za vsako ladjo je bil poseben boj, ljut in neizprosen boj na življenje in na smrt. Z brezprimernim pogumom so se piratje lotili svojih sovražnikov, tu z uspehom, tam brez uspeha. Po desetkrat so turški vojaki pobili predrzne pirate, ki so se bili po vrveh splazili na njih krov, a naposled so podlegli.

Kralj Gjačić je bil povsod prvi. Po strahovitem boju je končno zavzel največjo turško ladjo in zdaj so se piratje kakor besni tigri vrgli na turško vojaštvo in vse do zadnjega poklali.

Ko se je zdanilo, je boj ponehal. Piratje se niso radi bojevali po dnevi.

Zavzeli so bili šest turških ladij, med njimi tudi ladjo, na kateri so bila za sultanov harem namenjena dekleta, in napravili ogromen plen. Čim se je napravila jutranja zora, je dal kralj Gjačič znamenje, naj se ustavi boj in piratske ladje so zbežali s svojim plenom. Turške ladje bi bile zdaj, ko se je pokazalo, da jih ni napadlo beneško brodovje, rade nadaljevale boj, a to jim ni bilo mogoče, ker so bile tako poškodovane, da bežečim piratskim ladjam niso mogle slediti.

Tako se je končal zgodovinski napad piratov na turško brodovje v pristanu porušene Nikozije. Prinesel je piratom ogromnega dobička, a jim nakopal tudi sovraštvo beneške republike, kajti s svojo verolomnostjo so bili piratje vzrok, da je ponesrečil genijalni načrt proveditorja Bragadina.

XXXVII.

U svemu si lipa, najveć u očima,
Ke smetaju mene, tužnoga mladića,
Osobito onda, kad se srite skupa.
Gledajuć me š njima, ah, ka vela muka!
A to da su lipe, kako jagodice,
Med celo postavne, para dvi zvezdice.
Obarvice tvoje, na tanko speljane,
Bi reć du su zlatnim perom napingane.

Hrvatsko narodna.

Turki so bili vso pokrajino daleč okrog Nikozije popolnoma opustošili. Razdejane so bile vse hiše, raztepena vsa polja, uničeni vsi vinogradi. Ljudstvo je bilo pred Turki zbežalo v gore ali uteklo na drugi konec otoka. Uresničen je bil pregovor, da še trava več ne rase, kamor je stopilo turško kopito.

Nekdaj tako cvetoča pokrajina je bila zdaj podobna puščavi. In vendar sta, držeč se za roko, šla po tej planjavi dva človeka jasnih lic in veselih src, plemič Andrej Kržan in vojvodinja Asunta. Sama nista vedela, kam ju pelje pot, a stopala sta lahkih korakov, noseč v duši tiho svojo srečo. Nameravala sta poiskati varno

zavetišče, kjer bi mogla ostati Asunta toliko časa, da pride ponjo Desantič s svojo jadrenico in jo odpelje v Benetke.

Spotoma je Asunta razodela Kržanu vse skrivnosti svojega življenja, ki so mu v Benetkah delale toliko preglavice in vzbujale v njem največje dvome in najhujše sume. Povedala mu je tudi, kako sta jo Desantič in Piali-paša iztrgala piratom iz rok. Z otoka Avgona jo je Desantič peljal na Ciper. Proveditor v Nikoziji, junaški Dandolo, čigar glavo so Turki nataknili na sulico in jo ponesli s seboj pred Famagusto, je bil pravi stric Asunte Dall Ferro. Pri njem je iskala in dobila zavetja. Tu je hotela počakati, da se vrne Desantič, ki je bil pohitel v Benetke poizvedet, kako je z vojvodo Dall Ferro. A predno se je Desantič vrnil, so prišli Turki na Ciper in začeli oblegati Nikozijo. Asunta ni mogla več uteči in ko so Turki zavzeli mesto, so z drugimi najlepšimi deklicami vred tudi njo namenili za sultanov harem, ter jo spravili na ladjo, s katere jo je rešil Kržan.

Dasi je Kržan poslušal Asuntino pripovedovanje z največjo pazljivostjo in z največjim zanimanjem, je vendar zdaj in zdaj kaj zgrešil, kajti vsak čas ga je prevzela lepota njegove spremljevalke. Kar nagledati se ni mogel Asuntinega obraza, neprestano je občudoval njene velike oči in fine obrvi, mala sladka usta in druge lepote svoje izvoljenke in moral se je resno truditi, da je premagal svoje hrepenenje, objeti Asunto in se napiti njenih poljubov.

Zadaj pa je stopal čmernega obraza Tomo. Imel je nalogo, da pazi, če se pojavi kje kaka nevarnost. Izpolnjeval je sicer z vso vestnostjo to svojo dolžnost in neprestano rogovilil s svojima samokresoma okrog sebe, dasi ni bilo nikjer videti živega bitja, a godrnjal je vendar neprenehoma in se jezil. Staro njegovo nasprotje do vojvodinje Asunte se je bilo vzbudilo z vso močjo.

— Zdaj že sam več ne vem, ali sem še mož in junak ali sem pestunja, se je togotil Tomo, stopajoč za svojim gospodarjem in za Asunto.

Namesto da bi turške glave sekal in turške denarce spravljal v svojo torbico, pa moram čuvati nad dvema zaljubljenecema. Tako se držita, kakor bi se nikdar več ne hotela izpustiti. No, ta bo lepa. Kaj boljšega bi si bil moj gospodar pač lahko izbral.

Vsa taka modrovanja pa je zaključil Tomo vedno z enim in istim refrenom.

— Zdaj sva ji z mojim gospodarjem že drugič rešila življenje, pa že drugič ni odrinila ta vojvodinja niti enega groša. To je pa prava gospoda. Dvakrat sem bil zaradi nje v smrtni nevarnosti, pa se mi je zahvalila z praznimi besedami. Ko bi jo bili le Turki odpeljali, prav privoščil bi ji, tej skoporiti vojvodinji.

Po večurni hoji je Tomo naposled zagledal hišo, pred katero je bilo več ljudi. Kar kamen se mu je odvalil od srca in hitel je kolikor je mogel, da je došel do hiše. Tam je izvedel, da leži le kako dobro uro oddaljeno med gorami prostoren gradič beneškega plemiča Mirabella in da je v tem gradiču več rodovin, ki

so še pravočasno pobegnile iz Nikozije. Za dobro plačilo so ljudje kmalu preskrbeli voz in še predpoldnem so Kržan, Asunta in Tomo dospeli pred trdni, med skalami skriti in mogočno zavarovani gradič, kjer so bili sprejeti s toliko večjo prijaznostjo, ker so vsi beguni Asunto dobro poznali.

Tri dni je ostal Kržan na gorskem gradiču Nikolaja Mirabella. Sicer ga je pekla vest, da živi brezdelno v prijetni družbi v bližini vojvodinje Asunte, a ločiti se vendar ni mogel. Vsako jutro si je rekel, da odpotuje še ta dan, dokazoval je Asunti jako prepričevalno, da se izneveri svoji obljubi in prisegi, če ostane le še uro, češ, čim prej obvestim proveditorja Bragadina, da so piratje prelomili dano obljubo in da od njih ni pričakovati pomoči, toliko laglje si bo Bragadino uredil obrambo oblegane Famaguste in če je sploh mogoče, preskrbel od drugod pomoč.

Kržan je imel tudi trdni namen, da se takoj odpravi proti Famagusti, ali čim je končal, se mu je Asunta nasmehnila in ko je rekla: „Plemič

Andrej, dodajte še en dan, prosim Vas, le še en dan," so že izginili vsi trdni sklepi Kržanovi, in ostal je pri njej, od katere se kar ni mogel ločiti.

Tretji dan pa tudi ljubeznipolni pogledi vojvodinje Asunte niso ničesar več izdali in so bile zaman vse njene presrčne prošnje.

— Zdaj, vojvodinja, ko je glede vas vse urejeno, zdaj ne smem več odlašati z odhodom, je dejal Kržan, ko je težkega srca stopil pred vojvodinjo, da se od nje poslovil.

Urejeno je bilo res vse. Nikolaj Mirabello je prevzel vso skrb za Asunto. Dogovorjeno je bilo, da ostane Asunta na njegovem gradu toliko časa, da se povrne Desantič iz Benetk. Ž njim se odpelje potem v Evropo, v kak kraj, od koder bi mogla rešiti svojega očeta iz oblasti beneške republike. Kržan ni mogel niti obljubiti svoje pomoči, kajti vezan je bil, službovati pet let v beneški armadi.

Kržan je sedaj vedel, da ga vojvodinja Asunta ljubi. Odkar jo je bil

rešil s turške ladje, sicer nista izpregovorila niti ene besedice o svojih čuvstvih, a vendar je bilo obema jasno, da se ljubita z vso močjo in z vsem hrepenenjem svojih srečeželjnih src. Čitala sta to drug drugemu v očeh, čutila sta to, če so se le dotaknili njiju prsti. A nikdar nista tega občutila tako elementarno, kakor v trenutku, ko je bilo treba vzeti slovo.

Držeč se za roke, sta stala Asunta in Kržan pri oknu in žalost jima je mučila duši. Kdaj se zopet vidita?

Kržan je bil dolžan službovati beneški republiki štiri dolga leta. Moral je zdaj iti v Famagusto, ki so jo Turki oblegali. Se-mu li sploh posreči, da pride v to mesto? Da mora to poskusiti, se je zdelo Asunti ob sebi umljivo. Kakor je ona do pičice izpolnila svojo prisego ter se dala poročiti z Ladislavom Gjačičem, tako ni dvomila niti trenotek, da izpolni tudi Kržan svojo službeno prisego. A tresla se je za njegovo življenje in duša njena je plakala, kadar se je spomnila, da ga zna doseči turški

meč. Doživela je sama, kako se je zgodilo s hrabrimi branilci Nikozije in njih zapovednikom Dandolom in trepetala je bojazni, da zadene ista usoda tudi Famagusto in ž njo vred Kržana, da ga vidi ta dan morda zadnjikrat.

Nič manj bridke so bile misli, ki so navdajale Kržana. Ni imel skrbi zase, dasi se je v polni meri zavedal, koliko je verjetnosti, da najde svoj grob v Famagusti. Zdaj ko so besedolomni piratje zapustili Benečane, so mogli Turki neovirano pripeljati kolikor so hoteli vojaštva na Ciper in Kržan je iz tega sklepal, da pade prej ali slej tudi Famagusta. A vendar ga je samo skrbelo, kaj bo z Asunto, če se ji posreči oditi iz Cipra in za vedno ubežati piratom, če se ji posreči osvoboditi svojega očeta in si zagotoviti pogoje srečni bodočnosti. Seveda se je pri tem vedno porajalo v njegovem srcu upanje, da naposled sam vendarle uteče smrti in postane deležen Asuntine sreče. Bolelo pa ga je, da mora zapustiti Asunto v negotovem položaju, da ne more čuvati

nad njo, ter ji pomagati s Cipra in pri rešitvi njenega očeta.

Molče sta si zrla v oči. Čas je bežal, a nista se ganila in nobeden ni našel besedi, da bi dal izraza svojim čuvstvom.

Zdaj so zadoneli koraki pred vratmi. Tomo je naznanil, da sta konja za odhod pripravljena že davno ter da sta se že konja naveličala čakanja, kaj šele grajska gospoda.

Tomo je zaprl vrata in odšel. Kržan in Asunta sta sprevidela, da z ločitvijo ni več mogoče odlašati. Še enkrat je Kržan pogledal v rosne oči vojvodinje Asunte potem je nagnil glavo, da bi Asunti poljubil roko.

— Vojvodinja Asunta . . . morda za vedno . . .

Tedaj pa je začutil na svojem vratu dvoje mehkih rok.

— Plemič Andrej, jaz te ljubim — živa ali mrtva danes in vekomaj . . .

Naprej ni vojvodinja mogla, kajti Kržan jo je bil pritisnil na svoje srce in pil z njenih usten ljubežen.

XXXVIII.

Pali sela i bile varoši,
Siče, kolje malo i veliko,
Sužnje hvata po vojsci ih dili.

Hrv. narodna.

V taboru turške vojske, oblegajoče Famagusto, je vladala radost. Mustafa-paša, sicer čemerem in nejevoljen, se je sam topil veselja, zakaj sedaj ni več dvomil, da premaga odpor Antonija Bragadina in da razvije kmalu turško zastavo s polumesecem na razvalinah zavzete Famaguste.

Vzrok tej veliki radosti je bila vest, ki mu jo je poslal zapovednik turške mornarice, admiral Piali.

Beneško brodovje se je bilo pri Kandiji združilo z ladjami, ki so jih bili poslali z velikimi težavami in še večjimi žrtvami pridobljeni zavezniki republike sv. Marka. Beneški admiral Zani je imel pod svojim poveljstvom 200 velikih ladij in je bil v vsakem oziru kos turškemu brodovju. Lahko bi bil s temi ladjami premagal in razgnal turško brodovje, ki je blokiralo

Famagusto ter osvobodil Ciper. Mustafa-paša je tudi s tem računal in se zaradi tega trudil na vse načine, da bi zavzel Famagusto čim prej mogoče. Toda vsa njegova prizadevanja so se razbila ob odporu hrabrega proveditorja Bragadina.

In sedaj, ko je že obupaval, da sploh zavzame Famagusto, ko je v duhu že večkrat videl svileno vrvico, ki mu jo pošlje sultan, da si ž njo konča življenje, sedaj mu je prišla vest, da se beneškega brodovja ni več bati. Kuga je bila nastala med vojaštvom in je v nekaterih tednih pomorila 20.000 mož. Med zavezniki je zavladal strah. Prvi so se od Benečanov ločili Španci s 45 galerami in odjadrali domov. Njihovemu zgledu so sledile ladje drugih zaveznikov. Beneško brodovje je bilo zapuščeno in skoro brez vojaštva, tako da ni moglo priti na pomoč oblegani Famagusti, marveč se je moralo vrniti v Benetke. Mustafa-paša si je lahko na prstih izračunal, da poteče več mesecev, predno se beneško brodovje pokaže pred Ciprom in veselil se je tega iz vsega

srca, upajoč za trdno, da v tem času zavzame Famagusto.

Mustafa-paša je sklenil, da napravi svoji vojski veliko veselje. Hotel je počakati, da mu pripeljejo turške ladje novih vojakov, predno začne zopet z naskoki na oblegano mesto. Ker so bili Famagusti zaprta vsa pota za dobivanje živil, je Mustafa-paša mislil, da bo mesto v nekaj tednih izstradano. Ta čas je dal svoji vojski pravico, da sme vsak teden drug oddelek ropati in pleniti po otoku kolikor hoče. Prepustil je ves plen vojaštvu in to se je z divjaško navdušenostjo poslužilo podeljene mu pravice.

Turški vojaki so kakor razbojniki preplavili mnogo milj okrog Famaguste vse ozemlje. Opustošili so vse, poklali vse, kar jim je prišlo pod meč, onečastili žene in otroke in nalovili mnogo mladih dečkov in deklic, ki so jih odgnali s seboj, da jih prodajo kot sužnje.

Prav v onih dnevih, ko so turški vojaki tako divjali po malih mestih in vaseh, ki so bile raztresene po go-

rovju okrog Famaguste in po bližnjih dolinah, sta jezdila Kržan in Tomo od grada Nikolaja Mirabella proti morju, da se vtihotapita v oblegano mesto. Večerilo se je že, ko sta prijezdila čez zadnjo goro in zagledala pod seboj gorečo vas, po kateri je divjala turška četa. Posamične hiše so že gorele, a prebivalstvo je bilo večinoma uteklo v svojih čolnih na morje, do katerega je bilo od vasi samo nekaj streljajev, in je od tamkaj gledalo morenje, ropanje in požiganje turških vojakov.

Kržan in Tomo sta se hitro uma knila za goro. Privezala sta svoja konja ob veliko skalo in se potem na trebuih splazila za gručo skalovja, od koder sta mislila opazovati dogodke v vasi. Toda ko sta prišla do izbranega mesta, sta zapazila na pol golo dekletce, ki je v vsi naglici težko sopeč razmetavalo kamenje. Dekletce je obupno zakričalo, ko je zagledalo kraj sebe Kržana in Toma, ki sta bila zaradi večje varnosti zopet oblečena kot turška vojaka, in je hotelo pobegniti. Toda krepka roka Tomova je

prijela dekletce še pravočasno in je potegnila za skalo.

— Kaj delaš tod in kaj se je zgodilo v vasi?

Tako je vprašal Kržan najprej v italijanskem in potem v grškem jeziku, a ni dobil odgovora.

— To je vendar čudno, da dekle ne razume nobenega teh dveh jezikov, ki jih govore na tem otoku, je rekel Tomo, ki je z resničnim zanimanjem ogledoval zdravo čvrsto dekletce. Izrekel je bil te besede v svojem domačem narečju, a komaj jih je bilo dekle zaslišalo, je že skočilo k Tomu.

— Ah, gospodine, bodite usmiljeni, nikar me ne umorite, je prosila s povzdignjenimi rokami in njene vijoličaste oči so pogledale Tomo tako ljubo in milo, da je fantu kar toplo postalo pri srcu.

— Ti znaš hrvatski, se je začudil Kržan. Od kod pa si in kako da ne znaš ne italijanskega, ne grškega jezika?

Deklica ni odgovorila na to vprašanje. Komaj je čula, da govori tudi

Kržan njen jezik, je že tudi njega začela prositi, naj bo usmiljen in naj jo pusti pri življenju.

— Ne boj se, deklica, jo je tolažil Kržan. Midva ti ne storiva nič zlega in če je mogoče, ti bodeva rada pomagala. Sedi sem k nama.

— Ne, gospoda, je prosila deklica. Pomagajta mi, odmetati to kamenje. Tu je skrit vhod v veliko podzemsko jamo, kjer bomo popolnoma varni. Tam ostanemo lahko ves mesec in Turki nas ne bodo našli.

— Skrivna podzemska jama? Kržan se ni mogel načuditi, ko je gledal okrog sebe in ni videl nikjer niti sledu kakemu vhodu. Čigava je ta jama in kako da jo ti poznaš?

— Bila sem že večkrat tod z očetom, je odgovorila deklica, ki se je bila med tem zopet lotila razmetavanja kamenja. Pozneje vama vse povem.

Kržan in Tomo sta hitro delala in kmalu se je pokazal nizek vhod v jamo. Dekletce se je prvo splazilo v temno jamo in užgalo tamkaj pripravljeno svetilo. Kržan in Tomo sta

dekletu hitro sledila in po njenem navodilu zadelala vhod zopet s kamenjem.

— Pojdita za mano, je reklo dekle in visoko držeč svetilko je lahnih korakov šla po prostorni jami popolnoma sigurno, kakor da je tod doma.

Kržan je zapazil, da je svetilka, ki jo je nosilo dekle, srebrna. Sicer tako bistrovidi Tomo pa je to zgrešil; opazoval in ogledoval je samo dekle, ki je korakala pred njim.

Pri velikih železnih vratih se je deklica ustavila.

— Naprej ne moremo, je rekla, a dobro bo tudi tukaj.

Izročila je Tomu svetilko in ga prosila, naj ji sveti. Tomo ni še nikdar nobeni ženski tako rad stregel kakor tej deklici. Pomagal ji je prinesiti slame in jedil ter steklenic, katerih je bila velika shramba polna, pripravil ji je sedež tik poleg sebe in ji silil jedi in pijače, kakor kaki bolnici.

Kržan se je z največjim zanimanjem oziral po podzemski dvorani. Prostor je bil velikanski a na različnih

krajih so bili vhodi v druge jame. Posvetil je Kržan tudi na železna vrata, pri katerih se je bilo dekle ustavilo in skoro bi bil omahnil, ko je zagledal resnično mrtvaško glavo, pričvrščeno na vrata, spodaj pa je čital hrvatski napis: Frane Gjačić, kralj pomorskih razbojnikov — smrt tistemu, kdo se dotakne teh vrat.

Dvakrat in trikrat je prečital Kržan to svarilo, potem pa je stopil k dekletu, ki je že veselo in brezskrbno smeje se sedelo poleg Toma.

— Čuj, deklica, zdaj mi pa povej, kdo si ti, kdo so tvoji ljudje in kaj je za temi vratmi.

Tako osorno in zapovedajoče so se glasile te besede, da se je dekle plaho stisnilo k Tomu.

— Kaj je za temi vratmi, ne vem. V jami sem bila že dostikrat, ko sem z očetom nosila semkaj jedila in vino.

— Kdo je tvoj oče? je vprašal Kržan prijazneje in se je usedel poleg deklice.

— Moj oče je pomorščak je odgovorila deklica. Saj sta tudi vidva — ali ne?

— Da, tudi midva sva pomorščaka, je hitro rekel Kržan, da bi udušil sume, ki so se začeli vzbujati v dekletu. Ali poznaš kralja Gjačića?

— Seveda ga poznam, je odgovorilo dekle. Saj je bil že dostikrat pri nas v vasi. Z menoj je bil vedno dober in večkrat mi je rekel, da bom še kdaj velika gospa.

— Da, kralj Gjačić je dober, je pritrjeval Kržan, da bi si pridobil popolno zaupanje dekleta. Midva sva bila z njim, ko so naši ljudje napadli turško brodovje pri Nikoziji. Saj si gotovo že kaj čula o tem.

— Govori se, da so naši napravili mnogo plena, je rekla deklica. Vsak dan jih pričakujemo, da pridejo domov.

Kržan je zdaj vedel, da je dekle hči kakega Gjačićevega pirata in da so prebivalci vasi, ki so jo Turki napadli in užgali, sami piratje. Zdaj mu ni bilo več težko izvedeti od dekleta, kar je hotel, saj je dekle verjelo, da sta tudi Kržan in Tomo pirata.

Kar je dekle v svoji nedolžni zaupnosti razodela Kržanu, je tega nad vse zanimalo.

V vasi so prebivali Grki in priseljeni Hrvatje. Vsi so bili piratje, in v jami, kjer so se mudili zdaj Kržan in Tomo z deklico, ki je bila utekla turškim vojakom, so imeli piratje svoje skrivališče in svoje shode. Kadar je kralj Gjačić potreboval kaj več moštva, je prišel semkaj. Piratje so sklicali potem svoje prijatelje, bivajoče po celem obrežju in v tej jami so se izvršili dogovori za velike napade in časih tudi za cele vojne, ki jih je vodil kralj Gjačić.

Kržan ni dvomil, da je velik del piratskega plena shranjen za železnimi vratmi, na katera je bil Gjačić napisal tako svarilni napis. Spoznal je, kako velike važnosti je, da je po srečnem slučaju prišel v to podzemsko skrivališče piratov in ogledal si je natančno vse te jame in vsa pota, ki so tekla na različne strani. V tem, ko se je Tomo pogovarjal z dekletom, je Kržan preiskal vse kotičke. Našel je še več zaprtih vrat in po dolgem iskanju iztaknil tudi kot, kjer se mu je zdelo, da je napravljen drug izhod. Rahlo in previdno je razmetal ka-

menje in kmalu je bil odkrit izhod na drugem koncu hriba.

Kržan je stopil iz jame. Zunaj je bila že noč. Nekoliko na strani je ležala vas, ki so jo bili Turki pred nekaj urami vžgali. Plameni so bili že skoro pogasili in iz ruševin so se dvigali gosti oblaki dima. Kričaje so odhajali turški vojaki z naropanim plenom proti Famagusti, oddaljeni samo dobro uro.

Kržan je sklenil, da izbere piratsko jamo za svoje skrivališče in da poskusi potem od tod vtihotapiti se v Famagusto. Prav vesel je bil, da je našel nov vhod v to jamo, kajti zdaj je mogel iti v to jamo kadar je hotel in ne da bi ga opazili piratje, ki so poznali samo vhod, ki ga je bila odprla piratska deklica.

Ko se je Kržan vrnil v jamo, je našel Toma in piratsko deklico na istem mestu, kjer ju je bil prej zapustil. Tomo je imel svojo roko ovito okrog dekleta in je Kržanu, ko je ta stopil pred njega, pomembno namežikal ter mu dajal znamenja, naj ničesar ne vprašuje.

— Čas je, da odideva, prijatelj, je rekel Kržan, ki je dobro umel Tomovo namigavanje. Ponoči prideva najlaglje na svoj cilj.

Tomo se je ustavljal in tudi dekle je Kržanu prigovarjalo, naj ostane. Toda Kržanu se je mudilo in tako je Tomo moral vzeti slovo od svojega dekleta. Ker je slovesno prisegel, da se vrne in da popelje dekle s seboj v Primorje, je bilo slovo laglje, kot je sam mislil.

Ko sta Kržan in Tomo jezdila po primitivnih potih proti Famagusti, se je Tomo ves čas polglasno smejal ter končno dosegel, da ga je Kržan vprašal, kaj mu je.

— Izvrstno sem opravil, prav izvrstno, je začel pripovedovati Tomo. To piratsko dekle mi je priseglo večno ljubezen.

— S tem ti je mnogo pomagano.

— Da, pomagano mi je, milostivi gospod, in Vam tudi. Pa še dobro pomagano. Kar mi je dekle povedalo, je vredno celo ladjo suhega zlata.

— Govori vendar! Kaj ti je dekle povedalo?

— Razodelo mi je, kje imajo tukajšnji piratje skrite svoje zaklade.

— To vem že davno, je zaničljivo rekel Kržan, ki se je takoj spomnil mrtvaške glave in Gjačičevega svarilnega napisa v jami.

— Ničesar ne veste. Če mislite, da za tistimi železnimi vratmi v jami, se motite.

— Kje torej?

— V Famagusti sami pod grško cerkvijo. Moja ljubica mi je povedala ne le, kje je piratski zaklad, nego mi je tudi povedala, kako prideva lahko v Famagusto, ne da bi naju kdo videl.

Kržan je samega začudenja zadržal konja.

— Ni mogoče!

— Da, da, tako je, pa nič drugače. Še danes bodeva spala na mehkih posteljah v Famagusti.

— Razloži mi vendar, kako in kaj.

— Pred Famagusto je vodnjak. Iz tega vodnjaka vodi skriven rov v mesto do grške cerkve. Tam je veliko skladišče iz katerega se pride v cerkveno mrtvašnico. Piratje se bavijo tudi s tihotapstvom in so pred vojno

spravljali po tej poti blago v mesto in iz mesta. Le idite z menoj. Moja najnovejša ljubica mi je vse tako popisala, da ne moreva zgrešiti pota. Še nocoj bodeva v Famagusti.

Na samem, sredi prostrane ravnine, je stal velik, že razpadel vodnjak, oddaljen nekaj streljajev od Famaguste. Pred vojno so tu ustavljali kmetje svojo živino, kadar so jo gnali na semenj v mesto. Sedaj je bil zapuščen, saj je bilo mesto oblegano, Turki pa so imeli v svojem taboru dovolj vode.

Srečno in neovirano sta dospela Kržan in Tomo do vodnjaka. Iz bližnjega turškega tabora so jima svetile na šotorih viseče luči, da sta mogla natančno razločiti vsakega človeka in vsako stvar. Svoja konja sta bila zapustila že poprej. Privezala sta jih ob drevo in se po trebuhih priplazila do vodnjaka.

— Sredi vodnjaka je vhod v podzemski rov, ki vodi v mesto. Tako velik je neki in podzidan, da gre lahko več ljudi po njem kar vstric, tudi svetilke so pripravljene pri vhodu.

Tako je Tomo izpopolnil, kar je bil že spotoma obširno in natančno razložil svojemu gospodarju, med tem pa je pričvrstil dobro vrv ob vodnjak in je potem previdno ob tej z mnogimi vozli in klini opremljeni vrvi splezal v vodnjak.

Z napeto pozornostjo je Kržan gledal v vodnjak za Tomom, dasi v temi ni mogel ničesar razločiti. Slišal pa je naenkrat kresanje in koj na to se je nekaj zasvetilo.

— Gospod, pridite za menoj, je zaklical Tomo iz globine in s svetilko posvetil iz rova.

Kržan se je v hipu vzel čez ozidje vodnjakovo in splezal po vrvi. Kmalu je bil v rovu, kjer ga je s svetilko v roki sprejel Tomo, ves iz sebe samega veselja nad svojim uspehom.

Šla sta po rovu, ki je bil s kamenjem podzidan ali podprt s trdnimi kratkimi hlodi. Poznalo se je, da je tu hodilo že mnogo ljudi. V primer- nih razdaljah so visele na zidu svetilke, pripravljene za vse slučaje. Piratje so imeli vse dobro pripravljeno za svoje tihotapstvo.

Proti koncu se je rov razširil in se končal v velikem nizkem prostoru, ki pa je bil popolnoma prazen, kar je Toma tako presenetilo, da je obstal, kakor okamenel.

— Pa ne, da me je punca nagalala, se je izvilo iz njegovih prsi. Rekla mi je prav natančno, da ima kralj Gjačič tu svoje zaklade.

— Saj je mogoče, da jih je imel, se je smejal Kržan, a odnesel jih je še pravočasno. Pomisli vendar, da bi Turki lahko prišli v ta rov. Gjačič je pameten mož in je svoje zaklade spravil drugam.

— Jaz sem se pa že tako veselil, da najdeva tukaj cele vreče zlata in srebra, je ves potrj jecljal Tomo. Razočaranje njegovo je bilo tako veliko, da ga je jeza popolnoma prevzela in se je začel kričaje rotiti, da bo vse svoje življenje preganjal pirate, dokler ne bo zadnji uničen. Kržan se je tej onemogli jezi svojega sluge prav od srca smejal.

Tedaj pa se je naenkrat v temnem ozadju podzemskega prostora dvignila visoka senca in počil je samokres.

Tik mimo Kržana je zažvižgala krogla. Tomo se je bil nenadnega strela tako ustrašil, da mu je padla svetilka iz rok. V širnem prostoru je zavladata tema.

Ne da bi kaj pomislila, sta Kržan in Tomo instinktivno skočila nazaj proti vhodu, odkoder sta prišla v ta podzemski prostor. Ker sta bila še blizu stene, sta tipaje iskala odprtino v rov. Kaj bodeta potem storila, jima ni bilo še jasno. Prvi se je bil priplazil v odprtino Tomo in za njim je prišel tja tudi Kržan.

Kdo je ustrelil? To je bilo vprašanje, ki Kržanu ni delalo skrbi. Brez dvoma kak pirat, ki se je po svojih opravkih tod mudil in ki ga je Tomovo vpitje prebudilo iz spanja.

Težje je bilo vprašanje, kaj bi kazalo zdaj storiti. Nazaj po rovu bi bila Kržan in Tomo pač lahko šla, a na to še mislila nista, ker je bilo Kržanu na tem, da pride za vsako ceno v mesto.

Po dolgem ugibanju sta se vendar zedinila, kako poskusita, priti nazaj v podzemsko skladišče in od

tam v mesto. Poiskala sta nekaj tistih svetilk, ki so v rovu visele ob zidu. Eno je vzel Tomo. Imel je nalogo, užgati jo in jo držati na svojem meču nad seboj, sam pa se plaziti po tleh nazaj v podzemsko dvorano. Kržan je računl, da si pirat ne upa užgati svetilke, v temi pa da ne najde izhoda.

— Če bo zagledal luč, bo vedel kje je rov in pojde gotovo vanj. Najbrž bo zopet ustrelil, saj mu drugega ne kaže, a ker bo mislil, da imaš ti svetilko v rokah, bo ustrelil previsoko. Tedaj ugasni svetilko in zakriči. Jaz se bom plazil kakih dvajset korakov pred teboj in čim pride pirat mimo mene, ga zgrabim za noge in ga poderem. Si li razumel?

Tomo je dobro umel in kmalu se je s svojim gospodarjem lotil izvršitve tega načrta. Še dolgo predno se je Kržan priplazil do konca rova, je počil samokres. Tomo je storil, kakor mu je bilo ukazano in hitro potem so se začeli lahni koraki previdno stopajočega človeka. Kržan se je stisnil tik zidu, meč pa je držal nizko pri tleh čez pot, opirajoč ga ob nasprotno

steno. Zdaj je bil pirat v Kržanovi bližini. Še nekaj hitrih korakov in pirat se je spodtaknil ob Kržanov meč ter z glasnim krikom padel na tla. V hipu je bil Kržan na nogah in se je z vso silo vrgel na pirata, ki se je z velikansko močjo trudil, da bi se izvil iz Kržanovih rok, ki so se ga oklepale, da se ni mogel geniti.

— Tomo, hitro k meni, je zakričal Kržan, ki je moral napenjati vse moči, da se mu ni izvil iz rok srdito braneči se pirat.

V naglici je vkresal Tomo luč in prihitel svojemu gospodarju na pomoč. Bil je prav zadnji čas, da je prišel, kajti Kržan je vzlic svojim telesnim močem že začel omagovati. Piratu ni bil kos. Tomo pa je postavil svetilko na stran in se kakor volk zagnal na pirata. Vojeval se je Tomo načeloma in iz globokega prepričanja samo po kmetskem običaju. V tem slučaju je zgrabil pirata za vrat in ga tako stisnil, da je veliki mož kar v hipu izgubil zavest in izpustil Kržana, ki je težko sopeč, ves opraskan in krvav vstal z vlažnih tal.

Ker nista imela vrvi, je Kržan s svojim pasom zavezal piratu roke, s Tomovim pasom pa noge in predno se je jetnik še zavedel, je že ležal v prostorni podzemski dvorani na tleh. Poleg njega je sedel z mečem v roki Tomo in pazil nanj, kakor da ima pred seboj Gjačičev zaklad. Kržan pa je raziskoval po prostorni dvorani, kje da je izhod in se je na tihem jezil, da ga ni mogel najti.

Kržanov položaj je bil prav mučen. Silno si je želel, da bi prišel v mesto, vedel je, da je pod mestnimi hišami, da je treba najti le skrivna vrata in vse je dobljeno, a zdaj si ni mogel pomagati, vrat ni našel in slutil je, da jih tudi sam ne najde.

Ujeti pirat bi mu pač lahko pokazal vrata, a Kržan je dvomil, da bi to storil. Rekel si je, da bi on sam na piratovem mestu ne izdal take tajnosti niti za ceno svojega življenja. Zaradi tega je sklenil, da poskusi od pirata izvedeti izhod šele potem, ko spozna, da drugače ni mogoče.

Brezuspešnost Kržanovega iskanja je delala ujetemu piratu očividno

veliko veselje. Izraz zlobne zadovoljnosti in porogljive škodoželjnosti, ki se je zrcalil na piratovem obrazu, je bil tako očiten, da je Toma močno ujezil.

— Nič se preveč ne veselite, gospod razbojnik, je zarenčal Tomo na jetnika, vaše ure so vseeno štete. Jaz in moj gospodar že prideva iz tega brloga, vi pa ne več. Nikdar več, gospod razbojnik. Vas obesim jaz s tema rokama tu v jami; da, da, gospod razbojnik, vi ne bodete več videli belega dne, jaz pa še dostikrat.

Ujetega pirata, ki doslej ni izpregovoril nobene besede, je Tomovo obetanje tako razjezilo, da je začel grdo preklinjati in groziti Tomu, da ga že še zadene maščevanje in sicer strašno maščevanje.

Tomo je skočil pokonci, ne strahu, nego neskončnega začudenja.

— Že enkrat sem to slišal! je vzkliknil. Prav te besede sem že slišal!

Vzel je svetilko, ki je stala poleg njega in posvetil razbojniku v obraz.

— Ha — zdaj vas poznam, gospod razbojnik. Ali se nič ne spomi-

njate name? Seveda nisem bil oblečen kot turški vojak, ko ste mi obetali svoje najstrašnejše maščevanje. Ali še vedno ne veste, kdo da sem? Jaz sem tisti fant, ki ste ga v Benetkah na Markovem trgu povabili, naj z vami kocka in ki vas je obral za ves denar. Pa ne da ste že name pozabili?

Pirat je strme gledal Toma, kakor bi ga hotel s svojimi očmi prebosti. Tomo pa se je z veliko zadovoljnostjo usedel zopet na svoje mesto.

— Lej, lej, kdo bi si bil mislil, da se midva še kdaj srečava. Takrat ste bili velik gospod in ste se norca delali iz mene. Zdaj sem pa jaz gospod, ker imam že nekaj cekinov v žepu, vi pa ubog razbojnik, ki se bo še danes preselil v pekel. Takrat v Benetkah ste mi svetovali, naj se nikdar več ne dotaknem kock. Za ta svet sem vam še danes hvaležen, a pomagati vam ne morem, obešeni boste vseeno.

Ujeti pirat že ni več slišal teh Tomovih besed. Obrnil se je bil na stran in prisluškoval z tako napeto

pozornostjo, da se je zdelo Tomi sumljivo. Vstal je hitro in stopil h Kržanu, ki je na drugem koncu širne jame preiskoval steno ter mu naglo povedal svoj sum.

V tem trenutku je namreč zapopotalo na stropu in nekdo je spustil kratko lestev v podzemsko dvorano.

Tomo in Kržan sta naglo skrila svetilki pod svojima suknjama, ravno o pravem času, kajti že se je pokazal na lestvi človek.

— Beži, Ladislav, je v tem hipu zaklical ujeti pirat, a oglasil se je že prepozno. Kakor dva jastreba sta se Tomo in Kržan zapodila na lestev, jo izpodmaknila in z njo vred vrgla na tla — Ladislava Gjačiča. V istem hipu sta že tudi postavila svetilki na stran in zgrabila Gjačiča ter ga zvezala.

— Dobro sva opravila, je ves zasopel vzkliknil Tomo, dva lepa ptiča sva ujela. Če me imate kaj radi, milostivi gospod, naredite mi veliko veselje: dovolite mi, da spravim jaz ta dva moža na oni svet.

— Pusti take šale, je Kržan resno pokaral svojega slugo. Zdaj ni

čas za to. Ostani ti pri najinih jetnikih, dokler nisem pregledal izhoda iz te jame. Pusti ju pri miru in le čuvaj, da ti ne utečeta. Vrnem se kmalu.

Kržan je pristavil lestev, ki jo je bil spustil Gjačič v podzemsko jamo in je prišel v cerkveno mrtvašnico, iz katere so vodile zložne stopnice v cerkev. Tu je Kržan videl, da je zunaj že beli dan, da je torej skoro vso noč zamudil v podzemski dvorani. Sprevidel je, da bo prav lahko prišel iz cerkve, čim jo odpro, spoznal pa tudi, da morajo grški menihi biti v zvezi z Gjačičem. Gjačič je moral imeti poseben vhod v cerkev, da je mogel priti ponoči v svoje podzemsko skrivališče. Kržanu se je preveč mudilo v mesto, da bi iskal ta izhod. Zaradi tega se je vrnil v podzemsko jamo in naročil Toma, naj ostane pri jetnikih, sam pa je potem v cerkvi, skrit v temen kot, počakal, da je menih-cerkovnik odprl vrata ter na to pohitel naravnost v palačo proveditorja Bragadina.

XXXIX.

Čuj, turško rumeno zlato
Plačilo bogato ti bo . . .
Če nečeš — ti vzamem glavo.

Aškerc.

Beneški proveditore v Famagusti, Antonio Bragadino je že obupaval, da se ubrani turške vojske. V mestu je že primanjkovalo živil, kajti zaprt je bil vsak dovoz tako s kopnega, kakor z morja, bogato založena skladišča pa so se tekom obleganja že močno izpraznila. Zlasti ni bilo nič več dobiti mesa in zelenjave. Prebivalstvo je živelo ob samem kruhu. In upanja na pravočasno pomoč beneškega brodovja ni bilo nič več.

V tej veliki sili je stopil Kržan pred proveditora in mu sporočil, da vodi iz mesta podzemski rov še za turški tabor in da ima v tem rovu dva jetnika — Ladislava Gjačiča in pobočnika piratskega kralja.

Bragadinu se je odvalil kamen od srca in prešinilo ga je novo upanje, da morda Famagusta venderle ni izgubljena in da mu bo mogoče, bra-

niti to največjo in najvažnejšo beneško postojanko na Cipru, dokler se republiki sv. Marka ne posreči, pripraviti novo brodovje in ž njim osvoboditi najbogatejšo svojo kolonijo.

Andrej Kržan je bil še tisto uro imenovan za kapetana, njegovemu slugi pa je Bragadino nakazal sto cekinov nagrade.

Ker je Bragadino vedel, da imajo piratje v Famagusti svoje zaveznike, se je dogovoril s Kržanom, da ostane tajnost, tako da sta ujeta Ladislav in njegov tovariš, kakor tudi da vodi skriven rov iz mesta. Povse na tajnem je Kržan izbral izmed beneških vojakov sto Hrvatov ter prevzel nalogo, da bo ž njimi preskrbljeval obleganemu mestu živil. Bragadino je zasedel z vojaki grški samostan. Noben menih ni smel več zapustiti samostana niti občevati s prebivalstvom. Cerkev je dal Bragadino zapreti in zastražiti. Samo najzanesljivejši vojaki so vedeli, čemu se je vse to zgodilo.

Le malo dni sta Kržan in Tomo počivala v Famagusti, potem sta se morala posvetiti težki svoji nalogi in

z izbranimi Hrvati oditi po rovu ven na deželo, da oskrbujeta Famagusto z živili.

Kržan si je izbral za skrivališče in zavetišče ono skrivnostno jamo, v katero je bila njega in njegovega slugo peljala tista piratska deklica, o kateri je zdaj Tomo neprenehoma sanjaril. V tej podzemski votlini so bili vojaki dobro spravljani. Od tod so ponoči nosili živila do rova, po dnevi pa so jih iskali po dolinah, kamor turška vojska še ni prodrla. Opetotovano je Kržan porabil dano mu priliko, da je pohitel za nekaj ur v samotni gorski gradič, kjer se je mudila Asunta, in tam ž njo zidal zlate gradove na oblake. Asunta ni mogla zapustiti otoka, ker so turške vojne ladje vedno krožile okrog njega in ustavile vsako ladjo, ki se jim je bližala.

Mustafa-paša je bil kmalu dobil novega vojaštva iz Turčije in začel s podvojenimi močmi napadati Famagusto. Noč in dan so grmeli topovi, po dvakrat in celo po trikrat na teden je turška armada z ljuto silo

napadla utrdbe, a vse napade je Antonio Bragadino slavodobitno odbil. Čudil se je Mustafa-paša, kako da se more oblegano mesto toliko časa držati, čudil se je zlasti, da mestu še ni zmanjkalo živil, toda raztolmačiti si tega ni znal.

Turško brodovje je obkolilo mesto od morja tako tesno, da bi ne mogla nobena barčica mimo njega, a vendar je mesto imelo še vedno dovolj živeža.

Čudil se je pa Mustafa-paša tudi radi tega, da Bragadinu ne zmanjka vojaštva. Oblegal je Famagusto že dolgo časa, mnogo beneškega vojaštva je že popadlo, a vendar ga je bilo za obrambo vedno še dovolj. Seveda se grdogledemu turškemu poveljniku niti sanjalo ni, da je nekaj uric od njegovega tabora podzemski jama, kjer se skriva mala ali hrabra četa, ki po skrivnem rovu pridno oskrbuje mestu z živil in ki po vsem otoku nabira mladih in starih mož za beneško armado, ter jih po tem rovu spravlja v oblegano mesto.

Koj prvi dan, ko se je četa utaborila v podzemski jami, je Kržan

dal odpreti železna vrata, nad katera je kralj Gjačič dal obesiti mrtvaško glavo, pod njo pa zapisal svoje grozilno svarilo. Tomo, ki je mislil, da je morda tukaj skrit piratski zaklad, je bil tudi to pot razočaran. Za železnimi vratmi je bila prostorna jama, napolnjena s smodnikom in z vsakovrstnim orožjem. Bila je to glavna orožarna piratov. Kržan je našel tu več tisoč samokresov, sabelj in pušk, brez dvoma samo poropano orožje. Smodnik je bil shranjen v velikih sodih. V jami je bilo tudi več topov in vsakovrstnih mornarskih potrebščin. Največji del vseh teh stvari so vojaki spravili v mesto. Zlasti vesel je bil Bragadino smodnika, kajti tega mu je že začelo primanjkovati.

Med vednim bojevanjem so tekli tedni in meseci. Celo leto je že oblegal Mustafa-paša Famagusto in ni še bil zavzel niti ene utrdbe. Toda turški topovi so bili sčasoma napravili v obleganem mestu strahovito škodo in ustvarili razmere, ki se niso dale vzdržati. Topovi niso samo porušili premnogo poslopij, nego pobili

tudi mnogo ljudi. Nastale so bolezni, ki so divjale med meščanstvom in med vojaštvom. Pogum, s katerim se je vse prebivalstvo zoperstavljalo turškim napadom celo leto, je začel ginevati tudi med vojaštvom in Antonio Bragadino je začel misliti, da bo morda ves njegov trud zaman in da napoči kmalu dan, ko se bo nad razvalinami te zadnje beneške postojanke na Cipru zasvetil polumesec.

Ker od beneške republike ni in ni bilo pričakovati pomoči, je Bragadino na vse načine poskušal pridobiti pirate za boj zoper Turke. Ladislav Gjačič, sin piratskega kralja, je bil v njegovih rokah. Koj prvi dan, ko je Kržan izročil Bragadinu ujetega Ladislava, je beneški proveditor začel nagovarjati svojega jetnika, naj izposluje, da pridejo piratje Famagusti na pomoč. Ladislav je bil pripravljen, zbrati vse pirate in priti s 300 ladjami pred oblegano mesto, toda stavil je en pogoj, ki ga Bragadino ni mogel izpolniti. Ladislav je zahteval, da mu Bragadino izroči „na milost in nemilost“ — plemiča Andreja Kržana

in njegovega slugo. Od te zahteve ni odnehal in kadar mu je Bragadino ponujal bogata plačila in visoka odlikovanja, se je Ladislav le zaničljivo nasmehnil in odmahnil z roko.

— Svojo ženo hočem dobiti, je rekel pri takih prilikah, a ker vesta zanjo samo Kržan in njegov sluga, zato zahtevam, da mi ju darujete.

Ako mu je Bragadino očital, da je vse to le pretveza in da zahteva Kržana in Tomo, da bi se nad njima maščeval, ker sta ga ujela, ni Ladislav tajil, da je to res, a vselej je izjavil, da se odpove vsakemu maščevanju, ako mu izroči Kržan Asunto.

— Če mi izročite mojo ženo, pripeljem 300 piratskih ladj in se bom ž njimi bojeval za Vas, dokler se zadnja ne potopi — drugače pa ne ganem nobenega prsta in če mi danes vzamete glavo.

To je bil vedno konec vseh izjav Ladislava Gjačiča in nobeno prigovarjanje in nobena grožnja ni izpremenila tega njegovega sklepa.

Čim huje se je godilo oblegani Famagusti, čim silovitejši so bili tur-

ški napadi in čim bolj je pešal odpor beneške posadke, toliko silnejše je Antonio Bragadino rotil in prosil sina piratskega kralja za pomoč, a toliko pogosteje je začel misliti, da stori prav, če žrtvuje koristim svoje domovine in mesta ter njega prebivalstva — Andreja Kržana in njegovega sluga.

Kržan ni o vsem tem ničesar vedel. Prišel je le redkokdaj v mesto, saj je imel sčasoma vse večje in večje težave, preskrbljevati Fama-gusto z živili in dobiti novega moštva za beneško armado, zakaj čedalje mnogobrojnejša turška armada je polagoma zasedla vse važnejše postojanke na otoku in le še v oddaljenejših dolinah in v hribih je bilo mogoče dobiti ljudi in živil.

Tudi tedaj ni Kržan še ničesar slutil, ko ga je začel proveditore izpraševati po Asunti. Ker je Bragadino izpraševal previdno, mu je Kržan zaupal ter mu razodel, da ljubi Asunto Dall Ferro in da se hoče z njo poročiti, čim bo papež ujen zakon z Ladislavom Gjačičem razveljavil. Pove-

dal je Bragadinu vse, zamolčal mu je samo eno — kje da se mudi Asunta. Čim bolj je Bragadino poizvedoval po Asunti, toliko trdovratneje je Kržan molčal o skrivališču svoje neveste, dasi tudi zdaj ni slutil, kake zahteve je Ladislav Gjačič stavil in kaki temni naklepi so se porajali v duši proveditorja Bragadina.

Bilo je koncem julija 1471. Famagusta že ni bila več podobna mestu, nego le še velikanskemu kupu razvalin. Samo kamenite utrdbe so bile še v dobrem stanju in močne, kajti prebivalstvo je moralo sprti popravljati vsako škodo, ki so jo povzročile turške krogle. Živila so se delila samo še enkrat na dan in da bi bilo kar najdalje mogoče ž njimi izhajati, je Bragadino, ker ni mogel nobenega moškega pogrešati, prisilil vse ženske, brez ozira na stan in imetje, da so morale loviti ribe tako-rekoč v ognju, ker so turške ladje neprenehoma streljale na dotične čolne.

Sila je bila velika. Samo strah pred smrtjo, le bojazen, da pokoljejo

Turki vse, je dajala prebivalstvu še toliko notranje moči, da je kljubovalo turškim napadom. Mestni velikaši so proveditorju Bragadinu opetovano prigovarjali, naj se pripravi na kapitulacijo. Vse gorečnejše so ga prosili, naj ponudi Turkom kapitulacijo s pogojem, naj prizanese prebivalstvu in mu pusti vsaj življenje.

Antonio Bragadino je imel na vsa taka nagovarjanja in siljenja le en odgovor:

— Nikdar! Zastava sv. Marka se ne bo dobrovoljno umaknila polumesecu.

V dnevih te velike site za Famagusto je dobil Andrej Kržan pisмено naročilo, naj pride čim prej v mesto. Odzval se je takoj temu povabilu in kmalu je stal v prostorni pritlični sobi, kjer je prebival Antonio Bragadino in ki je bila še edini porabni prostor v nekđaj ponosni, kraljevsko opremljeni palači.

Bragadino, ki je bil sicer vedno miren in hladno preudaren, je bil ta dan vidno razburjen. Pojasnjeval je Kržanu obširno položaj Famaguste. Ponavljal se je pogostoma, kakor bi

sproti pozabljal, kar je že povedal, zlasti je vedno in vedno dokazoval, da na pomoč od beneške republike še nekaj mesecev ni upati, niti od kake druge države ter da mora zaradi tega občni koristi vsak posameznik doprinesiti tudi največjo žrtev.

— Menim, da kakor jaz, je vsak posamezen vojak pripravljen žrtvovati imetje, kri in življenje za republiko beneško, se je oglasil Kržan, ko je Bragadino iznova začel govoriti o potrebi požrtvovalnosti. Na vojaštvo in prebivalstvo se lahko zanesete. Nobena žrtev ni prevelika, da se obvaruje Famagusta.

Bragadino je položil Kržanu roko na ramo, mu pogledal globoko v oči, in potem s slovesnim poudarkom rekel:

— Veseli me, plemič Kržan, da sem to slišal iz Vaših ust, zakaj usoda Famaguste je v Vaših rokah.

— V mojih rokah? je v brezmejnem začudenju vprašal Kržan. Kako je to mogoče? In ne da bi čakal odgovora, je dostavil: Pripravljen sem storiti vse, kar je v mojih močeh, da rešim Famagusto.

— Če je tako, plemič Kržan, potem vrnite Ladislavu Gjačiču njegovo ženo.

Pri teh besedah je Kržan skoro omahnil. Kri mu je zastala in gledal je Bragadina, kakor da bi ne verjel, da je prav slišal.

— Sedite, prijatelj, in poslušajte me do konca, je čez nekaj hipov izpregovoril Bragadino in potisnil Kržana nazaj na stol. Uvideli bode, da je moja zahteva upravičena.

Bragadino je še enkrat pojasnil Kržanu pomen Famaguste za republiko beneško in obrambne razmere.

— Morda se bom mogel držati še nekaj tednov, potem pa je zmaga Turkov neizogibna, je končal Bragadino svoje pojasnilo. Pomoči ni dobiti od drugod, kakor od piratov. Ti so tudi pripravljeni udariti z vso svojo močjo na turško brodovje, toda s pogojem, da vrnete Ladislavu Gjačiču njegovo ženo, ali pa da jaz izročim Gjačiču vas in vašega slugo, ki vesta za skrivališče vojvodinje Asunte.

— Vem, da ljubite Asunto in da vas ona ljubi in vem, da je žrtev, ki

jo od vas zahtevam, silno velika. Toda — kaj je sreča in kaj je življenje posamičnega človeka, kadar se gre za korist celote! Ko bi bila Asunta moja hči, jaz bi jo hladne duše žrtvoval domovini na korist. Niti trenotek bi ne premišljal, in če bi mi od bolesti in od žalosti izkrvavelo srce. Pomislite, plemič Kržan, da je Ciper, eden glavnih virov beneškega bogatstva, izgubljen za republiko, če pade Famagusta. Pomislite dalje, da rešite življenje vsemu prebivalstvu in vsemu vojaštvu, če povrnete Ladislavu Gjačiču njegovo ženo. Končno morate vendar sami priznati, da je vojvodinja Asunta dall Ferro pravilno in zakonito poročena z Ladislavom Gjačičem in da je torej ta opravičen zahtevati, da mu vrnete njegovo ubeglo ženo. Oficir ste beneške republike, plemič Kržan, in po beneških postavah zapade najostrejši kazni, kdor ima razmerje s poročeno ženo ali kdor jo zadržuje, da je ne more dobiti njen mož.

Trpek usmeh je legel na ustne Andreja Kržana.

— Vojvodinja Asunta ni v moji oblasti in gre lahko kamor hoče in kadar hoče. Tudi če bi hotela iti k svojemu možu, bi ji jaz tega ne branil. Vem pač, kje je njeno skrivališče, ali to ni moja tajnost in zato je ne smem izdati.

— Pomislite, plemič Kržan, da se gre za življenje in za srečo 50.000 ljudi, je vzkliknil Bragadino. Kaj je v primeri s tem ljubezenska sreča malega oficirja in neznatne ženske? Verujem, da vas bo bolelo, če se bo Asunta vrnila k svojemu možu, in verujem tudi, da bo nesrečna vse žive dni, toda to ne pride v poštev, ko gre za korist domovine in za življenje tolikih ljudi. Vi ste beneški oficir, plemič Kržan, in kot tak imate dolžnost, da žrtvujete vse, samega sebe, očeta in mater, brata in sestre, čast in imetje republiki beneški in dolžnost vaša je tudi, da ji žrtvujete ženo Ladislava Gjačiča.

Temni in sovražni so bili pogledi, s katerim je motril Kržan beneškega proveditorja, in kri mu je začela vreti, da se je le iz težka premagoval. Vendar je odgovoril še mirno.

— Prisegel sem za dobo petih let beneški republiki zvestobo in izpolnil bom svojo prisego do zadnje pičice. Pripravljen sem žrtvovati za njo kri in življenje. Več pa nisem obljubil, več tudi nisem dolžan storiti. Vem, da bi se vojvodinja Asunta brez pomisleka sama žrtvovala, če bi vedela, koliko ljudi s tem reši, toda jaz nisem opravičen izdati njene tajnosti in je ne izdam za nobeno ceno na svetu. Mene in mojega slugo lahko žrtvujete piratom. Lahkega srca bom prenašal najhujše muke in lahkega srca pojdem tudi v smrt, a pribežališča vojvodinje Asunte ne izdam, in če bi me trpinčili na mučilnici do sodnega dne.

Bragadino je sprevidel, da bi bilo vsako nadaljnje prigovarjanje brezuspešno.

— Plemič Kržan, na svojo čast vam povem, ko bi bil jaz na vašem mestu, bi ravnal prav tako kakor vi, je rekel Bragadino in je krepko stisnil Kržanu roko. Odkrito vam tudi povem, da nisem imel tako dobrega mnenja o vas, kakor ga imam zdaj.

Čeprav sem vas spoštoval, sem le mislil, da bode te raje vrnili Gjačiću njegovo ženo kakor pa sebe pahnili v nesrečo in v gotovo smrt. Vesel pa sem, da sem se motil, vesel, da vam morem takoreč v zadnji uri povedati, da ste prvi junak v moji armadi in da vas spoštujem, kakor nikogar drugega.

Molče se je Kržan priklonil, toda iz njegovih oči je izginil izraz sovražnosti in ko mu je Bragadino novič podal roko, jo je krepko stisnil. Stala sta si nasproti kot dva moža, ki sta prepričana, da ravnata oba prav.

Čaša bridkosti, ki je bila usojena Andreju Kržanu, še ni bila izpraznjena. S tem, da je hotel Kržan samega sebe žrtvovati, da zagotovi beneški republiki pomoč piratov in reši Famagusto, ni bilo Bragadinu še nič pomagano. Kržan je pač privolil, da ga izroči Bragadino sinu piratskega kralja, ali Bragadino tega ni mogel in ni smel storiti, dokler je bil Kržan beneški oficir. Ker je Bragadino vedel, da Kržan ne bo izdal vojvodinje Asunte, je bil preskrbel tudi za ta slučaj

in sklical vojni svet, ki je bil v vojašnici že polnoštevilno zbran, ko sta se Bragadino in Kržan pojavila na vratih.

Tesno je bilo Kržanu pri srcu, ko so ga obstopili štirje vojaki in mu vzeli meč, ki ga je vedno častno nosil, ter mu dali na roke težko verigo, zakaj obtoženci so morali stati pred vojnim sodiščem okovani v železje in to se jim ni snelo, dokler ni bila sodba izvršena.

Bragadino je kot najvišji zastopnik beneške republike prevzel predsedstvo vojnega sodišča, dočim je stari general Trevisani zastopal obtožbo, ki jo je prečital tako tiho, kakor bi mu od ginjenosti zastajala sapa.

— Kapitan Andrej Kržan, ali ste razumeli obtožbo? je vprašal Bragadino. Obdolženi ste, da ste samolastno odpeljali zakonsko ženo Ladislava Gjačiča, posestnika ladij in podanika beneške republike, ter da jo zadržujete in skrivate pred njenim možem. Se-li čutite krivega?

— Ne!

— Veste pa, da je žena Ladislava Gjačiča s svojim možem pravilno in zakonitoveljavno poročena, da je svojemu možu utekla in vi tudi veste, kje da sedaj biva.

— Da!

— Po veljavnih zakonih beneške republike ste dolžni pomagati oblastvu, da vrne Ladislavu Gjačiču njegovo ženo in dolžni ste povedati, kje da se mudi Asunta Gjačičeva.

— Tega ne povem

— Opominjam vas, kapitan Kržan, da je to vaša dolžnost in da storite dvojno hudodelstvo, če te dolžnosti ne izpolnite, ker zadržujete Ladislavu Gjačiču njegovo ženo in ker se nečete kot oficir pokoriti povelju vojnega sodišča. Pozivljam vas torej še enkrat, da poveste skrivališče Asunte Gjačičeve, sicer vas zadene zakonita kazen.

— Izjavil sem že, da bivališča vojvodinje Asunte Dall Ferro ne izdam, je s trdim glasom rekel Kržan. Ne izdam ga, naj se zgodi z mano karkoli.

— Zdaj je vstal general Trevisani. Utemeljil je na kratko obtožbo

in predlagal, naj obsodi vojno sodišče kapitana Andreja plemiča Kržana na degradacijo in na smrt zaradi nepokorščine in zadrževanja zakonske žene Ladislava Gjačiča.

Sodni dvor se je le nekaj trenutkov posvetoval, potem je Bragadino razglasil sodbo: Vojno sodišče obsoja, uvažuje olajševalne okolščine, kapitana Andreja Kržana na sramotno degradacijo in izbacnjenje iz beneške armade.

Obsodba na degradacijo je Kržana pač zbolela v dno duše, a vdal se je brez ugovora. Vojaki so ga peljali na dvorišče, kjer je stal Kržanov polk in tam se je izvršila degradacija po takratnem, skrajno sramotnem običaju. Krvnik je strgal Kržanu našive in zlomil orlovo pero, ki ga je nosil na klobuku, potem pa ga udaril s palico trikrat po hrbtu v potrdilo, da je postal brezčasten. Vojaštvo se je potem razšlo, Kržana pa je straža odpeljala v ječo, kjer se mu je naznanilo, da ostane toliko časa, dokler ne pride povelje, ga izgnati iz tabora.

Onemogel od žalosti in od bolesti se je vrgel Kržan na trdo svoje ležišče. Rekel si je, da mu je treba skleniti z življenjem, a bolj kot to, ga je bolela sramota, ki jo je učakal ta dan. Zaveš, da pojde morda v strašno trpljenje in v gotovo smrt kot osramočen in brezčasten človek, mu je trgala srce tako, da ni mogel zadrževati svojih solza. Edina tolažba mu je bila, da bo znala vojvodinja Asunta ceniti njegovo žrtev in da bo iz te žrtve spoznala velikost njegove ljubezni.

Proti večeru so se naenkrat odprla vrata in v Kržanovo ječo je vstopil Ladislav Gjačič, s katerim je prišel Antonio Bragadino.

— Ne čudite se temu obisku prijatelj, je rekel Bragadino. Srce mi velewa, da moram vse storiti, kar je v mojih močeh, da vas rešim. Zdaj je še čas za to.

— Meni ni pomagati, je odločno izjavil Kržan, in vsak poskus je odveč.

— Še vam je pomagati! Poslušajte, kaj vam pove Ladislav Gjačič in premislite dobro njegove ponudbe. Časa imate še dovolj.

— Kako to? je vprašal Kržan ves začuden. Ali me hočete zdaj še po ječah mrevariti?

— Gjačič je obljubil, da pride tekom štirinajstih dni njegov oče s svojim brodovjem. Toliko časa ostane Gjačič moj jetnik in če ne izpolni svoje obljube, zapade smrti na vešalih. Tisti dan pa, ko pride Gjačičev oče s svojim brodovjem, pošljem vas po podzemskem rovu iz Famaguste do kraja, ki ga je določil Gjačič. Tam vas izpusti beneško vojaštvo in kaj stori potem Gjačič z vami, to je njegova stvar. Verjemite mi, prijatelj, da me boli srce, kakor še nikdar, ali kar sem storil, sem moral storiti v korist domovine in moji skrbi izročenegega prebivalstva.

Bragadino je zapustil ječo; Kržan in Ladislav sta ostala sama.

— Kaj mi imate povedati, je vprašal Kržan prvi in sicer z neko neustrpnostjo, ker je itak vedel, da ne bo ta pogovor imel nobenega uspeha. Če hočete izvedeti od mene, kje biva vojvodinja Asunta, bo pogovor pač odveč, kajti tega niti v trenutku

sodbe na sramotno degradacijo in izbacnjenje iz armade nisem hotel povedati.

Ladislav Gjačič je bil sam pogumen mož in je spoštoval pogum tudi pri drugih. Kržan mu je imponiral, ali njegovo hrepenenje, da se osveti Asunti, je bilo tako močno, da je zadržalo v njem vse boljše čute. Vrh tega ni imel pravega smisla za čast. Bil je razbojnik in razbojniški so bili njegovi pojmi. Sodil je, da Kržan samo zato neče izdati Asunte, ker jo ljubi, ni pa slutil, da mu branijo tudi njegovi nazori o moški časti izdati vojvodinjo.

— Izprosil sem si od proveditorja dovoljenje za ta razgovor, je rekel Gjačič, ker nimam do vas nobenega sovraštva in bi se rad z vami izlepa poravnal. Vrnite mi mojo ženo. Prej ali slej jo gotovo dobim, kajti zasledoval in iskal jo bom, dokler bom živ in dobim jo v roke, če bi sedela na prestolu beneškega doža. Vi ste pač v stanu, preprečiti za nekaj časa moje maščevanje, onemogočiti pa ga ne morete. Jaz pač občudujem vašo požrtvovalnost, ali pojmiti je ne morem.

— Tega tudi ni treba, je menil z vsem svojim plemiškim ponosom Andrej Kržan, meni zadostuje zavest, da ravnam prav.

— Čemu se hočete žrtvovati? je po kratkem molku vprašal Gjačič. Mojega namena ne morete prepričati. Lahko si mislite, da bom poskusil vse, kar je mogoče, da vas prisilim, povedati mi, kje je moja žena. Trpinčil vas bom, če bo treba, na vse načine. Tedne in tedne vas bom mučil. Trpeli boste najgroznejše muke, trpeli toliko časa, da boste od bolečin umrli.

— Pripravljen sem na to, je mirno odgovoril Kržan, a vzlic temu ne povem, kje je vojvodinja Asunta.

— Premislite si to, plemič Kržan. Ne bo vam žal, če sprejmete mojo ponudbo. Vse zlato, kar ga dobi moj oče pri napadu na Turke, bodi vaše, če mi vrnete mojo ženo. Vse to turško zlato vam dam — ali pa vam vzamem glavo.

V Kržanu je kar zavrelo. Srdito je planil po konci in zavihtel pest, da bi Gjačiča udaril po zobeh, a premagal je svojo jezo. Odprl je vrata,

pred katerimi je stal ječar in zaklical:
— ven, lopov, drugače te požnem z
brcami, kakor garjevega psa.

Gjačič je bil tako presenečen, da
ni mogel ničesar odgovoriti. Tega ni
bil pričakoval. V svoji razbojniški
pameti je menil, da je bila njegova
ponudba izredno velikodušna, prav
kraljevska, in zato mu je Kržanova
ogorčenost zaprla sapo. Šele ko je
bil na hodniku, se mu je vse zjasnilo,
tedaj pa je v svoji onemogli jezi
začel kleti in je dvigajoč svojo pest
zaklical:

— Čakaj, Andrej Kržan, to ti
poplačam čez štirinajst dni, tako stra-
hovito, kakor ni bil še noben dolg
poplačan.

XXXX.

Razgoni ih po gori zelenoj,
Kano vuče po planini ovce,
Sve izsječe, malo tko uteče,
Vrlo malo i to vzranjeno.

Hrv. narodna.

Počasi so tekle Kržanu ure in še
počasneje dnovi. Najmučnejša mu je

bila negotovost. Misli njegove so bile neprestano pri vojvodinji Asunti. Prepričan je bil, da zanj in za Toma ni nobene pomoči več in zato je bila edina njegova skrb, da se reši vojvodinja Asunta namenjene ji usode.

Kržan ni od trenutka, ko je pogljal Ladislava Gjačiča čez prag svoje ječe, z nikomer več govoril. Proveditore Bragadino se ni več prikazal in celo ječar ni več odgovarjal na Kržanova vprašanja. Ničesar ni vedel Kržan o tem, kaj se godi v mestu, kaj še, da bi bil slutil, kako je skrbel Tomo za njegovo rešitev.

Ko je bil Kržan dobil povelje, naj pride v Famagusto in naj se oglasi pri proveditorju Bragadinu, je pustil Toma zunaj v piratski jami in je šel sam v mestu. V ječi se je v prvem trenutku pač domislil, da bi mu Tomo znal pomagati, toda to njegovo upanje je kaj hitro izginilo. Rekel si je: Gotovo je Bragadino takoj odposlal vojake, ki so Toma prijeli in ga pripeljali v mesto in zdaj ječi siromak za svojo zvestobo in vdanost v ječi in najbrž niti ne ve, kaj ga čaka in

kako strašno usodo mu je namenil piratski kraljevič.

Sklepanje Kržanovo je bilo v bistvu popolnoma resnično. Komaj je bil Kržan stopil pred Bragadina, je ta takoj zaukazal, da gredo vojaki po Toma in ga pripeljejo v mesto. Tomo, ki se je bil s svojo ljubico utaboril v piratski jami, je bil kar iz sebe, ko so ga vojaki prijeli in ga uklenili v železje.

— Kaj mi pa hočete? se je jezil in se poskušal iztrgati vojakom iz rok. Ali plačuje tako beneška republika svoje ljudi? Kdaj bi bila Fama-gusta že v rokah Turkov, ko bi jaz ne bil izvedel za podzemski rov iz vodnjaka v mesto. In v zahvalo za to, me vklepate v železje in me hočete odgnati v ječo. In v zahvalo za moje delo me bodete še obesili! Lopovi ste vsi in moj gospodar plemič Kržan Vam bo to pošteno poplačal.

— Kržan je tudi v ječi, je menil poveljnik. Kaj sta zakrivila, moraš sam vedeti. Kržan je bil od vojnega sodišča degradiran in izbačen iz armade.

V trenutku je bil Tomo popolnoma miren in hladen. Sprevidel je bil hipoma, da se je moralo zgoditi kaj izrednega, da preti njegovemu gospodarju velika nevarnost in začel je misliti, kje bi dobil pomoč. Najprej se je spomnil vojvodinje Asuate. A kako jo obvestiti?

Poveljnik je silil na odhod, kajti le ponoči je bilo mogoče priti do vodnjaka blizu turškega tabora in po skrivnem rovu v Famagusto.

— Dobro, pa grem, je izjavil Tomo. To pa Vam povem, da bomo obračunali nekega dne in da se bo vsa beneška republika kesala za to, da ste me danes uklenili in odpeljali v ječo. Vsa beneška republika!

— Bedak, širokoustni, se je razjezil poveljnik. Beneška republika se meni zate toliko, kakor slon za komarja. In zdaj — avanti.

— Vsaj toliko potrpite, da se poslovim od svoje neveste, je zaklical Tomo in se vojakom iztrgal iz rok. Še krivoverski Turki bi mi tega ne branili.

— Torej, poslovi se, je nejevoljno vzkliknil poveljnik, toda opravi hitro.

Mara, ki je trepetaje stala poleg vojakov, je skočila k Tomu in se ga jokaje oklenila.

— Ah, Tomo, nikdar me ne zapusti, umrla bi žalosti, če bi te izgubila.

Tomo pa se ni zmenil za žalost in za boleost svoje neveste. Nagnil se je k nji in ji zašepetal na uho:

— Odidi do Nikozije. Od tamkaj pojdi naravnost čez polja do gora. Tam ti pokažejo ljudje med gorami skrit gradič plemiča Mirabella. Njemu povej, kaj se je zgodilo mojemu gospodarju in meni. Si-li razumela?

Dekle je prikimalo, a predno je mogel Tomo še kaj reči, je planil k njemu poveljnik.

— Kaka tajna naročila pa daješ temu dekletu?

— Bežite, bežite, se je razljutil Tomo, takemu otroku naj dajem tajno naročilo. Kaj Vas je že tako strah, da se bojite otrok?

— Molči in idi, je zakričal poveljnik. Primate ga in ven z njim.

Vojaki so prijeli Toma in ga vlekli iz jame. Zunaj so ga posadili

na konja in odjezdili ž njim proti Famagusti. Še tisto noč je ležal Tomo v ječi.

Mara je bila po Tomovem neprostovoljem odhodu tako zbegana, da ni vedela, kaj bi storila. Samo eno ji je bilo jasno: da so njenega Toma vkovali v železje in ga odgnali kakor hudodelca, da so ji vojaki vzeli ljubca in ga morda usmrte.

V prvem trenotku jo je prevzela žalost in razjokala se je naglas, toda bila je čvrsto in zdravo dekle, vajeno vsakovrstnih nevarnosti. Vedela je, da s solzami in z vzdihom Tomu ne pomaga iz nevarnosti, da ji je treba kaj storiti, če hoče svojega ženina oteti in se kdaj ž njim povrniti v domovino.

Tomo ji je bil naročil, naj gre od Nikozije naravnost v gore in naj tamkaj poišče gorski gradič ter pove vsem prebivalcem, kaj se je zgodilo. A čemu? Zdelo se ji je, da bi to bilo zgolj potrata časa. Grajska gospoda, si je rekla, pač ne bo radi Toma zapustila svojega skrivališča in šla v nevarnost samo zato, da bi rešila

ubožnega kmetskega fanta. Toda, ker ji je bil Tomo tako naročil, je sklenila, da izpolni njegovo željo.

Šla je v vas, kjer so prebivale skoro same ženske, kajti moški so bili vsi pri piratih na morju. V domači hiši je slišala pri vratih globok moški glas. Ker ji je bil oče prepovedal stopiti v sobo, kadar so tuji ljudje v hiši — saj piratski pogovori niso bili za ušesa nezanesljivih deklic — je Mara ostala pri vratih in sedeč na klopi vse slišala, kar je tuji mož pripovedoval njeni materi.

— Obvestite torej vse naše ljudi, da naj bodo pripravljene za naskok na Turke. Prijeli jih bomo od dveh strani. Kralj Gjačič pride z vsemi ladjami, kar jih premore, pred Fama-gusto in napade turško brodovje. Ob enem napademo pa tudi turško armado na kopnem. Od mesta jo naskoči beneško vojaštvo, mi pa jim pridemo od zadaj. Tako bodo med dvema ognjema in sam zlodej bi moral biti z njimi v zvezi, če bi jih ne premagali.

— Težko pojde, je nato odgovoril ženski glas. Naših ljudi ni skoro

nič doma. Kar jih ni na morju, so se razkropili po otoku ali pa so vstopili v beneško armado.

— Na vsak način poskrbite, da bodo ljudje čimprej obveščeni. Mene in Ladislava Gjačiča so bili Benečani ujeli v podzemskem rovu. Obljubila sva jim pomoč kralja Gjačiča in če se ta obljuba ne izpolni, je Ladislav izgubljen. Benečani ga bodo obesili. Povejte to našim ljudem. Za kralja Gjačiča so doslej še vse storili in store to tudi sedaj.

Mara se je prestrašila, kajti ti nameni piratov so pomenili novo nevarnost za njenega Toma. Uvidela je, da ne sme zamuditi nobenega trenutka. Ker se je bala, da bi je mati ne pustila z doma, če bi ji razodela svoj namen, se je tiho splazila iz hiše in pohitela v gore, koder se je pasla itak maloštevilna živina vaških piratov. Našla je tam edinega konjiča očetovega. Napravila si je iz vrvi uzdo in vajeti, zajezdila konjiča in oddirjala ž njim proti Nikoziji.

Potovanje je trajalo tri dni. Mara je sebi in svojemu konjiču pri-

voščila le malo pokoja. Srce ji ni dalo miru. Večkrat bi bila najraje obrnila in odjezdila proti Famagusti nazaj, a rekla si je, da mora na vsak način izpolniti Tomovo naročilo. In zopet je podila konjiča, kar je mogla.

Vsa izmučena in sestradana je tretji dan dospela do razvalin porušene Nikozije. Pogled na te ruševine, na te dokaze strašnega divjaštva turških barbarov, je bil nadvse žalosten, v Mari pa je obudil le najsrčnejše veselje. Težka, dolga in nevarna pot je bila končana.

— Od Nikozije naravnost čez polja proti goram, si je Mara v duhu ponavljala naročilo Tomovo in obrnila konjiča v tej smeri ter ga zopet začela naganjati kar je le mogla. Dasi je čutila, kako pojemajo njene moči, je vendar podila konjiča vse huje in huje. Strah je je bilo, da omaga spotoma, a prav ta misel, da bi bil Tomo izgubljen, ji je dajala moč, da se je vzdrževala na konju.

Naposled je dospela do gora. Videla je na polju ljudi in izvedela

od njih, kje leži gorski gradič, kamor je bila namenjena.

— Še dve uri je do gradiča, so ji povedali ljudje in ji pokazali pot in ji prigovarjali: Ostani raje pri nas ubožica, saj si že vsa upehana in izmučena.

Toda Mara ni hotela ostati in bi ne bila ostala za nobeno ceno na svetu. Vedela je, da ne bo mogla takoj domov, nego da bo morala nekaj dni počivati v gradu. Medtem, si je mislila, bodo Tomu lahko prišli na pomoč njegovi prijatelji.

In zopet je podila konjiča po strmih gorskih potih. Mračilo se je že, ko je zagledala v daljavi močno utrjen gradič. Omahovala je sicer na konjiču, a njeno srce je vriskalo, saj je bila na cilju.

Grajska družina je z gosti sedela pred hišo pri večerji, ko je v stolpiču nad vratmi nastanjeni stražar zatrobil na rog v znamenje, da želi tuj človek priti v grad. Vsa družba se je zganila. Pred turškimi vojaki bežeči ljudje so se pogostoma oglašali v gradu, a Nikolaj Mirabello jih

je sprejemal k večjemu le za nekaj dni in samo če so bili gosposkega stanu. Kmetске ljudi je oskrbel z živežem in jih poslal naprej v gore, zakaj bilo mu je na tem, da je kar mogoče malo jedcev pod njegovo streho, saj se je itak vsak dan bolj bal, da začno Turki oblegati njegov gradič.

Sluga, ki je bil pohitel k vratom gledat, kdo da je, se je kmalu vrnil.

— Milostivi gospod, pred vratmi je mlado kmetско dekle, je sporočil sluga graščaku. Sirota je tako upehana in izmučena, da še govoriti več ne more.

— Pripelji jo semkaj in do jutri naj ostane pri nas.

Čez nekaj časa so se odprla grajska vrata, a sluga ni pripeljal tujega dekleta pred graščaka, nego začel klicati na pomoč.

Mara je bila od utrujenosti, od silnega napora in duševnih muk izgubila zavest in tresla jo je mrzlica, da je sluga mislil, zdaj in zdaj mu umrje na rokah. Do gradu je močna

volja pomagala Mari premagovati telesno slabost, čim je pa stopila s konja, je omagala.

Vsa grajska družba je hitela k vratom. Sluge so prijeli Maro in jo nesli v poselsko sobo, kjer so jo ženske spravile v postelj in jo močile z octom, ne da bi mogle dekletu pomagati. Mara je mahala z rokami okrog sebe in govorila čudovito zmešane stvari.

Tudi vojvodinja Asunta je prišla gledat, kaj je s tujo deklico, a zatrepetala ji je duša in vsa zbegana je planila k postelji, ko je zaslišala dekletovo fantaziranje. Razločila je samo imena Tomo in Kržan, Ladislav in kralj Gjačič, a to je zadostovalo, da so jo obšle strašne slutnje.

— Nekaj se je moralo zgoditi, nekaj groznega, si je rekla Asunta. Kržan in Tomo sta ali v nevarnosti ali pa sta mrtva. Kdo ve, odkod je to dekle prijezdilo, morda celo od Famaguste. In zakaj je prišla prav sem. Ali me kliče morda Kržan?

Asunta ni imela več miru. Ostala je pri Mari in ji sama stregla. Sku-

hali so dekletu raznih zelišč in mu jih dali piti, grajska gospa je pa znesla vsa zdravila, kar jih je bilo pri hiši.

Asunta je z največjo pazljivostjo poslušala fantazije. Ujela je pač marsikaj, toda zveze ni našla. Mara je govorila o beneških vojaki in o piratih, o podzemskem rovu in o piratski jami, o vešalih in o rešitvi in vsaka njena beseda je povečala skrb in strah vojvodinje Asunte.

Vso noč in ves naslednji dan je prebedela Asunta ob postelji Tomove neveste. Grajski valpet se je nekoliko spoznal na bolezn in na zdravila in je sodil, da Mara ne bo več ozdravela.

Tedaj pa se je vojvodinja Asunta odločila, da zapusti gradič Nikolaja Mirabella in da gre poizvedet, kaj je s Kržanom in z njegovim Tomom. Kržan ji je bil pri svojih obiskih večkrat pripovedoval o podzemski jami, v kateri se je bil nastanil s svojim oddelkom vojaštva in od koder je Famagusto preskrbljeval z živili. Tudi ji je bil pripovedoval o rovu, ki vodi iz vodnjaka v mesto.

Asunta je vedela, kam se mora obrniti, če hoče izvedeti kaj o Kržanu in o Tomu in jima pomoči in zato se je lahko odločila za odhod.

Stari Mirabello je bil ves iz sebe, ko mu je Asunta naznanila svoj sklep in tudi vsa grajska družba je strmela.

— Lepo Vas prosim, vojvodinja kaj vendar mislite, je vzkliknil Mirabello. Ali ne veste, da Vam je, če ne že smrt, vsaj onečaščenje takorekoč zagotovljeno, če zapustite moj grad? Turško vojaštvo je preplavilo že večji del otoka, okrog Famaguste pa se ne smete prikazati, sicer Vas takoj pri mejo. Stare ljudi in otroke puščajo Turki še v miru, drug pa ni nihče varen pred njimi.

Ravno tako kakor stari Mirabello, so tudi drugi grajski prebivalci prigovarjali Asunti naj ostane in ji slikali nevarnosti, katerim se hoče izpostaviti, v tako strašnih barvah, da jih je same zazebló pri misli na usodo, ki zna zadeti Asunto.

Molče je vojvodinja Asunta poslušala vse to prigovarjanje. Kako

majhni in malo značajni so se ji zdaj zdeli vsi ti ljudje, ki niso pojмили njenega sklepa.

— Ti ljudje ne vedo, kaj je ljubezen, si je mislila Asunta, ti ljudje bi me tudi ne razumeli, če bi jim rekla, da žrtvujem rada čast in tudi življenje, samo da rešim Kržana.

Asunta je zapustila Mirabellov gradič še tisti dan. Mirabello ji je dal na razpolaganje kmetski voziček in star hlapec je za bogato plačilo prevzel nalogo, da pelje Asunto do gore, kjer je domnevala, da je piratska jama. Asunta je slekla svojo dragoceno obleko in se napravila v razdrapano obleko kmetske ženske. Svojo snežnobelo polt si je pomazala s pepelom in med umetno razmršene lase natresla moke. Podobna je bila zdaj starikavi ciganki in upala je, da v tem kostumu srečno doseže svoj cilj.

Po večdnevnem težavnem potovanju je vojvodinja Asunta dospela v bližino Famaguste. Na eni strani je ležalo pred njo morje, na drugi so se dvigale nebu pod oblake gore, spredaj v daljavi nekaj ur pa je ležalo

oblegano mesto. Iz pripovedovanja Kržanovega je imela nekaj četudi meglenih pojmov o krajevnih razmerah. Vedela je, da so Turki užgali blizu piratske jame in blizu morja ležečo veliko vas in uganila je, da ne more biti več daleč od tega kraja. Ker je znala dobro tudi grški, se je z ljudmi, ki jih je srečala, prav lahko porazumela in od njih izvedela vse, kar je hotela.

Tako je prišla do vasi, kjer je bila doma Tomova nevesta, in tam je predvsem odsloвила svojega voznika. Hotela je sama iti med ljudi in iskati Kržanovo sled, vozniku pa je ukazala, da se vrne do prve vasi in tamkaj nanjo počaka.

Peš je nadaljevala svojo pot kot ubožna stara ciganka. V svojo obrambo je imela pri sebi le bodalo, za vse slučaje pa stekleničico strupa. Zavedala se je v polni meri vseh nevarnosti, katerim se izpostavi, a vendar je pogumno nadaljevala svojo pot.

V piratski vasi, kamor je prišla Asunta šele proti večeru, je bilo ne navadno živahno življenje, prav kakor

da bi se pripravljalo kaj izrednega. Asunto je osupnilo, da je videla toliko moških, tudi krepkih, zdravih mladeničev, zakaj Kržan ji je bil povedal, da so vsi moški pobegnili pred Turki na morje in da žive kot piratje. Začela je domnevati, da so ti mladeniči piratje, ki hočejo kaj ukreniti, da osvobode Ladislava Gjačiča, o katerem je vedela, da je v rokah proveditorja Bragadina. Ustrašila se je, da je med temi ljudmi kak pirat, ki jo pozna, bodisi z Gjačičeve ladje ali z otoka Avgona. Kdo ve, morda bi jo le spoznal, potem bi bila sama izgubljena in bi tudi Kržanu ne mogla pomoči.

Na drugi strani pa si je rekla, da bi ji utegnulo biti na korist, če bi izvedela, kaj nameravajo piratje in ta misel jo je napotila, da je ostala v vasi in poiskala prenočišča pri hiši, kjer se je sukalo največ teh mladeničev. Poslali so jo v napol podrt hlev, kjer si je pripravila ležišče blizu vrat, tako da je mogla vse umeti, kar se govori na dvorišču.

Šele tu je začela vojvodinja Asunta natančneje preudarjati, kaj naj stori.

Doslej ni bila nikdar toliko zbranih misli, da bi mogla to storiti. „Le v Kržanovo bližino, potem se že pokaže, kaj storim,“ to je bila njena edina misel med dolgim potovanjem. Zdaj, ko je bila dospela v to vas, iz katere je morala začeti svoje delo, si je belila glavico, kaj naj stori in kako naj reši Kržana. Naj-li gre iskat podzemsko jamo in najprej poskusi izvedeti od beneških vojakov, kaj se je pravzaprav zgodilo s Kržanom, ali naj poskusi poiskati vodnjak, iz katerega vodi podzemski rov v Fama-gusto in naj stopi pred proveditorja Bragadina? Da je rov skrbno zastražen, o tem Asunta ni dvomila ali rekla si je, da bi je morda več ne pustili iz mesta, če bi se ji sploh posrečilo notri priti, vojaki v jami pa bi jo morda smatrali za vohunko in kdo ve kaj storili ž njo.

Čim bolj je Asunta premišljevala o vsem tem, toliko nemirnejša je postajala in toliko večje so bile njene skrbi. Minevale so ure, toda Asunta ni našla pokoja.

Moralo je biti čez polnoč, ko je naenkrat začula z dvorišča močan moški glas, ki ji je v hipu pretresel vse živce, da je prestrašena skočila s svojega ležišča in se stisnila v najtemnejši kot.

— Bežite, Turki so za nami! .

Tako se je glasil klic, ki ga je bila slišala Asunta, a ni je vznemirila vsebina tega klica, vznemiril jo je ta glas.

— Kralj Gjačič, je dihnila Asunta z drhtečimi ustnicami in prešinila jo je tolika groza, da je s tresočimi se rokami vzela iz nedrij stekleničico s strupom.

— Turki gredo, se je razlegalo po vasi. Od hiše do hiše je šel ta klic in ljudje so pribežali iz svojih hiš ali izpod razvalin svojih pribežališč ter v blaznem strahu bežali proti goram, kajti nihče ni bil oborožen in nihče pripravljen na ta nenadni napad.

Tudi Asunta se je splazila iz hleva in bežala, a ne za pirati, nego na nasprotno stran, ven proti morju. Trdno je bila prepričana, da bi jo kralj Gjačič vzlic ciganski opravi spo-

znal na prvi pogled in zato je bila v tem hipu njena edina misel, priti iz njegove bližine.

Tekla je, kar so jo nesle noge in vsa upehana dospela na obrežje. Tam je našla več ljudi. Nekaj vaščank je bilo v naglici zbežalo na to stran in hitele so odvezovati ribiške čolne ter se pred Turki rešiti na morje. Nihče ni branil Asunti, da je stopila v čoln, v tej nevarnosti se ni nihče zmenil za to, da je tujka.

Z morja, ko je bil čoln že v primerni razdalji od brega, se je ozrla Asunta nazaj na vas. Bila je vsa v plamenu in pri tem groznem svitu je uzrla trume vojakov, ki so sledili v divjem diru bežečim piratom in pobijali in klali kar so dohiteli, moške in ženske in tudi otroke.

XXXXI.

Sakupit ću Turke katalane,
Oružat ću tanene galije,
Brže šajke, od boja džemije.
Uranit ću rano prija zore
Zavest ću se uza sinje more.
Osvojit ću Kotor i Korčulu
I bijela Barbarigu Kulu.
Porobit ću po moru otoke,
Razorit ću palače visoke.
Od Kotora do bilih Mletaka,
Pohvatat ću dosta divojaka.
Razorit ću crkve i oltare,
Sagradit ću visoke munare
I džamije, krajem Dalmacije,
Gdi će klanjat odže i adžije.

Hrvatsko narodna.

Ribiški čolni z beguni in begunkami so pluli kar možno daleč od brega, da bi jih s kopna ne mogla doseči nobena krogla. Plahost je bila med temi ljudmi tako velika, da Asunta dolgo časa ni mogla ničesar izvedeti, ne kako je prišel kralj Gjačič v te kraje, niti kako je prišlo do boja med pirati in med Turki. Vpraševati se Asunta ni upala, saj bi se bila s tem izdala, da ji je kraj neznan in da so ji neznani ljudje. Zato

je molče sedela na dnu čolna med drugimi ženskami, a pazila je skrbno na vse njih govorjenje ter si skušala napraviti iz ujetih besedi nekako sliko dogodkov tega dne.

Izvedela je, da so piratje sklenili novo zvezo z Benečani ter da se pripravljajo naskočiti Turke na morju in na kopnem. Kralj Gjačič je med tem, ko so se zbirale piratske ladje, prišel pred Famagusto, da zbere kar mogoče moštva za boj in da sprejme svojega sina, ki ga imajo Benečani v rokah. Ta dan je s svojimi ljudmi pregledoval ozemlje, da določi, od kod naj piratje planejo nad turško armado, oblegajočo Famagusto. Nesrečen slučaj je nanesel, da so nekateri njegovi ljudje padli v roke turškim vojakom in jim najbrž izdali, kaj se pripravlja in da jim stoji na čelu grozni strahovalec Turkov, piratski kralj Gjačič. Turki so se takoj v velikem številu zapodili za pirati in jih pognali v beg. Užgali so drugič največjo piratsko vas, ležečo blizu Famaguste in gotovo bodo poklali vse, ki jim pridejo pod meč.

S kopnega je donelo na morje pokanje pušk. Streljati so se čuli zdaj od te, zdaj od druge strani, kar je pričalo, da je turško vojaštvo preplavilo vso pokrajino. Tudi na begune v ribiških čolnih so začeli streljati Turki, čim so prišli na morski breg, a na srečo ni zadela nobena krogla, ker so bili čolni dosti oddaljeni od morja.

Ko se je v turškem taboru vsled izdajstva slučajno ujetega pirata izvedelo, da se mudi v bližini Famaguste piratski kralj Gjačič in da zbira moštvo za napad na Turke, so poveljniki takoj odredili kar je bilo treba, da bi onemogočili ta napad. Strah Turkov pred drznim in hrabrim piratskim kraljem je bil velik in resničen, saj je divjal Gjačič pri vsaki priliki med Turki kakor besen volk med ovcami. Turški sultan je bil že mnogokrat obljubil za Gjačičevo glavo na tisoče cekinov. Naravno je torej, da je vzplamtel ves turški tabor, ko je izvedel, da je Gjačič pred Famagusto in da hoče obleganim Benečanom priti na po-

moč. Več tisoč mož je bilo odposlanih da razženo Gjačičevo četo, dokler je bila še majhna in da uničijo vse vasi, kjer imajo piratje svoja zavetišča in svoja skrivališča.

Gjačič je moral bežati. Preslaba je še bila njegova četa, da bi se bila mogla Turkom ustaviti. Bežal je s svojimi ljudmi v gore in tamkaj se je četa razkropila. Nekaj ljudi so Turki pač ujeli, Gjačič sam jim je srečno utekel.

Mustafa-paša je seveda takoj uganil, da pripravlja Gjačič napad na njegovo armado le da bi s svojimi ladjami toliko laglje napadel turško brodovje, ležeče pred Famagusto. Slutil je, da bi med največjim bojem na kopnem naenkrat Gjačič s svojimi ladjami presenetil turško brodovje in zato je o vsem tem takoj obvestil admirala Piali, zapovednika turškega brodovja.

Piali-paša je nemudoma zaukazal najstrožje nadziranje morja, da bi se piratske ladje ne mogle približati njegovemu brodovju. Pred vsem mu je bilo na tem, da bi Gjačič ne mo-

gel zapustiti otoka. Vedel je, da tudi najštevilnejše piratsko brodovje ne bi postalo nevarno turškim ladjam, dokler ni pod vodstvom kralja Gjačiča. „Vse je treba storiti, da se Gjačič ne bo mogel združiti s svojim brodovjem“, si je rekel Piali-paša in zaukazal je natančno nadzorstvo vsega obrežja.

— Noben čoln ne sme več od ciprskega brega, se je glasil njegov ukaz in takoj je razposlal zadostno število malih ladij, da bi nadzirale vse obrežje.

Na tisto stran obrežja, kjer je turško vojaštvo zasledovalo Gjačiča in njegovo četo, se je peljal Piali-paša sam z več ladjami. Že od daleč je zagledal na morju zibajočo se čolne z beguni in hitro zaukazal, da jih je prijeti.

— Gotovo so to sami piratje in njih ženstvo, je rekel Piali-paša svojemu pobočniku, motreč s krova svoje ladje čolne z beguni. Dobro je, da je toliko žensk vmes. Od teh se laglje kaj izve, kakor od piratov samih.

Turške ladje so razpele svoja jadra in švignile čez morje. Zajele

so čolne od treh strani, tako da ni mogel nobeden uteči. Na to tudi nihče ni mislil. Ko so ljudje v čolnih zagledali turške ladje, prešinil jih je nepopisen strah. Naprej niso mogli, nazaj na obrežje niso smeli. Nikjer nobenega izhoda, izključena vsaka rešitev. Obup je prevzel te ljudi in jih otopil. Samo nekateri najpogumnejši so poskakali v morje in plavali proti obrežju, upajoč, da morda vendar iztaknejo kraj, kjer bi mogli stopiti na kopno, drugi so v blaznem trepetu čakali, kaj se zgodi ž njimi.

Turške vojne ladje so ribiške čolne kaj hitro segnale skupaj. Vojaki so se spustili v te čolne in začeli spravljati begune na admiralsko ladjo. Piali-paša je hotel begune sam zaslišati in zaklel se je, da bo postopal neusmiljeno z vsakim, kdor ne bo odkrito vsega povedal, kar ve o Gjačiču.

— Star račun imam z razbojniškim kraljem, je Piali-paša pripovedoval svojemu pobočniku. Leto dni je že tega, kar me je njegov sin obstrelil, ko sem na otoku Avgonu po-

magal oteti odlično damo iz piratske sužnosti. Takrat sem prisegel, da uničim oba Gjačiča. Zdaj imam upanje, da mi pride kralj Gjačič v roke. Srečen bom, če se to zgodi in dan, ko bo piratski kralj visel na jamboru moje ladje, bo eden najlepših dni mojega življenja.

Vojaštvo je seveda le počasi spravljalo begune in begunke na vojno ladjo admiralovo. Segnalo jih je vse na zadnji konec ladje in potem je hitel kapitan sporočit admiralu, da lahko začne z zasliševanjem.

Piali-paša je bil hitro na mestu. Njegovi temnožareči pogledi, pred katerimi so se tresli sovražniki in lastni vojaki, so švignili čez zbegano množico.

— Pripravite vojake, je Piali-paša ukazal kapitanu. Kdor ne bo po pravici in resnici odgovarjal, tega naj zvežejo in ga vržejo v morje.

Množica je zatrepetala ali vzlic grozilnim besedam Piali-paše se je začela iz množice prerivati stara, slabo oblečena ciganka. Ko se je prerila v ospredje, jo je v bližini stoječ vojak surovo pahnil nazaj.

— Pustite me pred poveljnika, je zaklicala ženska. Govoriti moram žnjim.

— Piali-paša se je ozrl na to stran in oblak se je prikazal na njegovem čelu.

— Če se stara ciganka še enkrat gane, vrzite jo v morje, je zaukazal z jeznim glasom.

Vse to se je govorilo v grškem jeziku, a zdaj je domnevana ciganka, ne meneč se za vojaštvo, zaklicala v italijanskem jeziku:

— Ekscelenca, poslušajte me. Jaz nisem ciganka, jaz sem vojvodinja Asunta Dall Ferro. Bodite usmiljeni in poslušajte me.

Piali-paša je v prvem trenutku menil, da ima pred sabo blazno žensko, a glas se mu je zdel znan in zato je stopil bliže.

— Zdaj me seveda ne morete spoznati, je rekla Asunta, zakaj namazala sem si obraz s pepelom, da bi bila varna med temi ljudmi. Ali mislim, da me bodete pozneje spoznali in da me še niste pozabili.

Piali-paša še vedno ni bil gotov, ima-li res pred sabo vojvodinjo

Asunto, a bolj ko je ogledoval ta obraz, bolj znane so se mu zdele te poteze. Asunta pa je bila v strahu, da jo je Piali-paša pozabil in zato je hitela vzbuditi njegov spomin.

— Saj ni mogoče, da ste popolnoma pozabili na me. Rešili ste me s pomočjo kapetana Desantiča iz Gjačičevih rok. Še kri ste zame prelivali . . .

Zdaj ni Piali-paša nič več dvomil, da ima pred sabo res vojvodinjo Asunto. Obenem pa ga je obšlo globoko sočutje z vojvodinjo. Obe roki ji je dal in s toplim glasom je vzkliknil :

— Sirota uboga — kaj se je moralo zgoditi, da ste prišli v tak položaj. Toda — kaj vas sprašujem. Hitro v mojo kajuto, da se saj osnažite. Za govorjenje bo pozneje časa dosti.

Držeč vojvodinjo za roko, jo je admiral peljal v svojo kajuto. Strme so beguni in begunke gledali ta prizor, ne vedoč, kako bi si ga tolmačili. Šele zdaj so se zavedli ti ljudje, da nihče ne pozna te „stare ciganke“,

da nihče ne ve, ne kdo da je, ne od kod da je, vendar pa so vsi slutili, da zna biti to izredna prijaznost admirala Pialiija s tujo žensko zanje velike koristi.

— Nekaj vojakov naj se nemudoma pelje na breg in naj tam poskrbi ženskih oblek, seveda gosposkih, je ukazal Piali-paša, ko je bil odpravil Asunto v svojo kajuto. Ta dama, je rekel svojim nad vse začudenim oficirjem, je moja znanka, vojvodinja Asunta Dall Ferro. Kako je prišla do tega, da se je preoblekla za ciganko, tega še sam ne vem.

Vojaki so hitro poskakali v ribiške čolne in veslali proti bregu. Piali-paša jim je bil za vsako primerno obleko obljubil cekin, kar jih je tako vzpodbudilo, da so napeli vse moči, samo da čim prej izpolnijo zapovednikovo željo. Okrog Famaguste je bilo dovolj gradičev, katerih prebivalci so bili pobegnili pred turško armado, in vojaki so iz skušnje vedeli, da je v takih, v naglici zapuščenih gradovih, dobiti sicer malo zlata, zato pa toliko več ženskih

oblačil. Ko so se vojaki vrnili čez nekaj ur, so imeli na čolnih zložene cele skladovnice vsakovrstnih oblačil, pričujočih, da so vojaki temeljito izpraznili vse hiše, katerih so se lotili.

Piali-paša in Asunta sta se med tem na drobno domenila o vsem, kar je Asunta doživela od dneva, ko se je ločila od admirala. Odkrito je Asunta priznala turškemu admiralu svojo ljubezen do Kržana in mu razložila, da se je preoblekla za ciganko prav zato, da bi rešila Kržana.

Piali-paša je poslušal Asunto z velikim zanimanjem, zlasti ko mu je Asunta pripovedovala o piratski deklici Mari in o njenem mrzličnem fantaziranju.

— In zdaj, je rekla Asunta, ko je končala svoje pripovedovanje, svetujte mi, kaj naj storim.

— Piali-paša je zmajal z glavo.

— Težko je, Vam kaj svetovati, ko ne ve nihče, kaj se je pravzaprav zgodilo. Toda poskusiti hočem, da kaj izvem. Ostanite za zdaj pri meni. Vrnem se pred Famagusto in odpo-

šljem posebno ladjo, da obvesti prijatelja Desantiča, da sem Vas srečno našel.

— Desantič! Asunta je vsa razburjena planila pokonci. Mar veste, kje da je Desantič?

— Gotovo da vem, je smehljaje odgovoril Piali-paša. Več tednov je švigal okrog Cipra. V vsakem pristanu je povpraševal po Vas, a nikjer mu niso vedeli ničesar povedati. Zdaj misli, da ste se pri zavzetju Nikozije ponesrečili.

— In kje je Desantič zdaj?

— Na malem otočiču nedaleč od Cipra. Tam čaka na kako vest o Vas, kajti obljubil sem mu, da bom poizvedoval po Vas. Izpolnil sem tudi svojo obljubo, a vse moje poizvedovanje je bilo brez uspeha. Ah, to bo Desantič vesel, če izve, da ste živi in zdravi. Toda zdaj Vas moram zapustiti, da zaslišim ujete pirate in njih ženske.

Piali-paša je od ujetih begunov in begunk izvedel samo to, da pripravljajo piratje velikanski napad na turško armado s kopnega in z morja

v namen, da osvobode Famagusto. Ženske, ki so bile gostobesednejše od moških, so izdale vse, kar so vedele o pripravah kralja Gjačiča za ta napad. Mnogo sicer ni bilo, toda dovolj, da se je mogel Piali-paša orijentirati. Spoznal je, da preti največja nevarnost njegovemu brodovju, kajti, da Gjačič na otoku samem ne bo mogel dobiti posebno mnogo ljudi, to je bilo po izpovedbi ujetnikov brez dvoma, a z nekaj tisoč možmi bi proti velikanski turški armadi ne opravil dosti.

Napada piratov se Piali-paša ni kdo ve kako bal. Toda prejel je bil poročila vohunov iz samih Benetk, ki so ga prav v onih dneh močno vznemirjala. Vojni minister Zeno je bil s svojo spretnostjo in eneržijo dosegel v kratkem času velik uspeh. Ustvaril je bil številno in močno novo brodovje, s katerim je hotel iti Famagusti na pomoč in sklenil je bil z različnimi državami zveze ter si zagotovil njihovo pomoč. Piali-paša je sodil po dobljenih poročilih, da utegne priti to mogočno brodovje že v krat-

kem času v grško morje, a če se združi s pirati, potem je vedel, da tej velikanski sili ne bo mogel kljubovati.

— Famagusta mora pasti, predno pride beneško brodovje, to je bilo zdaj, ko je bil zadosti obveščen o Gjačičevih namenih, njegovo prepričanje in tudi njegov trdni sklep in tega istega prepričanja je bil tudi Mustafa paša.

Še tisti dan se je Piali-paša vrnil s svojimi ladjami pred Famagusto, kjer je bilo zbrano turško brodovje. Peljal je seboj vse ujetnike in tudi vojvodinjo Asunto, kateri je obljubil, da gotovo izve, kaj je s Kržanom.

— Enega teh piratov pošljem v Famagusto, je rekel Piali-paša. Ponoči ga popelje čoln v pristan. Tam bo skočil v morje in splaval na obrežje. Rekel bo, da je utekel z moje ladje. Čez dva dni mora priplavati nazaj in povedati kaj je s Kržanom.

— In če ga ne bo?

— Pride. Če ga ne bo, plačali bodo vsi ujetniki njegovo izdajstvo s smrtjo. To mu povem v naprej.

Med ujetniki je bil priletel mož z ženo in s štirimi otroci. Tega si je izbral Piali-paša, da gre kot vohun v Famagusto. Kajti domneval je, da mož ne bo žene in otrok prepustil gotovi smrti. Zbranim ujetnikom je Piali-paša brez ovinkov povedal, kaj jih čaka, če bi se odposlani pirat ne vrnil o določenem času. Naznanilo turškega admirala je provzročilo med pirati in njih ženskami tolik strah, da so od moža, ki si ga je izbral Piali-paša, zahtevali vse mogoče prisege, da se resnično vrne. In mož je to tudi odkritosrčno obljubil in prisegel, toliko raje, ker mu je Asunta obljubila bogato nagrado, če ji prinese zanesljivih poročil.

— Zdaj, vojvodinja, je rekel Piali-paša, ko je kramljaje sedel s prvimi svojimi oficirji in z Asunto pri večerji, zdaj je vse preskrbljeno. Desantič zna biti v dveh dneh tu in v dveh dneh se vrne tudi pirat iz Famaguste. Čez nekaj dni me bodete zapustili in prav bo za vas, ker bližajo se hudi dnovi. Zdaj se začno največji napadi na Famagusto.

Mesto bo v kratkih dneh v naših rokah.

Ta pojasnila so provzročila Asunti novih skrbi. Kaj bo s Kržanom, če zavzemo Turki Famagusto? Divji vojaki v svoji zmagovalski besnosti pač ne bodo delali razločkov in bodo vse poklali in pomorili, kar jim pride pod meč, in v tem slučaju bi tudi mogočni admiral Piali ne mogel ničesar pomoči.

— In kaj se zgodi potem, ko pade Famagusta? Nastane-li na tem otoku mir?

— Kaj še, je vzkliknil Piali-paše. Ne pozabite vojvodinja, da sem Turek in poklican, razširjati z mečem Mohamedovo vero. Čim zasveti nad Famagusto polmesec, odrinem s svojim brodom v Adrijansko morje. Benetke morajo biti uničene in cerkev sv. Marka postane mošeja ravno tako, kakor je postala mošeja cerkev sv. Sofije v starodavnem Carigradu. Turki smo uničili bizantinsko cesarstvo in zdaj je ta ista usoda namenjena beneški republiki. Kolikor bo mogoče spraviti na ladjo vojaštva,

toliko ga popeljem s seboj. Najprej postane Dalmacija naša. Podrli bomo beneške palače in kristjanske cerkve. Slavnoznanu Barbarigovo kulo užgem jaz sam. Deset mesecev se že zaman trudim, da bi premagal Bragadina. To moram vendar poplačati.

Plaho je zrla Asunta na pašo. Poznala ga je samo kot dobrega človeka, zdaj je videla, da je v svojem srcu ravno tako divji in fanatičen, kakor vsi drugi Turki. Obšel jo je strah pred tem možem in srčno je želela, da bi že vedela, kaj je s Kržanom in da bi že prišel zvesti Desantič.

Mučno je bilo Asunti prebivanje na turški ladji. Mudila se je kolikor je bilo le mogoče v svoji kajuti, vendar je nehote zapazila, da se delajo posebne priprave. Na ladjo se je pripeljal Mustafa-paša in imel s Piali-pašem dolga posvetovanja. Asunta je imela kmalu priliko slišati, da se Benečanom v Famagusti slabo godi, ker nimajo več ne živil, ne smodnika. Spomnila se je, kako dolgo časa je Kržan preskrbljeval mestu živil, ljudi in smodnika.

— Če so Benečani res kaj storili Kržanu, je to le zaslužena kazen za njihovo početje, si je mislila Asunta, dasi je sicer sočustvovala z obleganci.

V tisti noči je naenkrat začula strahovito pokanje od Famaguste. Streljalo je dosti močnejše, kakor topovi. Prestrašena je pohitela na krov gledat, kaj da je in Piali-paša ji je rad pojasnil.

— Naši armadi se je posrečilo najti podzemski rov, ki vodi iz nekega vodnjaka v mesto. Prijezdilo je neko siromašno dekle, kdo ve od kod, v turški tabor in prosila, da bi jo peljali pred Mustafo-pašo. Temu je razodelo, da vodi skriven rov v mesto. Naši so zavzeli ta rov in razstrelili del mesta. In kaj mislite, kako plačilo je zahtevalo to dekle za svoje razkritje? Zahtevalo je, da mora Mustafa-paša rešiti njenega ljubimca iz rok Benečanov.

Strme je poslušala Asunta to pojasnilo, dočim so njeni pogledi begali po Famagusti, kjer so se dvigali proti nebu visoki plameni in je na utrdbah divjal najstrašnejši boj.

— Če to ni tisto dekle, ki je prijezdilo na Mirabellov grad in v svoji bolezní fantaziralo o Tomu in o Kržanu? Neko dekle je Kržanu in Tomu izdalo skrivnost o tajnem rovu iz vodnjaka v mesto. Morda je iz ljubezni do Toma izdala to tajnost tudi Turkom.

Pri teh mislih je postalo Asunti mučno pri srcu. Ni imela vzrokov, biti količkaj naklonjena Benečanom. Ti ji niso hoteli pomagati, ko jih je njen oče prosil pomoči zoper pirate in morala je vsled tega stopiti z Ladislavom Gjačičem pred altar. Benečani so vzeli njenemu očetu njegovo deželico, otok Antiky tiro, in njega samega odpeljali v ječo. A vzlic temu se ji je oblegana Famagusta tako smilila in imela je tako sočutje s prebivalstvom in z vojaštvom, da niti en trenotek ni mislila, povedati Piali paši, da vodi iz vodnjaka rov v mesto.

Slutnja vojvodinje Asunte je bila utemeljena. Res je bila Mara, ki je pokazala Turkom pot v mesto Famagusto. Dan po odhodu vojvodinje

Asunte je minila mrzlica in dek'e je povedalo grajskim ljudem, po kaj je prišlo, potem pa se koj odpravilo domu. Rojstna vas je bila opustošena. Turki so pobili in poklali vse, kar jim ni uteklo in razgnali pirate na vse strani. Zasedujoč pred njimi bežeče ljudi so Turki tudi videli, da se jih je nekaj rešilo v piratsko jamo v gori in zavzeli so tudi to jamo. Mara ni vedela, kam bi se obrnila, kaj bi storila, kje bi iskala zavetja in zlasti kje bi iskala pomoči, da reši Toma. Ni ji bilo ne za očeta, ne za mater, kaj šele za ošabno mestno prebivalstvo. Tomo ji je bil vse na svetu in nobena žrtev ji ni bila prevelika, da ga reši. Šla je torej v turški tabor in Mustafi paši razodela skrivnost o rovu s pogojem, da otme Toma iz rok beneške oblasti.

Vodnjak so Turki še tisto uro zastražili. Beneški vojaki so to seveda kaj hitro zapazili in so o tem obvestili Bragadina, ki je postavil vse polno vojaštva v rov, da ubranijo Turkom vhod. Toda Turki so ga prekanili. Nametali so v vodnjak mrli-

čev in jih zasuli. Benečani so vsled tega mislili, da so si Turki le hoteli prihraniti trud, ki bi ga bili imeli s kopanjem grobov, ter da so Turki slučajno našli in zasuli vodnjak. Ponoči pa so Turki zopet izvlekli mrliče iz vodnjaka in se vtihotapili v rov. Nanesli so tja smodnika in razstrelili velik del mestnega obzidja in en del mesta ter obenem z ljutim naskokom poskusili zavzeti Famagusto.

Ta strahoviti boj je gledala Asunta s krova turške admiralske ladje in trepetala je bojazni, da Turki mesto zavzemo in da turški vojaki, pijani težke zmage, umore tudi Kržana.

XLII.

Mustapa vezire knjigu piše
Ter je šalje Ante Bragadinu:
„Zlo ti bilo, Ante providure!
Što ti misliš, u što le se uzdaš?
Bila grada obraniti nećeš.
Kad je Ante knjigu pregledao,¹
Bio barjak biše razmotao,
Ter ga meće gradu na bedene,
Jer se ino njemu nemogaše
Nestade mu praha i olova,
I zaire, što je od potribe;
Sva mu vojska biše izginula,
A bedeni na zemlju padnuli.
Veziru je knjigu napisao,
U knjizi je njemu besidio:
„Zakuni so na čitapu tvomu,
Daj mi jamca Boga velikoga,
Da ćeš pustit moje vitezove
Zdravopoci duždu mletačkomu,
I pod puškom i pod bridkim
ćordam,
Poslat ću ti ključe bila grada.
Kad je vezir knjigu proučio,
Od veselja crnu zemlju ljubi,
Zaklinja se na čitapu svomu,
I daje mu jamca Boga svoga:
Da će poci duždu mletačkomu,
I njegovi mladi vitezovi
Oružani, zdravi i veseli.
Ali vire u Turčina nije.“

Hrv. narodna.

Velikanski naskok na Famagusto je bil po ljutem boju srečno odbit. Vso noč je trajalo krvavo klanje. Turške čete so besno naskakovale utrdbe, obdajajoče mesto in zlasti silne odprtine, ki so nastale vsled eksplozije. Vmes so neprestano grmeli topovi. Kadar so umolknili, se je čulo čez morje in na turške ladje silovito, skoro blazno vpitje, zdaj „Allah il Allah“, zdaj zopet „Viva San Marko“. Kri je tekla v potokih, turška kri in beneška kri, in šele ko je posijalo jutranje solnce na nesrečno mesto, je bilo boju konec. Turki so se umaknili v svoj tabor.

Ante Bragadino je bil zopet enkrat zmagal. Na tisoče mrtvih vojakov je ležalo po zidovju in okopi, po katerih je sicer tekla voda, so bili napolnjeni z mrličmi.

Silno draga je bila ta zmaga, predraga. Padlo je tudi mnogo beneškega vojaštva. Od posadke, ki je štela začetkom obleganja 22.000 mož, je bilo samo še kakih 7000 mož pri življenju. Najhujše pa je bilo to, da posadka ni imela več ne smodnika ne

krogel. Vsa municija je bila porabljena. Če bi bili Turki samo še nekaj ur nadaljevali boj, bi bili mesto zavzeli.

Kolikor se je dalo, je Bragadino doslej tudi vojaštvu prikrival pravo stanje mesta, zlasti mu je prikrival, da pojema zaloga smodnika in krogel. Zdaj to ni bilo več mogoče in zdaj je vse prebivalstvo prevzel strah, da napadejo Turki čez nekaj ur zopet mesto in pokoljejo vse prebivalstvo. Bojazen je rasla od ure do ure, nastala je panika in vse glasneje je donel po mestu klic: „Bragadino naj kapitulira“.

Bragadino ni ničesar vedel o tem, kar se je godilo v obupajočem mestu. Silni telesni in duševni napor in grozni boji, katerih se je vedno sam udeleževal, da bi imelo vojaštvo v svojem poveljniku zgled požrtvovalne hrabrosti, so bili izčrpali njegove moči. Komaj so bili Turki odšli z bojišča, je začel Bragadino omahovati in vojaki njegovi so ga morali podpirati, da se je vzdržal na nogah in prišel do svojega stanovanja. Tam je

obležal kakor brezzavesten, tako je bil potreben počitka in spanja.

Iz panike, ki je nastala v mestu, ko se je zaznalo, da v zalogah ni več ne smodnika ne krogelj za obrambo, pa tudi ne več živeža, se je tekom dneva razvila prava anarhija. Zavest, da zavzamejo Turki mesto lahko vsako uro, je pripravila ljudi ob vso razsodnost, a med vojaštvom, ki se je celih deset mesecev ustavljalo turškim napadom z občudovanja vredno hrabrostjo, je prenehala vsaka disciplina. Očitno so kleli beneško republiko, češ, da ni poslala obleganemu mestu pomoči in ji želeli, da bi propadla; kleli so Bragadina, da jih je zaman mučil in varal, obetajoč jim, da pride kmalu mogočno beneško brodovje osvobodit Famagusto in kleli so pirate, ki so obljubili svojo pomoč, a je niso izpolnili. Nevolja vojaštva je, čim je ponehala disciplina, hitro naraščala. Nihče se ni hotel več pokoriti svojemu zapovedniku, straže so zapustile svoja mesta, celo oficirji so začeli metati orožje od sebe in kdor je mogel, si je preskrbel meščansko ali kmetsko

obleko, upajoč, da ga Turki ne bodo v tej obleki spoznali kot vojaka in da mu bodo prizanesli. Tod in tam je prišlo do bojev in so se zgodili ropi in umori. Nihče ni več bil vstanu vzdržati v mestu red.

To priliko je porabil pirat, ki ga je bil poslal Piali-paša v Famagusto, da se je še pred časom vrnil na admiralsko ladjo. Spričo občne zmešnjave se ni nihče zanj zmenil in mu ni nihče branil, ko se je polastil na bregu stoječega čolna in se z njim odpeljal iz pristana. Iz ust tega pirata je potem izvedela vojvodinja Asunta, kaj se je zgodilo s Kržanom in s Tomom in da sta ta dva v ječi. Tudi je izvedela, da je Ladislav Gjačič v ječi, vendar ji je ostalo še neznano, da je prišel Kržan vsled tega v nesrečo, ker ni hotel izdati nje in njenega poprejšnjega skrivališča. Zagotovilo, da je Kržan še živ, ji je bilo pač v tolažbo, skrb pa je ni minila, zakaj vedela je, da bi bil pravi čudež, ko bi Kržan utekel občnemu klanju, ki nastane gotovo, če turški vojaki s silo zavzemo oblegano mesto.

— Pomagal bi Vam od srca rad, je rekel Piali-paša, toda mogoče to ni. Nam se preveč mudi zavzeti Fama-gusto. Tudi v turški armadi ni več vse tako, kakor bi moralo biti. Bolezni in ljuti boji so pobrali mnogo našega vojaštva. Samo pri nocojšnjem napadu je padlo nad 10.000 mož. Kdaj naj jih pokopljemo? Če se to ne zgodi hitro, zamore pri tej vročini bolezni vso našo armado in omogočijo piratom vsaj nekaj uspehov, če že ne popolne zmage. Kakor ste sami slišali iz ust pirata, ki Vam je prinesel dosti ugodno vest o Kržanu, je zmanjkalo Benečanom streliva. S tem je njih usoda odločena. Še danes ponoči zavzamemo Famagusto.

— Kaj je res neizogibno potrebno novo grozno klanje in prelivanje krvi? je vprašala Asunta. Čuli ste, kaka anarhija vlada v mestu in da vse zahteva, naj Bragadino kapitulira.

— Bragadino ne bo kapituliral, če mu ostane vojaštvo zvesto, je z resnim poudarkom rekel Piali-paša, Bragadino je pravi junak in pojde raje z vsem svojim vojaštvom v smrt,

kakor da se vda. Sicer pa se to kmalu pokaže. Prav ker ne moremo pokopati svojih mnogoštevilnih mrličev, če nam ne pomorejo obleganci, zato bo Mustafa-paša še danes pozval Bragadina, naj se vda in mu ponudi, da sme oborožen in z vsem svojim vojaštvom oditi iz mesta.

Piali-paša je imel pravo mnenje o Bragadinu. Ko je tega končno prebudilo silno vpitje pred njegovim stanovanjem zbranega ljudstva in je izvedel, kaj ljudstvo zahteva, je odločno odklonil kapitulacijo.

— Ne, je kratko odgovoril, za nobeno ceno na svetu.

Tedaj pa je stopil pred njega v neštevilnih bojih osiveli general Trevisani.

— Nimamo več ne smodnika, ne krogel, ljudstvo se je uprlo, vojaštvo revoltira — Turki zavzemo mesto lahko pri prvem naskoku. Sedaj vojaštva niti na obzidje več ne spravimo. Odprta nam je samo ena pot — kapitulacija.

Bled je bil Antonio Bragadino kakor smrt, ko je čul, da revoltira

vojaštvo in da zahteva vse prebivalstvo kapitulacijo, a vendar je z nezprosno odločnostjo vnovič izjavil, da ne kapitulira.

— Antonio Bragadino — čast tvojemu brezprimernemu junaštvu, je tedaj vzkliknil general Trevisani, a na tvojo vest naj padejo žrtve tvoje trdovratnosti.

Tedaj pa se je začul s trga pred proveditorijo nov velikanski šum. To ni bilo več vpitje, to je bilo divje tuljenje, da se je zganil ves vojni svet, ki je bil zbran pri Bragadinu. Od sprednjih utrd, kjer je bilo edino še nekaj vojaštva, ki je še opravljalo svoje službe, so pripeljali vojaki dva Turka. Eden je bil višji oficir, drugi je nosil veliko belo zastavo. Prinesla sta Mustafa-paše poziv, naj se Fama-gusta vda in vojaki so ju peljali pred Bragadina.

Kričaje je sprejelo ljudstvo odposlanca turškega zapovednika, sluteč, da prinaša poziv na kapitulacijo. Ljudje so se gnetli v divji razburjenosti okrog njega in vse mogočnejše in mogočnejše je postajal klic: Braga-

dino mora kapitulirati. Turški odposlanec se je komaj ubranil ljudi, ki so silili k njemu in ga upraševali, kake pogoje je stavil Mustafa-paša.

— Vsem bo prizanešeno na življenju in na imetju, je končno razglasil turški odposlanec, če se Bragadino vda.

Zdaj je ljudstvo prevzel pravi delirij. Edino, kar so ljudje še želeli, to jim je sedaj turški zapovednik sam ponujal. Sami niso upali, da se jim to izpolni, zdaj pa je bilo treba le sprejeti ponudbo in vsi so bili rešeni.

Množico je minila vsa razsodnost. V gostih trumah se je vsula za turškim odposlancem in odšla ž njim vred v porušeno palačo proveditorja.

— Bragadino, kapituliraj; Bragadino, vdaj se!

Tako je grmelo po trgu, po hiši in po sobi, v kateri je bil Bragadino s svojimi svetovalci in kjer je iz rok turškega odposlanca sprejel poziv Mustafa-paše.

Bragadino ni več dvomil o svojem položaju. Videl je, da je vse proti njemu in da je popolnoma

osamljen. Ljudstvo in vojaštvo je zahtevalo kapitulacije. A vendar se ni mogel odločiti.

— Bragadino, kapituliraj, je novič zagrmelo po sobani in zabliskali so se meči v rokah navzočih oficirjev. Rešitve ni. Če ne kapituliraš, pripelejo tvoji vojaki sami Turke v mesto.

Bragadino je uvidel, da se ne more več ustavljati. Jasno mu je bilo, da bi ga njegovi lastni oficirji na mestu ubili, če bi ne ugodil občni želji. Spoznal je, da je izgubljeno vse, prav vse, da ni nobene rešitve in nobene pomoči.

Klonila mu je glava na prsa in težke muke so mu trgale dušo. Ko bi se bil mogel držati le še tri dni — prišli bi bili piratje. Le še tri dni, če bi se mogel braniti. A ni se mogel nobene ure več.

— Bragadino, kapituliraj! je zopet donelo po dvorani.

Še en pogled je vrgel Bragadino po razljučenih vojaki, ki so se grozeče gnetli v sobani, potem je s tresočim glasom vzkliknil:

— Naj se zgodi vaša volja.

V hipu se je polegla obupna razdraženost ljudstva in vojaštva in namesto nje je zavladelo občno veselje in je obšla skoro blazna radost vse mesto.

V tem, ko se je v Bragadinovi sobani sestavljala in podpisala kapitulacijska pogodba, so donele po mestu trombe in sklicevale vojaštvo, kajti dogovorjeno je bilo, da zapusti beneška armada z vsem svojim orožjem in z vsemi vojaškimi častmi mesto, čim prevzame Mustafa-paša poveljstvo v Famagusti. Zdaj se je vojaštvo z veseljem odziviljalo temu pozivu, zakaj dolgi boj je bil naposled izčrpal tudi zadnje moči teh sicer hrabrih mož in zdaj niso ničesar tako želeli kakor miru.

Še tisti dan je Mustafa-paša na čelu svoje armade prijezdil v mesto. Na vratih so ga pričakovali mestni dostojanstveniki, duhovniki in beneški generali. Stari general Trevisani je turškemu zapovedniku izročil mestne ključe.

— Kje je proveditore Bragadino? je s temnim pogledom vprašal Mustafa-paša. Mar ni več zapovednik?

— Uganili ste, je odgovoril Trevisani. Bragadino se je odpovedal zapovedništvu. Na njegovo mesto sem stopil jaz.

— Ošabni Benečan se pač ni hotel ponižati pred menoj, je siknil Mustafa-paša. No, morda se dobi prilika, ko mu to poplačam.

Res se je bil Bragadino odpovedal zapovedništvu. Podpisal je pač kapitulacijo, ker je bil v to prisiljen, a čim jo je podpisal, je tudi odložil svoj meč in poveljstvo izročil generalu Trevisaniju. S Turki ni hotel imeti ničesar več opraviti.

Čim je bil Bragadino sam, je pohitel iz svojega stanovanja v vojašnico in dal odpreti vse ječe. Kržan in Tomo kar verjeti nista mogla, da sta svobodna in da labko gresta, kamor hočeta. Ničesar nista vedela o dogodkih zadnjih dni, najmanj o sklenjeni kapitulaciji in strme sta poslušala pripovedovanje vojakov, ki so bili zbrani na dvorišču. Kržanu se je zdelo jako čudno, da je Mustafa-paša spričo obupnih razmer, ki so zavladale v Famagusti, sploh zahteval in

sprejel kapitulacijo, a tolmačiti te pri krutem turškem zapovedniku čisto neumljive prizanesljivosti ni mogel.

Zavest, da sta svobodna in rešena vsake nevarnosti, je Kržana in Toma navdala s čuti najčistejše sreče.

— Zdaj pa kar domov, je zaklical Tomo, ko je ob Kržanovi strani zapustil vojašnico. Raje bom zobal kraško kamenje, kakor da bi se klatil po teh krajih, kjer je človek izpostavljen tolikim nevarnostim. Vi poiščite svojo vojvodinjo, če že res ne morete brez nje živeti, jaz pa poiščem svojo punico. Potem lahko odrineva — čim prej tem bolje.

Šele zdaj se je spomnil Kržan vojvodinje Asunte in spreletela ga je skrb, če se ji ni v času, ko je bil on v ječi, zgodila kaka nesreča. Zdaj šele je Kržan tudi izvedel, da je Tomo poslal svojo Maro na Mirabellov grad povedat, kaj se je zgodilo njemu in njegovemu gospodarju.

— Mara je vse storila, kar je bilo v njenih močeh, da me reši, je z globokim prepričanjem zatrjeval Tomo. Ta vam je drugačna punica

kakor vaša bleda vojvodinja. Mene ni bilo v ječi čisto nič strah, da ne pridem več na beli dan.

Tudi Kržan je bil prepričan, da se je Asunta zavzela zanj kolikor je mogla, če ji je Mara sporočila Tomovo naročilo in sklenil je, da pohiti takoj na Mirabellov gradič, čim bo turški zapovednik dovolil svobodni izhod iz mesta.

XLIII.

Na svake ga on muke mečaše:
Crne mu je oči izvadio,
I bijele ruke odsikao.
Viša njega u lantini tankoj,
Neka vidi sva vojska careva
Bragadina, mlada providura,
Koji turske glave odsicâše.
Kada li je sunce počinulo,
Skiduje ga s tanene lantije,
Živa ga je na mihe derao.
Bragadino, pokojna ti duša.

Hrv. narodna.

Med slavnostnim sprejemom turške armade in njenim vhomom v Famagusto se je mudil bivši proveditore Bragadino v veliki vojašnici. Izpustiti

je bil dal vse jetnike, kakor smo videli, tudi Kržana in Tomo. Storil je to ne zaradi jetnikov samih, saj je vedel, da bi takisto storili tudi Turki, marveč zaradi tega, da bi mogel izpustiti tudi Ladislava Gjačiča, ki ga je imel zaprtega v vojašnici. Kajti sodil je, da si s tem zagotovi hvaležnost kralja Gjačiča in ohrani pirate na strani beneške republike vsaj pri prihodnjih bojih. Bragadino je bil trdno prepričan, da tudi z zavzetjem Famaguste še ni odločena usoda Cipra, nego da napne beneška republika vse moči, da ta bogati otok, če treba z največjimi žrtvami, iztrga Turkom iz rok.

Ko je zarožljajal ključ in je Ladislav Gjačič zagledal na pragu svoje ječe proveditorja Bragadina, je naglo planil k njemu.

— Prihaja li moj oče? je vprašal ves iz sebe veselja, da je prišla ura osvobojenja. In ne čakaje odgovora je vzkliknil: Ah, zakaj me niste prej izpustili, da bi se bil tudi jaz udeležil slavnega boja in slavne zmage!

Šele zdaj je Ladislav zapazil, kako prepadel je Bragadino.

— Ali se mar motim? je vprašal tiho. Na mojega očeta se lahko zanese!

— Vem, Ladislav Gjačič, je zdaj izpregovoril Bragadino. Vaš oče pride do določenega dne, toda prepozno je že. Prisiljen sem bil kapitulirati in turška vojska je že v mestu. Ker vem, koliko bi dal Mustafa-paša za Vašo glavo, sem prihitel k Vam, da Vas rešim, če je še mogoče. Jetničar Vam da primerno obleko. Ker se je Mustafa-paša zavezal, prizanesti pribivalstvu in vojaštvu na življenju in na imetju, boste lahko utekli iz mesta, predno izvedo Turki, da ste bili moj jetnik.

— Hvala Vam, Bragadino, in pri spominu na svojo mater Vam prisegam, da Vam izkažem svojo hvaležnost z dejanji.

— Ni treba meni. Ostanite zvesti zavezniki beneške republike in dajte mi na to svojo moško besedo.

Krepko sta si segla Bragadino in Ladislav Gjačič v roke. Bragadino je bil prepričan, da bi Ladislav storil raje najsramotonejšo smrt, kakor da bi prelomil svojo obljubo.

— In zdaj hitite, Ladislav Gjačič, kajti če Vas zaslede Turki, ste izgubljeni.

Segla sta si še enkrat v roke in se razšla. Kmalu potem je videl Bragadino ubožno oblečenega kmetskega fanta plaziti se čez dvorišče in oditi v mesto. Sledil mu je z očmi, dokler se ni izgubil v gneči in izraz zadovoljnosti je legel na njegovo blede, izmučeno lice.

— Ta jim gotovo uteče, je mrmral Bragadino, stoječ pri oknu vojašnice in motreč množico, ki se je gnetla v bližini. In če kdo, jim ta plača zavzetje Famaguste.

Bragadino je ostal v vojašnici, kajti nameraval je v smislu sklenjene kapitulacije odkorakati z beneškim vojaštvom iz mesta in v določenem taboru počakati, da pridejo beneške ladje in odpeljejo vojake v domovino. Umaknil se je bil v vojašnico, ker ni hotel priti v dotiko z Mustafo-pašo. Z okna je opazoval prihod turškega vojaštva, ki se je razvrstilo na dvorišču, in zapustil je svoje mesto šele potem, ko je zadonela tromba, skli-

cujoča beneško vojaštvo, da se pripravi na odhod.

Tedaj pa je prihitel pobočnik generala Trevisanija v spremstvu dveh turških oficirjev.

— Po vseh vojašnicah Vas že iščem, je vzkliknil pobočnik. Hitite, kajti Mustafa-paša želi z Vami govoriti, predno zapustite mesto.

Začudil se je Bragadino tej želji in spreletela ga je misel, da bi bil bolje storil, če bi bil z Gjačičem pobegnil.

— Kaj mi hoče Mustafa-paša? Jaz nisem več proveditor!

— Kaj Vam hoče, tega ne vem. General Trevisani mi je ukazal, da Vas pokličem.

Bragadino je vedel, da se ne more ustavljati in zato je odšel s pobočnikom in njegovima spremljevalcema v porušeno palačo, v kateri je nekdanj stanoval in vladal kot zastopnik beneškega doža. Pred palačo so stale turške straže in polno oficirjev je čakalo povelj svojega zapovednika.

V sobi, kjer je bil Bragadino pred več urami podpisal kapitulacijsko

pogodbo, so bili zbrani turški generali z Mustafopašo in je med njimi sedel tudi stari general Trevisani. Ponosno je stopil Bragadino pred to družbo in s hladno dostojanstvenostjo vprašal:

— Kaj želi turški zapovednik od mene?

S temnimi pogledi je Mustafapaša motril Bragadina. Torej to je bil tisti mož, ki je celih deset mesecev z brezprimerno hrabrostjo branil Famagusto in odbil neštivilne napade stokrat močnejše turške armade? Torej to je bil tisti mož, zaradi katerega je Mustafa-paša toliko časa trepetal, da mu pošlje sultan svileno vrstico? Torej to je bil tisti mož, ki ga ni bilo premagati niti tedaj, ko je eksplozija v podzemskem rovu porušila najboljše utrdbe in ki je podpisal kapitulacijo šele potem, ko so ga njegovi lastni oficirji z mečem prisilili? Kri je pri teh mislih stopila Mustafapaši v glavo in krčevito je stiskal pesti. A premagal je svoje sovraštvo in vprašal z zamolklim glasom:

— Kje je pomorski razbojnik Ladislav Gjačič?

Bragadina je to vprašanje iznenadilo tako, da ni takoj vedel, kaj bi odgovoril. General Trevisani je spoznal to zadrego v prvem hipu in je naglo priskočil Bragadinu na pomoč, zakaj poznal je besedolomnost turških vojskovodij in strah ga je bilo za Bragadina.

— Mustafa-paša ve vse, je zaklical Trevisani v italijanskem jeziku, bodite torej previdni.

— Molčite, je zagrmel turški poveljnik na generala Trevisanija. Jaz ne znam Vašega jezika in ne dovolim, da bi se vpričo mene dogovarjala, česar ne razumem.

Bragadino je med tem premagal prvo presenečenje in je zdaj smehljaje rekel:

— General Trevisani mi je rekel, da veste vse. Če je tako, potem je bilo Vaše vprašanje popolnoma odveč.

Počasi je vstal Mistafa-paša s svilenega balzaka, na katerem je slo-nel. Bil je velik zagorel mož z dolgo brado in temnimi pogledi, ki so bili zdaj grozeče uprti na Bragadina.

Mustafa-paša je težko položil svojo roko Bragadinu na ramo in izraz divje škodoželjnosti se je pojavil na njegovem obrazu.

— Kje je Ladislav Gjačič? je vnovič vprašal Mustafa-paša. Vi ste dolžni to povedati. Kakor sem jaz držal pogoje kapitulacijske pogodbe, tako jih morate držati tudi vi. Nikar ne mislite, da me bodeite premotili. Ladislav Gjačič je v vaših rokah. Obljubili ste mu svobodo, če vam pride njegov oče na pomoč, a predno je še mogel priti kralj Gjačič, ste bili že prisiljeni kapitulirati. Vprašam vas torej zadnjikrat: Kje je Ladislav Gjačič?

— Tega ne vem, je odgovoril Bragadino. Na mojo čast, da ne vem kje je. Sicer pa ste se zavezali, da prizanesete vsem prebivalcem in vsem vojakom v Famagusti na življenju in na imetju in prepričan sem, da svoje besede ne boste prelomili.

— Ne bom je prelomil, je izjavil Mustafa-paša. Toda Ladislav Gjačič ni ne prebivalec mesta Famaguste, niti beneški vojak. Razbojnik je, tu-

jec, ki ste ga vi imeli v ječi in zato zanj ne velja kapitulacijska pogodba.

— To je zvijačno tolmačenje sklenjene pogodbe, je vzkliknil Bragadino.

— Ne zvijačno, nego dobesedno, je pripomnil Mustafa-paša ostro. In povem vam brez ovinkov: Če mi ne izročite Ladislava Gjačiča, vas zadene najhujša kazen. Torej, kje je Gjačič?

— Saj sem vam že povedal, da tega ne vem. Iščite ga in če vam bo sreča mila, ga morda še najdete.

Ogenj brezmejnega sovraštva je zasvetil v očeh turškega zapovednika.

— To mi poplaščaj, Antonio Bragadino, tako, da bo ves svet zatrepetal. Če Gjačiča ne dobim, zadene tebe, kar sem namenil njemu.

Mustafa-paša se je obrnil k svojim oficirjem in jim je ukazal, naj primejo Bragadina in naj ga vržejo v ječo.

— Vi kršite sklenjeno pogodbo, je ogorčen vzkliknil general Trevisani in planil izza mize. Bragadino je beneški oficir.

— Bragadino je prelomil kapitulacijsko pogodbo, je srdito zavpil

Mustafa-paša. Naj je Gjačiča skril ali ga izpustil — storil je, česar bi ne bil smel storiti, in zato ga zadene zaslužena kazen. To je moja zadnja beseda.

Mustafa-paša se je vnovič obrnil k svojim oficirjem in jim kratko in osorno naznanil svoje ukaze. Turško vojaštvo, jim je velel, naj pregleda vse mesto in preišče vsa poslopja. Kdor pove, kje je Gjačič skrit, dobi desetisoč cekinov. Obenem je turški poveljnik ukazal, naj vzamejo vojaki Maro s sabo, da poišče svojega ljubimca Toma in njegovega gospodarja Kržana. Zdaj so beneški generali in Bragadino šele spoznali, da Turki podzemskega rova niso našli slučajno, nego da jim je bila ta tajnost izdana. Globoko je vzdihnil pri tem razkritju Antonio Bragadino.

— Usoda, usoda, kako si se maščevala, da sem hotel Kržana izročiti piratom!

Ob istem času se je od turškega brodovja pomikal velik čoln proti mestnemu obrežju. Poleg turških oficirjev in vojakov so bili v tem čolnu

Piali-paša, kapetan Desantič in vojvodinja Asunta. Pred nekaj urami je bil kapetan Desantič prihitel s svojo jadrenico in zdaj je šel z vojvodinjo v mesto iskat Kržana. Dogovorjeno je bilo, da takoj, čim najde Kržana, odpelje vojvodinjo in njega najprej na otok Antikytiro, potem pa gori na istrsko obrežje.

Admiral Piali je šel z Asunto takoj na glavno zapovedništvo turške armade, hoteč s svojo veljavo pomagati, da bi turške oblasti poiskale Kržana. Desantič pa se je ločil od njiju in je krenil v mesto, domnevajoč, da Kržan in Tomo že nista več jetnika, nego svobodna. Iskal pa je po vseh ulicah in izpraševal po njih vse mogoče ljudi, a izvedeti ni mogel ničesar. Ko je naposled dognal, da je Bragadino izpustil vse jetnike, obšla ga je bojazen, da sta Kržan in Tomo že skrivaj zapustila mesto, ako nista ponesrečila. Sodil je, da sta v prvem slučaju naravnost krenila proti gradiču Mirabellovem blizu Nikozije, saj sta morala misliti, da se tamkaj mudi vojvodinja Asunta.

Rad bi bil krenil za njima, a ker turške oblasti še niso dovolile nikomur, zapustiti mesta, moral je ostati v Famagusti. Celo Piali paša mu je odrekel svojo podporo.

— Sin kralja Gjačiča je najbrž kje skrit v mestu, je povedal turški admiral Desantiču. Naši vojaki ga iščejo in zato je nemogoče, da bi mogli pred jutrišnjim dnem zapustiti Famagusto.

Zvečer je odkorakala iz mesta beneška armada. Zastave njene so vihrale, piščalke so piskale in bobni so peli, ko je šla z vsemi vojaškimi častmi čez glavni mestni trg. A vendar je vladala v mestu smrtna tihota. Ne enega pozdrava ni bilo slišati, ne enega klica. Prebivalstvo se je balo zamere pri Turkih, če bi kazalo svoje simpatije hrabrim možem, ki so celih deset mesecev z brezprimerno vztrajnostjo in z nadčloveškim pogumom branili Famagusto pred stokrat številnejšo turško armado, vojaki pa so bili preponosni, da bi v tej smrtni molčečnosti, spremljajoči njih odhod, kazali nehvaležnemu

prebivalstvu svoja čuvstva. Samo trdo so stopali ti možje in srdito so gledali pred se, dokler niso imeli zadnjih utrdb za seboj.

Od tega dne ni nikdar več noben beneški vojak stopil čez prag Famaguste. Tekom stoletij je to nekdanj tako krasno, tako bogato in obljudeno mesto popolnoma propadlo in samo razvaline še pričajo o njega nekdanji slavi in mogočnosti.

Zaman so turški vojaki vso noč iskali Ladislava Gjačiča. Dognali so le to, da je bil Gjačič do prihoda Turkov jetnik proveditorja Bragadina in da ga je ta izpustil neposredno, predno so Turki zasedli mesto in vojašnico. Kako je Gjačič prišel iz mesta, tega ni nihče vedel povedati. Vojaki so preiskali vse hiše in vso okolico, a ves njihov trud je bil brez uspeha.

Mustafo-pašo je prevzela ljuta jeza, ko je zaznal, da mu je utekel Ladislav Gjačič in izlil je ves svoj srd na Bragadina.

— Kar sem namenil Gjačiču naj se izpolni nad Bragadinom,

je odločil in takoj izdal dotične ukaze.

Še ta dan se je izvršila nad Bragadinom strahovita obsodba. Na trgu pred ostanki proveditorjeve palače so vojaki napravili velik oder, da bi videlo vse ljudstvo, kaka usoda je zadela bivšega zapovednika Fama-guste. Mustafa-paša se je usedel s svojimi generali na balkon, kajti hotel se je naslajati na mukab, ki jih je namenil Bragadinu, in naročil je posebej, naj delajo krvniki kar mogoče počasi.

Naposled so vojaki pripeljali Bragadina. Ponosno je stopal visoki, v težka železja vklenjeni mož med njimi. Ko je stal na odru, se je ozrl po številni množici, ki je stala na trgu trepetaje strahu in sočutja, in zazrl je znan obraz — zagledal je plemiča Andreja Kržana. Pozdravil ga je z očmi in se potem obrnil h krvnikom, ki so bili med tem pripravili svoja orodja.

Najprej so krvniki obesili Bragadina za roke na visoki drog, ki je bil postavljen ob oder, na noge

pa so mu obesili težke uteži. Zdaj so nategnili vrv in dvignili svojo žrtev kvišku, da so zapokale kosti, ga pustili nekaj časa viseti in ga zopet spustili k tlom. To se je ponavljalo več ur.

Potem so krvniki sneli Bragadina z droga. Odsekali so mu obe roki in mu z noži izbodli oči. Končno pa so ga privezali k drogu in ga pri živem telesu devali iz kože, med katerim trpinčenjem je pa Bragadino izdihnil.

Mustafa-paša je ves čas tega trpinčenja sedel na balkonu in se veselil strašnega trpljenja Bragadinovega. Šele ko so naložili krvniki truplo Bragadinovo na voz in je odpeljali iz mesta, je Mustafa-paša vstal s svojega sedeža.

— Vsakemu krvniku izplačajte pet cekinov, je Mustafa naročil svojemu pobočniku. In povejte dečkom, da sem z njimi zadovoljen.

Smrtna tišina, ki je ves čas mučenja vladala na trgu, tudi zdaj ni minila. Ljudstvo se je tiho razšlo, nihče se ni upal ziniti besedice. Strahoviti prizor je bil med ljudstvom

provzročil grozen strah pred Turki. Vsakdo je hitel, da se umakne Turkom izpred oči.

Tudi Kržan in Tomo sta hotela oditi. A tu je iz proveditorjeve palače prihitel človek, ki se je bil že med mučenjem večkrat prikazal na oknu in je od tamkaj v zadnjem trenutku zagledal Kržana in njegovega slugo. Silovito se je mož pre-rival skozi gnečo, dokler ni naposled došel Kržana, in ga prijel za suknjič.

— Plemič Kržan!

Pod vtiskom grozovitega konca proveditorja Bragadina, se je Kržan kar prestrašil tega šepetaje izrečene-ga klica. Ne da bi se zavedal kaj stori, je prijel za nož, a ko se je obrnil, mu je nož padel iz rok, tako je bil presenečen.

— Kapetan Desantič — kaj ste res vi?

— Da, plemič Kržan, prav jaz sem tu, kapetan Desantič. In kakor vidite — živ in zdrav! Že od včerajšnjega dne vas iščemo po vseh kotih in danes sem mislil odriniti na Mirabellov grad. —

— Vi veste za Mirabellov grad? se je začudil Kržan. Torej veste tudi da je vojvodinja Asunta . . .

— Vse vem, prav vse, prijatelj, ga je prekinil Desantič. Toda tu ni prilike, da bi se pogovorila. Pojdite z menoj.

— Kam?

— Le pojdite, Kržan. Meni menda vendar zaupate.

— E, gospod milostivi, se je zdaj oglasil Tomo, kaj ste pozabili, kar sva obljubila Mari?

Zdaj se je spomnil Kržan Tomove ljubice. Mara je našla Toma že dan poprej. Kržan se je z njo in s Tomom nastanil v mali krčmi, ki je od tiste ure ni več zapustil, dokler niso turški biriči prišli klicat ljudi, naj gredo po zapovednikovem ukazu gledat kaznovanje proveditorja Bragadina. Tomo ni vzel Mare seboj, ker je bil vedno v strahu, da se je polasti kak Turek, a zdaj se mu je zopet silno mudilo k njej, zakaj bil je ljubosumen in se bal, da mu je kdo v njegovi odsotnosti Maro odpeljal.

Tudi Kržan ni mogel pregovoriti Toma, da bi šel z njim.

— Ne grem, pa ne grem, je za-trjeval Tomo in je prvič v življenju zapustil svojega gospodarja.

Kržan in Desantič sta počasi korakala čez trg proti proveditorjevi palači. Desantič je imel Kržanu toliko povedati, da prijatelja kar ni pustil do besede, in mu ni nikdar odgovoril, če je tudi vprašal po vojvodinji Asunti. Naposled sta dospela v podrtini podobno palačo, kjer je Desantič odprl vrata. Kržan je stal pred vojvodinjo Asunto. Ta je topeč se v solzah, vsa prepadla sedela v najtemnejšem kotu svoje sobe. Samo enkrat je bila pogledala skozi okno na Bragadina in potem zbežala v stran, tako strahovito jo je pretresel prizor, ki ga je videla.

Ko je Kržan stopil čez prag, je dvignila Asunta glavo. V hipu je planila pokonci in obupno zaklicala:

— Andrej, pelji me od tod, le proč od tod, le proč!

Kržan je moral Asunto držati, da mu ni padla iz rok na tla. Brez-

zavestno jo je nesel na njeno posteljo a vendar mu je srce vriskalo veselja. Saj jo je našel živo in rešeno — saj je imel zavest, da je zdaj njegova za vedno.

XLIV.

Odkada su Mletci sagradjeni
Nije lipša vojska sakupljena,
Što je vojska dužda mletačkoga,
Vrime rata Cipra nesrićnoga:
Dvi stotine tanenih galija,
Dvajest i pet velikih džemija,
Šest od boja silnih galijica,
Ormanica ni broja se ne zna.
Pred njima su sivi sokolovi,
Od latinske zemlje vitezovi:
Od Mletaka bane Veniere,
Od Genuie Dorija Andrija;
A od Španje Iváne générale,
I od Rima Kolona principe;
Od lijepe zemlje Sicilije
Svitli bane, Kardon générale.
Kapetani, vlastela mletačka,
Kavaliri, gospoda maltežka,
Od velika roda i plemena,
Sve to trče, da Turčina siče.

Hrv. narodna.

V dnevih najvećjih bojev na Cipru je v Benetkah umrl po dolgem bolehanju dož Peter Loredan. Obža-

loval je to en sam mož in sicer vojni minister Zeno, ki je za vladanja Petra Loredana imel vso oblast v rokah. Nesrečna vojna na Cipru je pripravila Zena polagoma ob vse zaupanje pri merodajnih nobilih beneških, in ko so volili novega doža, so poglavitno gledali na to, da izberó moža, ki ne bo slepo orodje v rokah Zenovih.

Novi „principe della serenissima republica,“ Luigi Mocenigo, je sicer pustil Zena na svojem mestu, kajti Zeno je bil najspodobnejši organizator in diplomat, kar jih je tedaj imela beneška republika, toda odločilnega vpliva kakor poprej ni zdaj Zeno nič več imel.

To se je pokazalo pri velikem in odločilnem vprašanju, kaj naj republika stori proti Turkom. Zeno je zastopal mnenje, da naj republika zbere kar mogoče največ ladij in ob enem kar mogoče največ vojaštva in naj potem poskusi zavzeti zopet Ciper. Nasprotno pa je dož Mocenigo zastopal mnenje, da mora republika čim prej premagati turško brodovje,

češ, potem že kako ukrene, da si zopet pridobi Ciper. Zeno je sodil, da se to ne posreči, ker lastna beneška mornarnica ne bo zadostovala, na zaveznike pa se ni zanesti. Mocenigo je temu nasproti trdil, da se zavezniki ne bodo izneverili republiki, če se doseže le ena velika zmaga nad turškim brodogradom. Zeno je svaril republiko, češ, ako ostane Ciper v turških rokah, ne bo vojnam prej konca, dokler Turki ne bodo vzeli Benečanom vseh kolonij, Mocenigo pa se je temu posmehoval.

Obveljalo je seveda mnenje doža Moceniga, tekem sto let pa se je izkazalo, da je imel Zeno prav, zakaj uresničilo se je vse do pičice, kar je prerokoval.

Zgradba novih ladij je hitro napredovala. Republiki se je po Zenovi spretnosti posrečilo, skleniti zvezo s papežem, s Španijo, s Sicilijo, z republiko Genovo in z Maltezi. Beneška republika je imela zdaj na razpolaganje velikansko brodogradnjo in vsa Venecija je zdaj vriskala veselja, trdno prepričana, da bo ta mogočna

mornarnica zanesljivo uničila turško brodovje, toliko bolj ker so bili zapovedniki te mornarnice najslavnejši admirali tiste dobe: Sebastijan Venier, poznejši dož, Andrej Doria in don Juan d' Austria.

Po zavzetju Famaguste je turško brodovje takoj krenilo proti severu. Združilo se je s popolnoma novim brodovjem, ki je prišlo iz Carigrada. Zdaj je štel to brodovje 250 ladij, ki sta jim zapovedovala admirala Uluzali in Piali.

Z brodovjem Piali-paše je hitela od Cipra ozka, lahka jadrenica, na kateri so se vozili sami srečni ljudje, vojvodinja Asunta in plemič Kržan, Tomo in Mara, zapovedoval pa je ladji kapetan Desantič.

Brodovje se je v velikem ovinku ognilo beneški republiki pripadajočega otoka Krete in se obrnilo proti severu, kajti namenjeno je bilo, iti beneški mornarnici nasproti v Adrijansko morje. Tedaj pa je Desantičeva jadrenica krenila iz vrste turških ladij in zapeljala na desno proti otoku Antikyтира, domovini vojvo-

dinje Asunte. Močno so zagrmeli njeni topovi v slovo in z admiralske ladje je zagrmel odgovor.

— Težko mi je pri srcu, je rekla vojvodinja Asunta, ko je turška admiralska ladja izginila v daljavi. Spominjam se tistega dne, ko sem oblečena kot ciganka bila pripeljana na Pialijevo ladjo. Tedaj mi je povedal Piali, da odrine po zavzetju Famaguste proti severu, da napade Dalmacijo in njene otoke, da poruši in opustoši vse, da porobi in pomori vse. To bodo strašni dnevi za tiste ljudi.

Piali-paša je svoje grozne obljube le prenatanko izpolnil. Zavzel in opustošil je Dulcinj, zadnjo beneško postojanko v Albaniji, podvrgel Kotor in se pripravljal za napad na Korčulo in na Lošinj, ko je dobil vest, da je brodovje beneške republike in zaveznikov zapustilo pristan in da gre proti turškemu brodovju.

Obenem pa je prišla od juga vest, da je kralj Gjačić s svojimi številnimi sicer jako malimi ali hitrimi in trdnimi ladjami na potu, da napade

turško brodovje od južne strani. Turki so sprevideli, da bi lahko prišli med dva ognja in so se vsled tega nemudoma umaknili proti jugu.

Ločivši se od turškega brodovja, je Desantičeva jadrenica krenila proti vzhodu. Zgodilo se je to na željo vojvodinje Asunte, ki je hotela izvedeti, kaj je z njenima malima bratoma, katerima se je žrtvovala s tem, da se je poročila z Ladislavom Gjačičem. Da je oče, stari vojvoda Dall Ferro, še vedno v ječi v Benetkah, to ji je bilo znano, saj ji je to sporočil kapetan Desantič. Kaj je z bratoma, tega ni vedela.

Z obiskom na otoku Antikyrtira je imela pa vojvodinja Asunta še drug namen. Hotela si je preskrbeti sredstev, da poskusi osvoboditi svojega očeta iz beneške ječe. O tej svoji drzni nakani ni govorila doslej z nikomur, niti s Kržanom. Hotela je vzeti nase vse nevarnosti, toliko bolj, ker bi Kržana zadele vse drugačne posledice kakor njo, če bi se osvobojenje vojvode Dall Ferro ne posrečilo. Pred vsem je bilo treba izdatnih

sredstev in teh ni mogla dobiti drugod, kakor v očetovem gradu. V skriti kleti tega mogočnega poslopja je imel vojvoda Dall Ferro shranjene silne zaklade in edino Asunta je vedela, kako priti do njih.

Po nekajurni vožnji je Desantičeva jadrenica dospela v bližino Antikytire. Kako se je razveselila Asunta, ko je zagledala v daljavi obrežje, kako ji je trepetalo srce, ko je začela razločevati posamične stavbe in je ležal pred njo mogočni, uprav kraljevski grad, v katerem je zagledala luč sveta in preživela najsrečnejša leta svojega življenja. Obšla jo je zavest, da je tu doma, da je ta otok njena domovina in to je vzbudilo v njenem srcu silno hrepenenje, da bi mogla ostati tu. Toda spoznala je, da mora to hrepenenje zadušiti, ker se nikdar ne izpolni. Na gradu je vihrala beneška zastava, in Asunta je vedela, da je Benečane le z orožjem pregnati, če so enkrat kje razvili zastavo sv. Marka.

Desantič je vozil s svojo jadrenico okrog otoka toliko časa, da se

je zmračilo, kajti treba je bilo opreznosti, da bi beneški vojaki ne ubranili vojvodinji vstopa v grad.

Ko je bila noč, se je odpravila Asunta v grad. Poznala je na otoku vsako stezo, vsako drevo in vsak kamen, in je torej lahko prišla do paviljona, ki je ležal tik za gradom. Spremljal jo je Kržan. Iz paviljona so vodila posebna vrata v spodnje grajske prostore, kjer je bila na koncu dolgega hodnika tajna klet, ki je ni mogel nihče videti, ker so bila vrata skrita pod tlakom.

Kržan je s svojim mečem privzdignil kamen, ki je pokrival ta vrata in ga odvalil. Asunta je imela ključ od vrat in jih odklenila.

— Daj mi luč Andrej in ostani tu na straži, je rekla Asunta, ko je stala na lestvi, vodeči v zakladnico.

Kržan je imel pod plaščem skrito majhno gorečo svetilko, ki jo je izročil Asunti, katera jo je kar možno hitro skrila in potem odšla po lestvi v klet. Le za trenotek je svetilka vrgla medlo svetlobo po prostornem hodniku, potem je zavladala zopet tema.

Z mečem v roki in držeč nogo na kamnu, ki ga je bil odvalil, je stal Kržan na straži.

Naenkrat se je zganil in kri mu je zastala v žilah. Zaslišal je rahel šum. Zdelo se mu je, da sliši tihe korake, kakor hodi žival, kadar zasleduje plen. Kdo more to biti? Kržana je spreletel grozen strah. Ni se bal zase, bal se je za Asunto. Če se ji ne posreči, odnesti zakladov njenega očeta, je stari vojvoda izgubljen. A kaj storiti? V prvem hipu je mislil Kržan, da stori najbolje, če zapre v zakladnico vodeča vrata in zvali nanje kamen. A če bi prišlo do boja in bi bil v tem boju ubit? Potem bi Asunta v zakladnici umrla lakote. Groza je pri tej misli stresla Kržana. Ne, si je rekel, izhod iz zakladnice mora ostati odprt. Bolje, da dobe Benečani ta zaklad, kakor da se zgodi Asunti kaka nesreča.

Zadržuje sapo, je Kržan prisluškoval. Nekaj trenutkov je bilo vse tiho, potem pa so se zopet začuli rahli koraki.

— Naj bo človek ali žival, si je rekel Kržan, nasproti mu moram iti.

S previdnimi koraki, stopajoč kar mogoče tiho, je šel po hodniku. Hotel je priti do ovinka, kjer se je hodnik razdelil na vse strani in tam počakati, kdo da pride.

Še predno pa se je Kržan do tja priplazil, se je posvetilo na hodniku. V tistem trenutku je tudi že planil velikanski pes proti Kržanu. Na srečo je držal Kržan svoj meč v rokah. Nastavil ga je in ga psu, ki ga je hotel zgrabiti za vrat, potisnil v život. Pes je neznansko zaječal in padel na tla.

Prav tedaj pa se je na hodnikovem ovinku prikazal velik mož, držeč v eni roki svetilko, v drugi meč. Čul je, kako je pes zaječal in kako je nekaj padlo ob tla in hitrih korakov priskočil blizu.

— Vdaj se — meč iz rok, drugače te ubijem!

Kržan je bil že svoj meč potegnil iz psa, ki ga je bil skoz in skoz predrl. Odstopil je za korak in se postavil v bran. V tem hipu je pogledal svojemu nasprotniku v obraz in v silnem presenečenju vzkliknil:

— General della Croce!

— Da, jaz sem general della Croce, proveditor na tem otoku. A kdo si ti?

— Prepovem si, da bi me tikali, je zaklical Kržan. Sicer pa sva stara znanca in imava poravnati star račun. Jaz sem plemič Andrej Kržan.

Zdaj je bil presenečen general della Croce. Tako je bil presenečen, da mu je kar sablja omahnila.

— Ni mogoče, ni mogoče. Vi tu — plemič Kržan. Ne ne!

Vendar je pri teh besedah general dvignil svetilko in posvetil na Kržana. Dolgo ga je gledal in zmajeval z glavo.

— Res ne vem — lahko da ste, lahko da niste. A kje je Vaš spremljevalec? Videl sem sprehajaje se po vrtu dva človeka, ki sta se vtihotapila v paviljon. Kaj iščete v nočnem času v tem gradu?

— Ne bojte se, gospod general; plemič Andrej Kržan ni in ne bo nikdar storil nič nepoštenega.

— To mi ne zadostuje, je osornao vzkliknil general. Jaz sem danes go-

spodar v tem gradu in vedeti hočem, čemu ste se vtihotapili. Sprehajajoč se po vrtu sem videl dva človeka, ki sta se splazila v paviljon in jima sledil. Kje je Vaš spremljevalec, plemič Kržan?

— Stari računi se prej poravnajo kakor novi, je zaklical Kržan, ker si ni vedel drugače pomagati, kajti lagati ni hotel, resnice pa ni smel povedati. Saj se vendar še spominjate, kaj ste mi obljubili v Benetkah. Rekli ste, da mi daste za doščenje tisti trenotek, ko se prvič srečava. S svojo častno besedo ste mi to obljubili, general della Croce. Izpolnite svojo obljubo, sicer vas moram smatrati za strahopetca, ki ni vreden, da je general beneške republike.

General della Croce se na te besede nekaj hipov ni ganil, kakor bi bil okamenel, potem pa je obesil svetilko na klin v zidu in odložil svoj plašč.

— Jaz ali vi — plemič Kržan — eden naju obleži tu, a žal bo ali meni ali vam, krvavo žal.

Kržan si teh besedi ni znal tol-
mačiti in tudi ni vprašal pojasnila.
Postavil se je za boj. Isto je tudi
storil general della Croce. Meča sta
se prekrižala.

— Ena — dve —

— Ne — ne — nazaj Andrej —
je v tem hipu zadonelo iz ozadja in
kakor blazna se je Asunta zapodila
med nasprotnika.

— Andrej — kaj ne veš, da je
to tvoj stric — ali si blazen — in
vi general della Croce — kaj ste že
pozabili, da je Kržan vaš netjak?

Pod vtisom nenadnega prihoda
vojvodinje Asunte in njenih klicev,
sta general della Croce in Kržan me-
hanično obrnila svoje meče k tlom.
General je bil do skrajnosti prese-
nečen, videvši pred seboj vojvodinjo
Asunto, o kateri je mislil, da živi, kdo
ve kje s svojim možem Ladislavom
Gjačičem, Kržan pa ni vedel jeli prav
razumel Asunto ali pa se mu blede.

— Asunta, kaj si rekla? jo je
vprašal po precej dolgem molku.
General della Croce — da je moj
stric — jaz, da sem njegov netjak?

— Vojvodinja je povedala resnico, se je zdaj oglasil general della Croce. Toda to sorodstvo nima v sedanjem trenutku nobenega pomena. Dolžan sem Vam, plemič Kržan, zadoščenja, ker sem vas v Benetkah siloma zadržal z namenom, ločiti vas za vedno od vojvodinje Asunte. Vi pa ste dolžni meni zadoščenja za žalitve, ki ste jih izrekli, ko sva se tukaj dobila.

— Ne pustim, da bi se dvobojevala, je zaklicala Asunta in zopet stopila med generala in med Kržana. Jaz sem kriva, da sta se tukaj našla in jaz nočem imeti na vesti nobenega človeškega življenja več.

— Kako ste prav za prav semkaj prišli in kaj iščete tod?

— Ne morem vam tega povedati, gospod general, je izjavila Asunta in je povabila glavo. Verujte mi . . .

— Lahko si mislim, po kaj ste prišli, je menil general della Croce. Pobegnili ste od svojega moža in prišli sem iskat svojega brata in — še kaj drugega. Da, vojvodinja. Prišli ste iskat kdo ve kje v gradu skriti

zaklad svojega očeta. Šetajoč po vrtu sem videl dve osebi, ki sta se vtihotapili v grad. Mislil sem, da so to kaki uslužbenci. A ko sem na koncu tega hodnika zagledal luč — zasvetila je le za trenotek — me je obšel sum, da se godi kaj posebnega. Tam na koncu hodnika je vhod v zakladnico vojvode Dall Ferro.

Kržan in Asunta sta se zgenila. Mar ve general res, kje je zakladnica? Odgovora na to vprašanje ni bilo treba čakati.

— Poznam to zakladnico, vojvodinja, je rekel general della Croce in poznam njene zaklade. Beneška republika je vsaj začasno vzela vašemu očetu vladarstvo, ni mu pa vzela njegovega imetja. Ti zakladi so njegova last in jaz jih zvesto čuvam, zanj in za njegove otroke. Toda zdaj se teh zakladov ne sme nihče samostalno dotakniti, tudi vi ne, vojvodinja.

— Moj oče mi je dal vse pravice do teh zakladov, se je oglasila Asunta.

— Ne dvomim o tem, a dokler je vojvoda Dall Ferro živ, vam ne

smem dovoliti, da bi se dotaknili njegovega imetja.

Asunta ni vedela kaj bi storila. Denarja ni imela in Kržan ga tudi ni imel, ne ona ne on nista vedela kako bi si pomagala. Že je hotela Asunta poskusiti s prošnjami omehčati generalovo srce, ko ji je ta sam ponudil svojo pomoč.

— Če ste v kaki zadregi, vojvodinja Asunta, je rekel general skoro mehko, sem vam na razpolaganje. Rad vam posodim kar premorem. Časih sem vas sovražil. Mislil sem, da ste kakor vaš oče, ali zdi se mi, da ste prava hči svoje matere, ne le po lepoti, nego tudi po srcu.

— Hvala vam, gospod general, je rekla Asunta in ponudila starcu svojo drobno belo roko. Hvala vam za vaše besede in za vašo ponudbo. A sprejeti je ne morem, dokler niste segli v roke — njemu — Andreju plemiču Kržanu, svojemu netjaku.

Počasi se je general obrnil od Asunte. Ostri pogled njegov je počival na Kržanu, dolgo časa resno, potem je postajal izraz vse mehkejši

in naenkrat je odletel meč iz generalovih rok.

— Andrej, moj ljubi Andrej, je vzkliknil starec in je objel Kržana in ga stisnil k sebi. Torej sva se vendar dobila? Ko bi bil siutil, da me pošlje republika na ta otok, kdaj bi ti bil že povedal, kdo da sem. Toda upal sem, da pridem na Ciper, da ti bom tam kot čisto tuj človek mogel pomagati, ti dobiti prilike, da se odlikuješ . . .

— Ah, gospod general, vi ne veste, kako se je Kržan odlikoval in kaj je vse storil.

— To mi morate natančno povedati, vse od kraja — a ne tu, je veselo vzkliknil general. Zdaj spravimo najprej zakladnico v red, da je nihče ne izsledi, potem pa se v moji sobi pomenimo o vsem, kar se je zgodilo in kaj nameravata.

Vso noč je gorela luč v generalovi sobi, da so se straže začudeno ozirale na okna, v sobi pa so sedeli trije srečni ljudje v živem pogovoru ter se menili o preteklosti in delali načrte za prihodnjost.

— Zunaj je že dan in treba je, da se odpočijemo, je končno rekel general della Croce. Ostanita nekaj časa pri meni. Izposlujem si dopust in se popeljem z vama. Že davno hrepenim, da bi zopet zagledal domače kraje. Tam nad Opatijo, kjer ste vi, Asunta, stregli bolnemu Kržanu, tam prebijemo v neskaljeni sreči nekaj tednov. Tista hiša je namreč moja in sezidal sem jo zate, Andrej.

Mirno so Asunti in Kržana tekli dnovi na otoku Antikytira. Asunta je izvedela, da se je stari grajski duhovnik z njenima bratoma preselil v Retimo na Kreti, kjer sta hodila dečka v šolo k patrom ondotnega samostana. Opetovano sta Asunta in Kržan na Desantičevi ladji napravila izlete v Retimo, v tem ko se je general della Croce pripravljal, da nastopi svoj dopust.

Tiste dni so v pristan pribegle male grške kupčijske ladje in mornarji so prinesli novico, da jadra mnogoštevilno piratsko brodovje proti severu v Adrijansko morje.

Z več kot dvesto četudi le jako majhnimi jadrenicami sta bila kralj Gjačič in njegov sin Ladislav dospela v Adrijansko morje. Brodovje se je držalo Albanskega obrežja in piratje so bolj za kratek čas in za zabavo kakor zaradi plena napadali in požigali širomaške albanske vasi ter klali prebivalstvo, v tem ko so čakali obvestila svojih vohunov, kdaj naj udarijo na turško brodovje.

Vznemirjalo jih je, da se beneško brodovje kar nič ne gane. Že 17. septembra 1571. je bilo zapustilo svoje pristane, a dasi je bilo od tedaj poteklo že več dni, niso Gjačičevi poizvedovalci mogli ničesar izvedeti o njem. Kralj Gjačič je bil v velikih dvomih, kaj naj stori. Sam se ni upal naskočiti mogočnega turškega brodovja, nego je nameraval med odločilno bitko priskočiti Benečanom na pomoč, dotlej pa se izogniti vsakemu boju.

Naposled mu je vendar došla dolgo pričakovana vest. Prihitele so ladje-poizvedovalke ter mu naznanile, da se turško brodovje v dveh velikih

skupinah z največjo naglostjo pomika proti jugu.

Razveselil se je kralj Gjačič tega sporočila, zakaj sklepal je iz njega, da Turki niso kos beneškemu brodovju in prepričan je bil sedaj, da bodo Benečani z njegovo pomočjo premagali turške ladje. Dolgo se je ta večer posvetoval kralj Gjačič s piratskimi poglavarji kaj je storiti in zedinili so se na smel načrt, ki pa je po sebi jamčil za sijajen uspeh.

— Prva stvar je, da ne pustimo Turkov iz Adrijanskega morja, je dejal kralj Gjačič. V tej adrijanski zagati ne morejo uteči niti se umakniti boju. Ker je beneško brodovje gotovo Turkom za petami, ~~se~~ gre za to, da na kak način ustavimo beg turških ladij, vsaj za en dan. V tem času dospe gotovo beneško brodovje in premaga turške ladje. Za nas bo seveda težko izvršiti ta načrt, a v zlic vsem neizogibnim izgubam, ki nam prete, je to edini način, da uničimo turško brodovje.

— Chi non risica, non rosica, je menil Ladislav Gjačič. Pomislite, da

postanemo gospodarji Grškega in deloma Sredozemskega morja, če uničijo Benečani z našo pomočjo turško brodovje. Od Egipta do Carigrada, od Sicilije do Sirije bo vladala na morju naša zastava in preogromen bo plen, ki ga bomo odvažali iz turških mest.

— Lep je ta načrt, a nevaren je, se je oglasil stari pobočnik kralja Gjačiča, tisti, ki sta ga bila Kržan in Tomo zasačila v podzemskem rovu, vodečem v Famagusto. Naše ladje so slabe in majhne, turške ladje pa so trdne, velike in mogočno oborožene. Kaj zamoremo mi proti Turkom? Samo če jih napademo ponoči, jim znamo prizadeti mnogo škode in jim ugrabiti nekaj ladij, samo kadar jih s svojim napadom presenetimo. Če jih danes napademo, jih znamo sicer kak dan zadržati, a plačali bomo to drago. Polovico naših ladij nam gotovo razstrele.

— Med tem pa pride beneško brodovje pa premaga turške ladje, je zaklical Ladislav. Kaj za to, če nam Turki uničijo bodisi tudi polo-

vico našega brodovja, ko pa nam bodo to škodo desetkrat poplačali, ne glede na to, kar dobimo od Benečanov.

Kralj Gjačič je bil istega mnenja kakor Ladislav in to mnenje je tudi obveljalo. V taktičnem oziru so se piratje kmalu domenili. Odločili so se, da se s svojimi ladjami približajo turškemu brodovju, potem pa da pred njim zbeže proti jugu med otoke, iežeče blizu grškega ozemlja. Velikim turškim ladjam, so računali piratje, bo tamkaj manevriranje jako otežkočeno, dočim se bodo piratske ladje lahko sukale kakor bodo hotele. Turško brodovje se bo moralo, zasledujoč pirate, razdeliti — piratje pa bodo imeli opraviti samo s posamičnimi ladjami, kar jim bo silno olajšalo vse bojevanje, dokler ne pridejo na pomoč Benečani.

Kralj Gjačič je odločil, da se sklenjeni načrt takoj izvede. Nekaj ladij je poslal naprej na jug, da opozore prebivalstvo na pripravljajoči se boj in izbero najprimernejše ožine, kjer bi kazalo napasti turške ladje, z

ostalimi ladjami pa je krenil proti severu.

Nekaj ur nad Krfom so piratje zagledali pred seboj mogočno turško brodovje. Kralj Gjačič je razvrstil svoje ladje vštric, da je veslala v primerni razdalji druga poleg druge, hoteč preprečiti, da bi Turki ne mogli izlahka zadeti. Piratje so postavili svoje topove na sprednje konce ladij, kajti nameravali so pred navideznim begom streljati na turško brodovje in s tem Turke izzvati, da bi jim sigurneje sledili. Ker so bili na turških ladjah postavljeni topovi na straneh, so mogli piratje pobegniti, predno so Turki okrenili ladje ter ustrelili.

Ponosno turško brodovje je pač jadrало kar je moglo hitro, a lahke piratske jadrenice so švigale kakor ptice čez morje, tako da je bilo nemogoče jih dohiteti. Ko sta prišli obe brodovji drugo drugemu dosti blizu, je iz vseh ladij zaorilo urnebesno vpitje. Turške ladje so se začele razpostavljati za boj. Turki so sneli nekaj jader in obračali ladje tako, da

bi s široko stranjo bile obrnjene proti piratskim ladjam.

V tem hipu je dal kralj Gjačič na svoji ladji potegniti rdečo zastavo na vrh srednjega jambora. Na to dogovorjeno znamenje so vse piratske ladje sprožile svoje topove, potem pa so takoj prestavile svoja jadra, se okrenile in zbežale. Turki so mogli komaj nekaj topov sprožiti in že so bili piratje tako daleč od njih, da jih ni dosegla nobena krogla.

Z vsemi silami so se presenečeni Turki zdaj zapodili za pirati. Manjše ladje so šle naprej, večje so jim sledile. Kralj Gjačič si je zadovoljno mel roke.

XLV.

U vodu su Turci ugazili
Na otoke skladno udarili.
Hladna se je voda zajazila
Kud je turska vojska prigazila.
Tu se brani malo i veliko,
Ali od njih neuteče niko.

Hrv. narodna.

Dohod v mogočni Korintski zaliv zapirajo najprej štirje veliki otoki, okrog katerih je zlasti na severni

strani razsutih znatno število malih otokov, potem pa ožina pri Lepantu, kjer so v 16. stoletju stale velike, znamenito opremljene utrdbe.

Med te otoke, ležeče za velikim otokom Santa Maura, se je zapodilo Gjačičevo brodovje. Morje je tu razmeroma plitvo in vožnja med temi otoki nevarna zaradi brezštevilnih skal, štrlečih iz morja ali skritih pod morsko gladino. Piratje so sicer dosti dobro poznali te kraje, kjer so imeli takorekoč v vsaki hiši svoje zaveznike, a vendar bi se bili mogli le jako težko tod pregibati, da niso poslali nekaj ladij naprej, ki so preskrbele med drugim tudi izkušenih pilotov. Ti so brodovje sigurno spravili med otoke in jih porazdelili na kraje, katerim se turške ladje niso mogle približati. En del svojih ladij pa Gjačič ni razvrstil med otoki in skalami. Ta del, ki mu je zapovedoval Ladislav Gjačič, je imel nalogo, z napadi zvbati vsaj nekaj turških ladij, da bi zaplulo z varnega morja med otoke, kjer bi se več ne mogle gibati in bi postale žrtev piratov.

Kralj Gjačič je imel časa dovolj, da se je pripravil na ta boj. In pripravil se je skrbno, zakaj zavedal se je, da bo to največja bitka, kar jih je bilo kdaj med pirati in med Turki. Ponosen je bil na to, da so ga imenovali največjega strahovalca turškega cesarstva in hotel je v pričakovani bitki dokazati, da zasluži to imenovanje.

Ko turškega brodovja niti tretji dan ni bilo na spregled, začelo je kralja Gjačiča skrbeti, da mu Turki morda sploh niso sledili.

— Morda jih je dohitelo beneško brodovje in jih je zapletlo v bitko, je ugibal Gjačič. Mogoče, da so se obrnili in hiteli na beneško brodovje, misleč, da ne pridemo mi več pravočasno Benečanom na pomoč, ko smo bežali proti jugu. Ali morda misli, da mu ne kaže spuščati se z nami v boj, ko bodo kmalu potrebovali zadnjega moža in zadnjo kroglo za boj z Benečani.

Razhudil se je kralj Gjačič pri misli, da zna priti do odločilne bitke med Benečani in med Turki, ne da

bi se je mogli piratje udeležiti, in kar divjal je ljute jeze, če je pomislil, da bi znali Turki razbiti in uničiti beneško brodovje, kajti potem bi bili vladarji vsega morja in bi zamogli kmalu zadušiti piratstvo.

Končno so, na večer tretjega dne, zavile okrog otoka Santa Maura barčice, ki so nadzirale morje, in prinesle so kralju Gjačiču težko pričakovano naznanilo, da je turško brodovje oddaljeno le še nekaj ur. Vesel je bil tega naznanila kralj Gjačič in veseli so ga bili piratje.

Komaj je naslednjega dne prva svetloba udarila skozi goste temne oblake, ki so pokrivali nebo, so bili že piratje na svojih mestih ter zagledali v bližini mogočno turško brodovje, ki se je bilo razpostavilo na dveh krajih. Ta razdelitev je kralja Gjačiča neprijetno osupnila. Na severnem koncu otoka Santa Maura so stale štiri velike galere in zapirale izhod popolnoma. Ostale ladje pa so se razpostavile južno od Santa Maure. Piratje niso mogli nikjer ven na široko morje, morali so na vsak način

ostati med otočiči in med skalami, dokler se turške ladje ne umaknejo ali pa jih ne prepode Benečani.

Kralj Gjačič je moral vsled tega izpremeniti svoj prvotni načrt, zakaj bilo je zdaj nemogoče, napasti turško brodovje po dnevi. Slical je svoje podpoveljnike in jim je razložil svoje misli.

— Turki so nas s svojimi ladjami obkolili, je rekel kralj Gjačič, a do nas ne morejo s svojimi velikimi ladjami, ker je morje preplitvo in preskalovito. Preskrbljeno je, da bodo Benečani pravočasno obveščeni, da se je turško brodovje tu ustavilo in se razdelilo. To zna postati usodno za Turke. Za nas bo najbolje, da po dnevi mirujemo, ponoči pa lahko poskusimo naskoke zdaj na to, zdaj na drugo ladjo, da si odpremo pot na jug.

Toda kralj Gjačič je zaman delal načrte in poučeval svoje podpoveljnike, kako jim bo postopati. Nekaj ur je turško brodovje pač stalo nepremično, toda potem se je naenkrat začelo okrog turških ladij izredno ži-

vahno gibanje, in kar je kralj Gjačič videl na svoj daljnogled, to mu je napolnilo srce s plaho skrbjo.

Turki so imeli pri svojem brodovju tudi dvajset manjših ladij, ki so opravljale na morju navadno posle straž in poizvedovalcev in so zamogle zavoziti tudi na plitvine. Te ladje so zdaj vlačile od vseh strani od otokov ribiške čolne, na katere se je ukrcevalo turško vojaštvo. Ko je bilo napolnjenih več sto teh čolnov, so se velike turške ladje previdno pomaknile nekaj milj bliže piratskim ladjam, skritim za otočiči in skalami.

Zdaj je kralj Gjačič vedel, kaj nameravajo Turki in uganil je, kaj ga čaka.

Kralj pomorskih razbojnikov je bil sicer krut in brezvesten človek, ali na dnu njegovega srca je bilo vendar nekaj plemenitosti. Ljubil je svojega sina Ladislava. Zanj je živel, zanj je delal, njemu je posvetil samega sebe. Tudi sedaj, ko je kralj Gjačič že spoznal, da se je ujel v lastno past, mu je najprej prišel na misel njegov sin. Kaj zato, če pro-

pade vse piratstvo, da se le reši Ladislav — to je bila prva misel, ki je prešinila Gjačiča, ko je videl, kake priprave delajo Turki.

Dobro je Gjačič vedel, da svojemu sinu ne sme svetovati, naj zapusti svoje tovariše in naj se reši. Ladislav bi se mu gotovo uprl, zdaj še odločnejše kakor kdaj poprej, kajti odkar je Antonio Bragadino na tako strahovit način moral umreti, ker je Ladislava Gjačiča pustil iz ječe, od tedaj je Ladislav Gjačič z demonsko silo sovražil Turke.

Ladislav je s svojimi ladjami stal pred drugimi piratskimi jadrenicami v vodovju, kjer se je mogel svobodno gibati. Vsled tega je bil v večji nevarnosti, kakor drugi piratje, a kralj Gjačič je dobro vedel, da bi njegov sin ne zapustil svojega mesta drugače, kakor da ga zvijačnim potom na to pripravi. A kako? Tega kralj Gjačič v prvem trenutku niti sam ni vedel.

Sedel je v čoln in se peljal tjakaj, kjer je stala Ladislavova jadrenica.

— Sinko moj, je dejal Gjačič, težek boj nas čaka in ne vem, če

bomo kos Turkom, ako ne pride beneško brodovje pravočasno.

— Tudi meni se tako dozdeva, je menil Ladislav. Na srečo so Turki tako neprevidni in izkrcavajo vojaštvo v čolne. Predno pridejo čolni v našo bližino, jih postreljamo. Nobeden teh vojakov ne bo več videl svoje domovine.

— Tudi jaz upam, da bo tako, je rekel kralj Gjačič, a glas njegov je kazal, da tega sam ne verjame. Ali bil je zadovoljen, da sin ni uganil tega, kar je uganil že prej oče. Toda, mogoče je vendar, je nadaljeval kralj Gjačič, da pridemo v kako zadrego. Morda bomo morali celo bežati na kopno. V tem slučaju bi bilo dobro, da so beneške oblasti na kopnem obveščene kako in kaj. Lahko nam silno mnogo koristijo, lahko nas celo rešijo — lahko pa se tudi zgodi, da nas prebivalstvo napade in pobije. Jaz svojih ljudi ne smem zapustiti, tudi ne v največji nevarnosti, dasi vem, da bi pri beneški oblasti dobro opravil. Mislil sem torej nate.

— Jaz naj se pred bojem umaknem? je vzkliknil Ladislav. Nikdar!

— Kdo misli na to! Izročil sem ti poveljstvo najvažnejših ladij, ker sem hotel, da bi se odlikoval v boju. Pri tem ostanem.

— Hvala oče!

— Toda v trenutku, ko spoznaš, da je boj zaman, tedaj pokaži svoje izredno junaštvo in tudi svojo spretnost. Čim vidiš, da se bomo morali umakniti, prebij se skozi turško vrsto ladij do kopnega, dogovori se z beneškimi oblastmi in čuvaj nad nami, da se bomo mogli izkrcati. To so naloge, vredne največjega junaka. Komu naj jih poverim, če ne tebi?

Skrbno je kralj Gjačič opazoval vsako potezo na sinovem obrazu, hotel uganiti, če se mu je zvijska njegova posrečila in kamen se mu je odvali od srca, ko je videl, da je Ladislav zadovoljen s to nalogo. Gjačič je računal s slavohlepjem in z ničemurnostjo svojega sina in računal je prav.

— Sedaj pa, sinko moj, je rekel kralj Gjačič, vojuj se srečno in izvedi dobro svojo nalogo.

Govoril je kralj Gjačič mehko, kakor bi se za vedno poslavljal od

svojega sina in stiskal je Ladislavu roko s toliko presrčnostjo, kakor še nikdar. Ladislav tega ni zapazil, pač samo radi tega, ker je bila vsa njegova pozornost že zopet osredotočena na turške ladje.

Bil je že zadnji čas, da se je kralj Gjačič vrnil v zavetišče svojih ljudi. Komaj je došel na svoje mesto, začelo se je namreč turško brodovje zopet pomikati naprej in jadralo je do skrajne meje, kamor je moglo v plitvem vodovju priti.

Z napeto pozornostjo in največjo nestrpnostjo so piratje gledali te priprave in se smejali prizadevanju Turkov, češ: kaj se mučite, med naše skale s svojimi velikanskimi ladjami itak ne morete, manjše ladje in čolne vam bomo pa sproti potopili. Kralj Gjačič je to besedičenje svojih ljudi ravnodušno poslušal, zakaj vedel je, da se možje motijo in da bodo to zmoto še prekmalu spoznali.

In res — strah je prešinil pirate, ko je počil prvi strel in v hipu je bilo vsem jasno, kaj je pomenilo manevriranje turških ladij. Nikomur ni

bilo razen kralju Gjačiču na misel, da imajo Turki na svojih velikih ladjah tudi velike topove, ki nosijo dlje kakor piratski topovi.

Turške ladje so s svojimi lumbardami začele bombardirati piratsko brodovje. Mogočne krogle so od vseh strani letele in večinoma tudi zadevale. Streljali so tudi piratje, a nobena njihovih krogel ni dosegla turških ladij. Tod je udarila turška bomba v jambora in jih podrla, tam je prebila steno, da je voda vdrla v jadrenico in jo potegnila v morje ali vsaj nagnila na stran. 80 turških ladij je streljalo iz 500 velikih topov. V kratkem času je bila polovica Gjačičevih ladij uničena. Piratje so v blaznem strahu bežali na otoke ali se poskusili s svojimi ladjami rešiti na kopno.

Tedaj pa so zajadrale v ospredje male turške ladje in za njimi so veslali čolni z vojaki. Ladje so se zaletele tja, kamor so piratje poskusili ubežati, in jih pognale nazaj. Le nekaj piratskih ladij je moglo pribežati do kopnega, vse ostale so Turki spodili nazaj ali jih potopili.

Blazna zbeganost je vladala med pirati. Da so imeli priliko se bojevati, bi jih bil mogel kralj Gjačič še krotiti. Te prilike pa ni bilo, kajti Turki so streljali iz varne daljave.

Ko so bile piratske ladje domalega postreljene in če ne še uničene, pa vsaj tako poškodovane, da se niso mogle ganiti, so se otokom približali čolni z vojaštvom. Male turške ladje so s svojimi topovi čuvale te čolne. Vojaštvo je poskakalo v morje in gazilo do otokov, kjer se je potem začelo strahovito klanje. Besni turški vojaki so vse poklali in pomorili, kar jim je prišlo pod meč.

Kralj Gjačič se je z malo četo svojih ljudi rešil na otok Kalamas. Tudi na ta otok je prišlo več tisoč turških vojakov. Kralj Gjačič se je s svojimi ljudmi branil do skrajnosti, z levovo silo je napadal Turke in jih pobijal, dokler ni težko zaboden obležal na bojišču.

„Allah il Allah“, je zagrmelo iz več tisoč turških grl, ko so vojaki pograbili smrtnoranjenega kralja pomorskih razbojnikov in ga odpeljali na turško admiralsko ladjo.

„Allah in Allah“, je zaorilo po vseh turških ladjah, da so se tresli stebri nebeški, ko so na admiralske ladje veliki jambor obesili človeka, ob katerega je bila privezana rdeča zastava piratov.

Še ves dan je trajal lov na pirate. Ko se je zmračilo, je bila uničena zadnja piratska ladja in ubiti vsi piratje, kar jih ni zbežalo na kopno. Piratski armadi je bil ta dan narejen konec. Strahovalcev turške krone ni bilo več.

XLVI.

Kada li blizu dojedriše,
Udariše pašine boriје,
Zavikaše Turci janjičari
Galijice živi oganj daše.
Stoji jeka bubanj i sviralâ,
Grmljavina silnih lumbarada,
Stoji zvižda šiba i pušaka,
Lomljavina tanenih galija,
Stoji zauk po moru delija.
Kada li se, pobre, sastadoše
Sve galije turske i latinske,
Rekao bi: nebesa se ore,
A planine u dubljini nore.
Žarko sunce pomrčalo biše
Od crnoga praha i olova,
Sve se sinje more tresijaše
Od topova turskih i latinskih
Po moru se dugo ne vidjâše
Nego vesla, jedra i lantine.
I tilesa turska i kršćanska
Po hiljadu zajedno plivaše,
Jedan drugom smrteu zadavaše.

Hrv. narodna.

Dan po uničenju piratskega brodovja se je pojavila v grških vodah beneška mornarica z ladjami svojih zaveznikov. To je bilo na dan sv. Justine dne 7. oktobra l. 1571.

Beneško brodovje je prišlo tako nenadno, da Turki niso utegnili od-

riniti izmed otokov na široko morje, nego so bili prisiljeni zbrati se v Lepantskem zalivu.

Turško brodovje se je razpostavilo tako, da je imelo obliko polumeseca. Tako so se Turki v pomorskih bitkah vedno bojevali. Najmočnejše ladje so postavili v središče, obe krili pa ste imeli nalogo, objeti sovražnika in s tem olajšati njegovo uničenje.

Benečani in njihovi zavezniki so se postavili v ravno vrsto. Na desnem krilu sta zapovedovala genoveški admiral Andrej Doria in sicilski admiral Kordone. V središču so bile španske in papeške ladje, ki sta jih vodila Don Juan d'Austria in knez Kolonna, na levem krilu pa sta zapovedovala beneška admirala Venier in Barbarigo.

V dopoldanskih urah sta se brodovji začeli približevati drugo drugemu. Zagrmeli so topovi in potem sta se brodovji spoprijeli.

Prvi boj se je začel na levem krilu. Venier se je zapodil med turške ladje in udaril na admi-

ralsko ladjo, kjer je bil Ali-paša iz Misira. Posrečilo se mu je, da se je postavil ob stran turške ladje in Benečani so jo prijeli z železnimi kljukami ter poskakali nanjo. Vnel se je srdit boj. Že so se bili Benečani polastili polovico turške ladje, ko sta prihitela Mahmut-paša in beg Karaodže s svojima ladjama. Njiju vojaki so izsekali Ali-pašo Benečanom izrok in se lotili Veniera in njegovega moštva. Malo je manjkalo, da bi bil Venier podlegel. Toda pridrvele so nove beneške ladje. Generali Ivan Loredan in Juri Kontarino, Malpier in Alvar so se pognali z ljuto silo v boj. Potopili ali uničili so trinajst turških ladij, nekaj jih zavzeli in rešili Veniera. V tem boju je bil ubit beg Karaodže, vojvoda Parmski pa je živega ujel Ali-pašo in ga dal obesiti na jambor admiralske ladje.

In boj je trajal dalje. Barbarigo je bil zadet v oko. Njegove ladje so se že umikale, kar je prišel na pomoč Mario Kontarino. Rešil je beneške ladje a sam je padel v ljutem boju. Federiko Nani se je zapletel v boj

s Karo-pašo in ga ujel ter zavzel njegovo ladjo. Proveditor Kamalo je zavzel ladjo Šilok-bega. Ta je skočil v morje, a mladi Ivan Kontarino je v železnem svojem oklopu planil za njim v valovje, ga dohitel in mu v morju odsekal glavo.

Slabše se je godilo desnemu krilu armade. Algirski kralj Uluzali-paša se je srdito vrgel na malteške ladje in jih je obkolil. Vnel se je strahovit boj najprej s topovi, potem pa, ko sta se dve malteški galeri z vsem moštvom vred potopili, je Uluzali potisnil bližje, hoteč ostale ladje zavzeti. Tu pa je prihitel Andrej Doria s svojimi ladjami in po večurnem boju je premagal Turke in jih pognal v beg. A samo trideset ladij je odpeljal Uluzali seboj, druge so bile vjete ali uničene. Tudi s temi ladjami bi se Uluzali ne bil rešil, da ga ni Doria nalašč pustil uteči, iz gole ljubosumnosti na zmagovitega beneškega admirala Veniera.

Tudi v središču je bil boj težak in krvav, dasi ne tako, kakor na obeh krilih. Don Juan d' Austria je po

ljutem boju prodril vrste turških ladij, razbil polumesec, ki ga je tvorilo turško brodovje, in potopil več ladij.

Boj je trajal do popoldne. Potopljenih je bilo blizu sto turških ladij in isto toliko so jih Benečani in njih zavezniki zavzeli. Nad 30.000 Turkov je bilo ubitih, 5000 ujetih, med njimi sedem paš in mnogo begov, dočim so Benečani in njih zavezniki izgubili kakih 5000 mož.

Zmaga je bila nad vsa pričakovanja velika in sijajna. Mogočno in krasno turško brodovje je bilo uničeno, Turčija ni imela na morju nobene moči več.

Toda izkoristila se ta zmaga ni. Benečani bi bili lahko zavzeli zopet Ciper, ko bi bili imeli dovolj vojske. A imeli so same ladje, armade pa ne in zato niso ničesar poskusili. Ljubosumnost med voditelji in mržnja na beneško republiko je bila vzrok, da se je združeno brodovje po dobljeni zmagi razšlo. Prvi je odrinil genoveški admiral Andrej Doria. Njemu je kmalu sledil Don Juan d' Austria s španskim brodovjem.

Beneško brodovje se je vrnilo domov, doseglo je pač veliko in krasno zmago, a koristi ni imela republika od te zmage nobene.

Benečani so sprejeli svoje brodovje z največjimi častmi in so prirejali v proslavo zmage pri Lepantu vsakovrstne slavnosti. Le malo mož je bilo v Benetkah, ki se teh slavnosti niso udeležili, niti se veselili z ljudstvom. Med njimi je bil vojni minister Zeno. Zmaga pri Lepantu je bila največji triumf njegove organizacijske sposobnosti in njegove diplomatske spretnosti. Poleg zmagovitih vojskovodij niso Benetke v tistih dneh nikogar tako častile, kakor svojega ministra Zena. Temu pa je dala bitka pri Lepantu povod, da je odstopil in se umaknil na svoje posestvo pri Portogruaru na Furlanskem. Utemeljil je svoj korak s tem, da ta bitka, ki se ni mogla izkoristiti, nima nobenega pomena za beneško republiko. „Ciper,“ je rekel Zeno, „je za Benetke izgubljen in le prekmalu se pokaže, da so za republiko izgubljene tudi druge kolonije v Levanti.“

Zenovo prorokovanje se je izpolnilo do pičice. Republika beneška se je sicer po bitki pri Lepantu vojskovala še dve leti s Turki, a nič preveč odločno in malo srečno, končno pa je morala vendar sprejeti mir pod pogoji, ki so jih določili Turki. Republika je morala Turkom prepustiti bogati Ciper in jim izročiti tudi albansko mesto Sopoto, edini kraj, ki ga je bila v tej triletni vojni vzeli Turkom. Niti sto let potem je beneška republika po dolgi vojni izgubila tudi drugi veliki otok v grškem morju, Kreto. S tem je prenehala biti kolonijalna sila, s tem je izgubila zadnje vire svojega bogastva in začel se je tisti žalostni proces hiranja in umiranja nekdanj tako mogočne republike, kateremu je potem Napoleon I. naredil konec.

Razen vojnega ministra Zena je bil v Benetkah še en mož, ki se zmage pri Lepantu ni veselil, dasi tega seveda ni izdal z nobeno besedo. Ta mož je bil general della Croce. Opustil je bil prvotni svoj namen, spremiti Kržana in Asunto na istrsko

obrežje, a pravega vzroka ni povedal nikomur. Pač pa je zahteval, naj počakata Asunta in Kržan na otoku Antikytira, da se vrne, ter se je sam odpeljal v Benetke. Kržan in Asunta nista vedela, ne kam je šel, ne čemu. „Kličejo ga pač posli,“ sta si rekla, „saj v teh težkih vojnih časih ne more beneški proveditor nikdar vedeti, kak nepričakovan ukaz dobi in kake nenadne naloge ga čakajo.“ Vesela svoje sreče in svoje ljubezni nista Kržan in Asunta imela ne časa ne volje, si beliti glave z nepotrebnimi skrbmi.

Osem dni po bitki pri Lepantu, prav ko so bile v Benetkah največje slavnosti na čast zmagovalcem, se je pripeljal general della Croce v Benetke. Veselo vrvenje, ki je vladalo v mestu, ta občna radost, ki je združevala zdaj tudi največje nasprotnike, ni našla odmeva v njegovem srcu, da, obujala je v njem celo otožne misli.

— Kako brezumno in nerazsodno je to ljudstvo, je mislil general della Croce, ko je, motreč narodno slavje

na Markovem trgu, stal ob vznožju kampanila sv. Marka. Kaj bo imelo ljudstvo od te zmage, ki se je zdaj tako veseli? Iz zmagovitih mečev so se še vedno skovale najtežje verige za ljudstvo.

Zapustil je Markov trg in je krenil v doževo palačo. Na dvorišču je bilo zbranih polno odličnih nobiljev, čakajočih avdijence pri dožu ali pri Zenu. General della Croce je vedel, da bo moral potrpeti precej časa, predno ga bo mogel Zeno sprejeti.

Neprestano ga je vleklo k velikim zgodovinskim stopnicam, na katerih je bil 216 let poprej obglavljen dož Marino Falieri. Spomnil se je, da je stal na tistem kamnu že enkrat, tedaj, ko je gojil smele nade in delal velike načrte, ki so bili zdaj, po zmagi pri Lepantu, vsi uničeni.

— Da, ko bi bili Turki zmagali pri Lepantu, bi bili lahko razvneli ljudstvo proti tiranstvu lakomnih in krutih nobiljev. Premaganim vladarjem ni težko, vzeti krono z glave in jim iztrgati žezlo iz rok. Zmaga Tur-

kov bi bila provzročila revolucijo v Benetkah in bi bila ljudstvo beneško rešila iz njegovega žalostnega položaja. Zdaj je vse izgubljeno. To ljudstvo je pozabilo, da ima na rokah in na nogah težke verige in vriska in se veseli zmage, ki le utrdi moč in oblast njegovih zatiralcev.

Naslonil je roko ob dlan in zrl nepremično na kamen, kakor bi se tam videli sledovi krvi, ki jo je Marino Falieri prelil, ker je hotel ljudstvo rešiti tiranstva svojih nobilijev. Naenkrat se je zasmel in je odmahnil z roko, kakor bi hotel prepoditi misli, ki so mu vrele po glavi.

— Zastonj vsak trud in vsak poskus. Morda vstane čez sto let mož, ki poskusi, kar sem nameraval in pripravljaj, kar bi pa bilo danes blazno početje. Jaz pa pojdem čez morje domov, v to ljubo kranjsko domovino in se bom izvežbal v zibanju.

Vojni minister Zeno in general della Croce sta bila stara znanca še izza časa, ko je bil Zeno polkovnik in della Croce mlad kapetan v beneški armadi. Na to dolgoletno znan-

stvo je računal della Croce, ko je stopil pred Zena in ga prosil njegove podpore.

— Stari vojvoda dall Ferro je že skoro dve leti jetnik beneške republike in dasi nimate proti njemu nobenega dokaza, ga vendar svet desetorice ne izpusti na svobodo. Prišel sem zanj prosit. Starec je neškodljiv. Preslab je, da bi mogel republiki količkaj nagajati, kaj še storiti kaj resnega. Izpustite ga.

— Vi prosite zanj, general della Croce? se je čudil Zeno. Tega bi pač ne bil pričakoval! Ali ste mar pozabili, kaj je vojvoda dall Ferro storil Vašemu bratu?

— Pozabil ne, pač pa odpustil, je izjavil della Croce. Odpustil sem mu toliko laglje, ker hoče njegova hči to popraviti na mojem netjaku.

— Težko pojde, moj ljubi general, je menil Zeno. Vojvoda dall Ferro je obdolžen prevelikega hudodelstva, da bi ga mogla republika izpustiti. Dokazov sicer nimamo, toda sum leti nanj in je tako velik, da bi ga bili kdaj že obglavili, ko bi ne bil ravno

vojvoda in sorodnik visokih cerkvenih dostojanstvenikov.

General della Croce je hotel novič dokazovati, da je stari vojvoda dall Ferro popolnoma neškodljiv mož, ali Zeno ga ni pustil do besede.

— Oglasite se pri dožu, je svetoval Zeno. Če mu postavite pomen zmage pri Lepantu v pravo luč, Vam morda ugotovi. Mocenigo je nečimern dož in pristopen lepim besedam.

General je umel ta migljaj in se je po njem ravnal. Sicer je bil glede pomena zmage pri Lepantu tistega mnenja kakor Zeno, toda dožu tega ni razodel. Don Mocenigo je bil svoj čas sam pomorski kapetan in je znal ceniti vrline in zasluge generala della Croce. Zato pa so mu ugajale njegove besede in dal se je tudi preprostiti, da je izpustil vojvodo dall Ferro iz ječe, s pogojem, da se odpove vsem pravicam do otoka Antikytira in da grad svojih dedov na tem otoku daruje beneškemu dožu.

Pravzaprav so bili ti pogoji jako kruti, toda stari vojvoda jih je vendar z veseljem sprejel, saj je bil od dol-

gega trpljenja v ječi že ves oslabil in je že davno izgubil upanje, da še kdaj vidi beli dan.

S tresočo se roko je podpisal v pisarni sveta desetorice odpovedno listino in naročal doževemu tajniku, naj svetlemu knezu in dožu izreče njegovo zahvalo.

— Zahvalite se raje generalu della Croce, mu je rekel dožev tajnik. Samo njemu se imate zahvaliti, da vas je svet desetorice izpustil. Znamenit vojskovodja je, star prijatelj dožev in Zenov in le njegovemu vplivu se je posrečilo, da se je vlada odločila izpustiti Vas, čeprav se je mislilo, pustiti Vas v ječi brez sodbe — pozabiti na Vas, kakor so pozabili že na marsikoga, dokler ni izdihnil.

Strme je vojvoda poslušal doževga tajnika. Da ga je njegov največji sovražnik osvobodil iz ječe in rešil smrti, to mu kar ni šlo v glavo. Rad bi se bil generalu zahvalil, a izvedel je pri doževem tajniku, da generala ni več v Benetkah.

— Odpotoval je v Rim, a zapustil je za Vas pismo, je dejal dožev

tajnik ter izročil vojvodi zapečaten list, ki ga je starec naglo prečital.

„Svetli vojvoda!

Če hočete najti svoje otroke, pridite danes čez mesec v znano Vam hišo nad Opatijo, kjer ste se mudili, ko ste bili v istrskih vodah rešeni s potapljajoče se ladje.

General della Croce.“

— Moji otroci — moja sinka — je zavzdihnil vojvoda — kaj je z njima? Kaj je z Asunto?

Skrb za svoja sina je vojvoda tako prevzela, da je pozabil na vse drugo, zlasti ker je sodil, da je Asunta zanj izgubljena, bodisi da jo zadržuje Ladislav Gjačič, bodisi da je mrtva. Težko mu je bilo le to, da bo moral še ves mesec čakati, predno vidi svoja sinova.

Za zdaj je sklenil posvetiti vso skrb poizvedbam po Asunti. Povpraševal je najprej pri beneških oblastvih za Desantičem, o katerem je mislil, da mu bo gotovo vedel kaj povedati glede Asunte, potem pa tudi po piratih sploh in zlasti po

kralju Gjačiču in njegovem sinu. Kar je izvedel, ga je navdalo v prvem hipu z velikim strahom. Povedalo se mu je, da so Turki blizu Lepanta in pred veliko bitko uničili vse piratsko brodovje, pomorili vse pirate in kralja Gjačiča obesili. Da je padel tudi kralja Gjačiča sin, o tem ni nihče dvomil, vojvoda Dell Ferro pa se je bal, da je bila Asunta pri svojem možu in storila s pirati vred žalostno smrt. Toda kmalu se domislil vsega, kar je Ladislav Gjačič obljuboval Asunti in zdaj je upal, da je Asunta živa in svobodna.

Miru stari mož ni mogel najti. Najel je več malih ladij in jih poslal na jug, da po grških otokih poizvedujejo po ženi Ladislava Gjačiča, sam pa je ostal v Benetkah in štel dni in ure, kdaj odrine proti Reki.

XLVII.

Jadra bela so razpeta,
veter vpraša: „Naj začnem?“
„Čakaj, vešer, da slovó še
vzamem, predno grem.““

Zupančič.

Šele več tednov po bitki pri Lepantu se je razvedelo tudi na otoku Antikyrtira, da je izbojevalo kristjansko brodovje velikansko zmago nad Turki. Od otoka do otoka po vsem grškem morju je šla ta novica in ljudje so jo pozdravljali z nepopisnim veseljem, misleč, da bo zdaj konec strahu pred turško armado in da zavladajo zopet stare dobre razmere, pri katerih so bili ljudje srečni in zadovoljni.

Na Antikyrtiri pa je napravila še veliko večji vtisk novica, da so Turki neposredno pred bitko pri Lepantu napadli pirate, uničili vse njihovo brodovje in obesili na smrt ranjenega kralja Gjačiča. Na Antikyrtiro so prinesle to novico grške trgovske ladje. Prvi jo je zaznal kapitan Desantič, ki je s svojo ladjo takoj odrinil proti

tistim otokom, kjer je bila bitka med Turki in pirati. Ni ga zanimala usoda piratov vobče. Izvedeti je le hotel, kaj se je zgodilo z Ladislavom Gjačičem. Toda njegovo prizadevanje se mu je slabo izplačalo. Dognal je, da sta svoji usodi utekli le dve piratski ladji, ki pa sta padli v roke ribičev, ker so ju piratje zapustili in zbežali na kopno. Izvedel je Desantič tudi, da so ti ubegli piratje po odhodu Turkov v najeti ladji odrinili v hrvatsko Primorje, kjer so bili doma, a je-li bil med njimi tudi Ladislav Gjačič, tega mu nihče ni vedel povedati.

Vojvodinja Asunta je z največjo nestrpnostjo čakala na povratek kapetana Desantiča. Zanimalo jo je samo eno: če je Ladislav Gjačič živ ali če je mrtev. Hotela je imeti samo gotovost. Želela mu je iz vsega srca, da bi se bil rešil, ali dvomov ni mogla prenašati več. Ves dan je z grajskega okna zrla na morje, če se že ne bliža Desantičeva jadrenica in ko jo je končno zagledala, je skoro skoprnela radovednosti in nepotrpežljivosti.

— Je-li živ? To so bile prve besede, ki jih je izpregovorila, ko je Desantič prestopil prag njene sobe.

— Mislim, da je storil junaško smrt, kakor njegov oče in njegovi tovariši.

— Gotovega torej ničesar ne veste? je vprašala Asunta z drhtečim glasom.

— Ne, gotovega ne vem ničesar, je odgovoril Desantič. Rešilo se je kakih sto piratov, ki so na dveh ladjah zbežali z bojišča na kopno. Ali mislite, vojvodinja, da je bil Ladislav Gjačić med tistimi, ki so pred sovražnikom bežali in na cedilu pustili svoje tovariše?

— Ladislava ni bilo med njimi, je z globokim prepričanjem rekla Asunta. Ladislav ni bežal. Vem, da bi bil raje storil najsrამotnejšo smrt, kakor da bi bil v trenutku nevarnosti zapustil svojega očeta in tovariše.

— To je tudi moje mnenje, je vojvodinji pritr dil Desantič. Ker pa Ladislav ni pobegnil, je brez dvoma, da je v boju padel ali pa bil ujet. Turki so vse ujetnike umorili, vse do

zadnjega, torej je skoro gotovo, da je tudi Ladislav Gjačič mrtev.

— Želim mu, da se je rešil, je po dolgem molku rekla Asunta. Ko bi bilo dognano in dokazano, da je Ladislav mrtev, bi se še tu, v rodnem kraju, poročila. Tega ne storim. Počakala bom, da bo moja poroka z Gjačičem razveljavljena.

— To zna dolgo trajati, je pripomnil Desantič. Pri cerkvenih gospodskah gre vse počasi. Kvečjemu če bi vzeli nekaj tisoč cekinov v roke, bi znali stvar pospešiti. Verjetno je v največji meri, da je Gjačič mrtev. Lahko se daste torej poročiti že tu; laglje tu, kot kje drugod.

— Ne gre, je izjavila Asunta. Poročila sem se pravilno in dokler ni poroka razveljavljena, ne stopim pred altar. To sem dolžna Kržanu.

Vojvodinja je ostala pri tem sklepu, dasi ji je stari grajski duhovnik na vse načine dokazoval, da je njena poroka z Gjačičem neveljavna, ker ni bila prostovoljno sklenjena in da se sme po vsi pravici smatrati kot vdovo.

Minilo je več kot mesec dni, ko se je naposled povrnil general della Croce na Antiky tiro. Razveselil je Kržana in Asunto z nepričakovano novico, da je izstopil iz armade beneške republike in da ostane pri njima do konca svojih dni.

Sedaj ni nihče bolj silil na odhod, kakor general della Croce. Izročil je proveditorsko oblast svojemu nasledniku in v naglici delal priprave za odpotovanje. Svoje stvari je odposlal s posebno ladjo naprej in končno naznanil vojvodinji Asunti in Kržanu, da je vse spravljeno v red in da je čas oditi.

Sedaj pa se Asunta ni mogla ločiti od svojega rojstnega kraja. Ladja Desantičeva je že bila pripravljena, vsi so bili že na jadrenici, samo Asunta se je še mudila v gradu. Begala je po sobah, kjer jo je vsaka stvar spominjala mladostnih dni, dni neskaljene sreče in veselja. Šla je na pristan in jemala slovo od vseh ljudi, ki jih je poznala. Težka, pretežka ji je bila ločitev, saj se je zavedala, da nikdar več ne vidi tega otoka, ki ga je sto-

letja vladal njen rod. Bila je hči tega nekdanj mogočnega rodu, ponosna na svoje pokoljenje in to ji je oteževalo slovo.

Naposled je Desantičeva ladja vendar razpela svoja jadra in odplula proti severu. Asunta je stala na zadnjem koncu ladje in zrla nepremično na ta otok, dokler ni zatopil za morjem.

— Ne zamerita mi, je tedaj rekla Asunta Kržanu in generalu della Croce, a jaz težko pozabim in se težko ločim od vsega, kar je blizu mojemu srcu.

Vožnja po morju je trajala vsled jesenskih viharjev razmeroma dolgo. Opetovano je morala Desantičeva jadrenica iskati zavetišča v pristanih dalmatinskih otokov. Prebivalstvo teh otokov je bilo od nekdanj v tesni zvezi s pirati, večinoma so se ljudje vsaj po nekaj let sami udeleževali piratstva ali vsaj šli vsako drugo ali tretje leto med pirate, četudi le za nekaj časa. Ker je Desantič, ki je poznal vsak otok in skoro vsakega človeka, vse to natančno vedel, je

povsod sicer skrivaj a jako vestno poizvedoval po kakem človeku, ki je bil prisoten pri uničenju piratskega brodovja poleg Sante Mavre. Izvedel je, da so se nekateri rešili in da so pobegnili v Senj, kjer je bilo že mnogo let pravo gnezdo piratov.

Svoj čas so se Albanci in Hercegovci, ki so bežali pred Turki, naselili blizu Spleta in so od tamkaj uprizarjali roparske izlete na turško ozemlje. Izmed teh ljudi so se rekrutovali piratje, ki so najprej na albanskem obrežju napadali turška mesta in turške ladje, potem pa razširili svoje roparstvo po vsem grškem morju do Male Azije in do Egipta. Tudi kralj Gjačić je dobival iz teh krajev, pozneje tudi iz vsega hrvatskega Primorja in iz Istre svoje pirate, s katerimi je toliko časa strahoval mogočno Turčijo.

Končno se je Turkom posrečilo, da so zavzeli Klis nad Spletom in razgnali te svoje sovražnike, ki so jih ljudje imenovali Uskoke. Mnogo so jih Turki pregnali, ostali so pobegnili v gore. Ko je tedaj avstrijski

nadvojvoda Ferdinand izvedel, da nameravajo Turki naskočiti hrvatsko Primorje in zavzeti Senj, je povabil Uskoke v to mesto in jim obljubil svoje varstvo in svojo pomoč, če se zavežejo braniti Senj proti Turkom. Uskoki so to ponudbo z veseljem prevzeli in se naselili v Senju, ki je bil od tedaj njih glavno središče in zavetišče. Roparski napadi na Turke in izleti na turško ozemlje so bili od tedaj na dnevnem redu, ob enem pa so se Uskokje z veliko vnemo posvečavali piratstvu. Vedno jih je bilo več sto v Sredozemskem morju pod zastavo kralja Gjačiča.

To je vse vedel kapetan Desantič in ko je še zaznal, da so nekateri piratje, ki so utekli usodi kralja Gjačiča in njegovih tovarišev pobegnili v Senj, je sklenil, da vsaj za nekaj ur ustavi svojo ladjo v pristanu tega mesta. Ne da bi komu kaj povedal o svoji nameri, je zavil svojo ladjo v tisto smer in vsled ugodnega vetra kmalu zagledal na vznožju velikanskih gora ležeče močno utrjeno mestece Senj.

Na obrežju je bilo zbrano polno ljudi, ko se je usidrala Desantičeva jadrenica. Toda komaj je bil Desantič vse v red spravil, da je mogel ladjo zapustiti, so se ti ljudje na veliko Desantičevo začudenje začeli razhajati, prav kakor bi se ga vsi bali, in tudi po trgovinah in gostilnah je Desantič zaman poizvedoval po Ladislavu Gjačiču.

Sodil je, da ga utegnejo Senjani smatrati za kakega vohuna in da se mu zaradi tega nezaupno umikajo. Vrnil se je torej na svojo ladjo in z njo odjadral gori proti istrski obali.

Hitro po njegovem odhodu je zapustila senjski pristan mala ribiška ladja in krenila za Desantičevo jadrenico.

— Skrbi, da ostanemo vedno v primerni razdalji od te ladje, a da je niti za trenotek ne izgubimo iz oči, je rekel velik prileten mož poveljniku. Čaka te bogato plačilo, če nam ladja ne uide.

Mož, ki je tako govoril, se je postavil na sprednji konec ladje in neprenehoma pazil na Desantičevo jadrenico.

— Dobro, da me ni nihče videl, je govoril mož sam s seboj, in da me ni nihče spoznal. Kaj neki še hočejo ti ljudje od nas, da se upajo priti takorekoč v levov brlog? Desantič je v tako tesni zvezi s Turki, da jim gotovo služi kot vohun. Kdo ve, če se ne pripravlja nov naskok na nas.

Mož, ki je tako ugibal, je bil nekdanji pobočnik kralja Gjačiča, tisti, ki sta ga Kržan in Tomo zasačila v podzemskem rovu v Fama-gusti in ki je bil potem poslan h kralju Gjačiču, da mu ponudi življenje njegovega sina, če pride Fama-gusti na pomoč.

Desantičeva jadrenica je med tem hitela z vso naglostjo svojo pot. Ko je prišla mimo Kraljevice, so se na obzorju v jasni luči jesenskega solnca pokazali temnozeleni obrisi — obrežje „petega dela vojvodine Kranjske“ — iz tega zelenja pa se je svetilo belo poslopje, vidno daleč po morju, samotni samostan opatijski.

— Živela domovina, je z gromkim glasom zaklical Tomo in držeč Maro okrog pasu vihtel svoj klobuk.

— Živela domovina, je viknil Kržan in se obrnil k Asunti. Pred tremi leti sem zapustil ta kraj, da poiščem v tujini sreče in bogastva. Našel sem več kot sem zaslužil. Vračam se v svojo domovino z najdražjim zakladom, kar jih premore svet — s teboj, moja Asunta.

Molče sta se držala za roke in ozirala na obrežje. Bližje in bližje je prihajala ladja. Že se je razločevala skala, na kateri so stale razvaline Kržanovega gradiča, kamen, izza katerega je ustrelil tihotapec na Kržana in ga ranil, pa tudi poslopje, kjer sta Asunta in Tomo toliko dni trepetala za Kržanovo življenje.

Tako blizu je bila že ladja, da je bilo že lahko spoznati vsakega človeka. Z jasnimi pogledi se je ozirala vojvodinja Asunta po obrežju. Naenkrat je zadrhtela po vsem životu. Položila je roko nad oči, kakor bi hotela bolje videti in vsa iz sebe zakričala:

Tam — Andrej — tam pri hiši
— oče — oče!

XLVIII.

Obroček drobni, svetla stvar,
Ki skôval te mi je zlatar,
Kako se jasno mi blestiš
In glasno k srcu govoriš.
Na prstu boš mi lesketal
In skozi žitje me spremljal,
Pomembe polni ti simbol,
Spomnik mi skoz radost in bol.
Če kateri prstan kdaj se stre,
To drug pač bo, moj prstan ne,
Če moj pa ima biti strt
Ne stre ga drug nihče ko smrt.

Gregorčič.

Zahajajoče solnce je razlivalo svoj blesk po sinjem morju, da so se lesketali valovi v tisočerih bojah, ko je Desantičeva jadrenica obstala pod opatijskim samostanom. Nemo se je Učka gora vzpenjala proti nebu in čulo se je samo šumenje morja in šušljanje dreves. Tam na bregu pa je stal od starosti in trpljenja oslabel mož in ihte privijal k sebi in z drhtečimi ustnami poljubljal svojo trepetajočo hčer.

Slovesnost tega blaženega svidenja je našla odmev v vseh srcih. Nihče se ni ganil, nihče se ni upal dihniti.

— Oče, oče!

— Asunta, moja Asunta!

Zopet je zavladala tihota, Tomu pa je vzlic hladnemu vetru, ki je pihal z morja, postalo tako vroče, da je vrgel klobuk v travo in si z rokama brisal pot s čela.

— Čudno je takrat bilo, je pozneje rad pripovedoval, kar pri srcu me je nekaj stisnilo in začel sem se potiti, kakor še nikdar ne.

V nemi sreči se je vojvodinja Asunta držala svojega očeta. Ni vprašala, kako je prišel sem, ne kdo ga je osvobodil, ne kdo ji je povedal, da ga najde tukaj. Samo da je svoboden, da ga zopet ima, to je bilo edino, kar je mogla v tem trenutku misliti in čutiti.

Stari vojvoda je prišel prvi k sebi. Pogled njegov je padel na generala Della Croce, ki se je moral držati srdito, kakor bi bil v najljutejšem boju, da je premagal svoja čuvstva, in potem na Kržana, ki je z rosnimi očmi gledal srečo svoje neveste. Vsakemu je vojvoda podal eno roko. Kržan se se je nagnil nad

to uvelo roko in jo poljubil, general jo je krepko stisnil kakor bi hotel reči, naj bo odpuščeno in pozabljeno, kar je bilo.

Odšli so v hišo, ležečo nad samostanom in tam jih je čakalo novo presenečenje. General Della Croce je dal odpreti velike skrinje, ki jih je bil že poprej poslal in strme je vojvoda zagledal svoj zaklad, ki ga je imel skritega v svojem gradu na otoku Antikyтира in o katerem je mislil, da je zgubljen, da je zapadel beneški republiko.

Bogato je nagradil vojvoda vse mornarje posebno pa Toma, o katerem mu je Asunta vedela toliko povedati.

— Vrl in junaški dečko si, je rekel vojvoda in če boš imel kaj otrok —

— Z milostnim dovoljenjem, vsako leto enega, je Tomo prekinil vojvoda samozavestno.

— Vsem bom jaz za botra, je rekel vojvoda.

— To bo lepo, se je razveselil Tomo, ali potem, svetli vojvoda, morate že še živeti vsaj kakih petindvajset let.

Samotna hiša generala Della Croce še ni videla takega veselja, kakor je vladal ta dan v njenem obzidju, ko je stari general stopil pred vojvoda Dall Ferro in zasnuvil Asunto za svojega netjaka.

— Ali gospod general — pomislite — Asunta je poročena — z Ladislavom Gjačičem, je zavzdihnil vojvoda in spomin na nesrečo svoje hčere je odprl vse rane njegovega srca. Ah — kako rad bi jo dal plemiču Kržanu.

Tedaj pa je general Della Croce razgrnil pergament, ki ga je imel v rokah in na katerem je visel velik in težak pečat.

— Zakon vojvodinje Asunte z Ladislavom Gjačičem je sv. stolica razveljavila in uničila, je s slovesno povzdignjenim glasom naznanil general Della Croce. Jaz sem bil sam v Rimu. Vojni minister Zeno mi je pomagal z vsem svojim vplivom in ker me je tudi podučil kako se v Rimu take stvari hitro dosežejo, sem to razsodbo sv. stolice kmalu izposloval. Naj bo Ladislav Gjačič živ ali mrtev — vojvodinja Asunta je svobodna.

Tedaj pa se je zgodilo, da se je dvoje mehkih rok oklenilo generalovega vratu in da je dvoje rdečih ustn poljubljalo starega kondotjera tako presrčno in vroče, da mu je duša skoprnela blažene radosti. Stari vojvoda pa je objel bodočega zeta in mu zašepetal na uho:

— Vreden si je moj sin, bodi srečen ž njo in ona s teboj.

Med tem, ko je v hiši generala della Croce vladala radost kakor še nikdar, se je v mraku začel plaziti po obrežju volk v človeški podobi — pobočnik obešenega kralja Gjačiča. Lazil je okrog ljudi, ki jih je poznal, saj so piratje imeli tudi tod svoje zaveznike in privržence, in koval ž njimi črne naklepe; oglasil se je tudi v samostanu, kjer je imel dolg in skrivnosten pogovor z nekaterimi menihi, potem pa poslal ribiško svojo ladjo nazaj v Senj, dočim se je sam skrtil v ribiški hiši pri starših Tomovega nekdanjega smrtnega sovražnika, tihotapca dolgega Jurja.

Naslednjega dne si je Tomo izprosil dovoljenja, da sme z Maro

oditi na Trsat, zahvalit se Materi božji za njeno pomoč v jutrovskih deželah.

— Saj posebne moči Mati božja trsatska tam doli nima, je Tomo spotoma dopovedoval svoji Mari, a zaradi tistih sveč, ki sem jih obljudil, se moram vendar ž njo domeniti. V Famagusti bi me bil Bragadino — Bog mu daj večni mir in sveti naj mu večna luč — gotovo izročil piratom, če bi me ti ne bila rešila. Vsak dan sem prosil „ljuba Mati božja trsatska, reši me iz ječe,“ pa že ni mogla nič opraviti, zakaj na cedilu me ni pustila.

Tomo se je tudi res obnesel in se izkazal hvaležnega.

— No, ljuba Mati božja, ali me kaj poznaš, je ogovoril nad velikim oltarjem visečo sliko bogorodice in ves vesel je bil, ko se mu je zdelo, da se mu je prijazno nasmehnila, kakor bi hotela potrditi njegovo vprašanje. In zahvalil se ji je v dolgem govoru in ji kupil toliko sveč, da je bila s sijajno razsvetlavo preskrbljena za mnogo časa. Trsatski

menihi so bili tako presenečeni tolike radodarnosti, da so smatrali Toma za imenitnega pomorskega razbojnika ter mu vneto priporočali čudodelno svojo bogorodico, zagotavljajoč ga, da ga bo zanesljivo čuvala pri vseh njegovih podjetjih.

Tudi Kržan je imel ta dan svoje opravke. Moral se je oglasiti pri znancih in prijateljih ter jim naznaniti svoj prihod in oglasiti se je moral tudi v samostanu, kajti hotel je, da bo čim prej njegova poroka z vojvodinjo Asunto. Tudi razvalinam svojega gradiča je napravil obisk in izkopal izpod njih zlato iglo, s katero mu je Asunta pripela na klobuk svoj šopek tedaj, ko se je odpravil iz domovine v svet. Hotel je prositi Asunto, da mu povije na dan poroke ravno tak šopek in mu ga pripne s taisto iglo na klobuk.

Prišedši domov je našel Asunto samo v sobi, sedečo pri odprtem oknu. Zamišljeno je zrla na zlato stvarco, ki jo je držala med prsti in zardela, ko je stopil Kržan pred njo. V prvem hipu je hotela tisto stvarco

skriti, a potem se je tiho zasmejala in jo pokazala Kržanu.

— Glej, Andrej, kaj mi je stric dal.

Bila sta dva poročna prstana, v kateri sta bili vrezani imeni „vojvodinja Asunta Dall Ferro“ in „plemič Andrej Kržan.“

— O, ko bi že bila moja žena, je zavzdihnil Kržan in privil Asunto k sebi. Ona pa ga je pogledala z jasnimi očmi in rekla z najglobljim prepričanjem:

— Poročena ali ne poročena sem tvoja. Tako trdno, kakor so naju zvezali življenja viharji, ne more zvezati noben prstan in nobeden blagoslov.

Naslonila je svojo glavo na Kržanovo ramo. Pri tem je videla skozi okno in zapazila očeta in generala della Croce, ki sta se v spremstvu več mož bližala hiši kar mogoče naglo in razburjena.

— Poglej, Andrej, je rekla Asunta, oče in stric hitita domu — kakor da bi se bilo kaj posebnega zgodilo.

Kržan in Asunta sta stopila k oknu. Ko ju je zagledal general

della Croce, ju je veselo pozdravil in zaklical:

— Hvala Bogu — ni še prepozno.

In stari vojvoda dall Ferro je zavzdihnil: Hvala Bogu.

Iz ust generala della Croce sta Asunta in Kržan izvedela presenetljivo novico, da se mudi na obrežju mrtvega kralja Gjačiča pobočnik, ki zbira ljudi, da bi z njih pomočjo napadel hišo in Asunto odpeljal.

— Ladislav Gjačič namreč živi in pride kmalu v te kraje, je končal general Della Croce svoje pripovedovanje.

— Ladislav — živi? je vzkliknila Asunta vsa prestrašena. Kdo Vam je to povedal?

— Tega ti ne smem razodeti, je rekel general. Obljubil sem s svojo moško besedo, da tega nikdar ne povem. Veruješ mi pa lahko, kakor si zdaj lahko brez skrbi, ker je pre-skrbljeno za tvojo varnost.

Ko je Asunta vprašala, kdo je generalu della Croce povedal, da živi Ladislav Gjačič, sta se general in samostanski predstojnik spogledala. Le trenotek je to trajalo — a Kržan

je to opazil in takoj mu je bilo vse jasno. Znano mu je bilo izza prejšnjih časov, da so imeli piratje tudi v samostanu svoje zaščitnike, ker so samostan radodarno zalagali z znatnimi darili; vedel je, da je celo med redovniki nekaj starih piratov in brez dvoma je bilo, da je samostanski predstojnik svaril generala della Croce in ga opozoril na nevarnost, ki preti Asunti.

Ko se je poleglo prvo presenečenje, ki je bilo prevzelo vojvodinjo Asunto in Kržana, so mirno preudarili, kaj jim je storiti. Uvideli so vsi, da jim tu ni obstanka, a sklenili so, da se izvrši koj drugi dan v samostanski kapeli poroka vojvodinje Asunte s plemičem Kržanom. To je zahtevala Asunta in nihče ni ugovarjal. General della Croce je prevzel skrb za varnost, vojvoda pa je dal denar, da se je moglo najeti dovolj čuvajev.

— In kam pojdemo po poroki? je vprašal vojvoda.

— Proč iz teh krajev, najprej v Trst in potem se že odločimo kako in kaj.

Pri tem je ostalo in tako se je tudi zgodilo.

XLIX.

Iskal je grofnjo po celem svet
In ko jo je najdel, je moral umret.

Narodna.

Na kraških tleh, blizu Cerovelj nad Devinom, je svoje dni stal lep prostoren gradič, zidan v starem laškem slogu, nekdam last oglejskega patriarha. V tem prijaznem gradiču sta živela Kržan in Asunta dni neskaljene sreče in ljubezni.

Minula so že leta od njiju poroke in odkar sta se naselila v tem gradu in imela sta veselje z otroki. Stari vojvoda Dall Ferro je živel še vedno in tudi general della Croce, gospodarstvo pa sta vodila Tomo in Mara. „Na vsem božjem svetu ni tako srečnih ljudi, kakor v ceroveljskem gradu“ se je govorilo po vsi okolici.

Za dogodke po svetu so se ti ljudje le malo zanimali. Največ so jih še mikale novice o piratih, ki so se začeli nekaj let po bitki pri Lepantu zopet oglašati in so zopet delali Turkom mnogo preglavice. Tako

mogočni kakor svoje dni niso piratje nič več bili, niso imeli niti kakega kralja Gjačiča, niti zadosti ladij. V Sredozemsko morje se sploh niso več upali, nego se omejevali na Adrijsko morje. Z beneško republiko so bili še vedno v tesni zvezi. Napadali so Turke na kopnem ter neusmiljeno plenili po turški Bosni, napadali pa še raje turške ladje v Adrijskem morju. Beneška republika, ki je imela v rokah pomorsko policijo na Adrijskem morju, ni storila piratom nič zalega, Avstrija jih je pa tudi podpirala po svojih močeh, saj so se vojskovali proti njenim sovražnikom.

Bilo je lepega jesenskega večera, ko se je na ceroveljskem gradu oglašil star menih. Bela brada mu je segala do pasa in dolgi beli lasje so mu padali na tilnik. Hodil je težko in komaj nosil vrečo, v katero je deval pri kmetih in gospodi nabrane milodare. Vodil pa ga je majhen deček, zakaj stari menih je bil brez oči. Globoki črnordeči očni jami sta bili prazni.

Asunta je sedela s svojimi otroci na grajskem vrtu, ko se je menih

prikazal na pragu velikih vrat. Pogled na ta razorani obraz s praznima očnima jamama jo je navdal z grozo. Hitro je naročila Tomu, naj meniha primerno bogato obdari, potem pa se je umaknila v grad, da bi tujca več ne videla.

Čez nekaj trenutkov je prišel za njo Tomo.

— Milostiva gospa, je rekel Tomo, ta menih ne mara ne denarja ne živil, ne prenočišča, pač pa hoče z vami govoriti.

— Kaj mi hoče? se je začudila Asunta. Tako strašno izgleda, da se ga kar bojim.

— Revež je. Kdo ve, na kak način je prišel ob oči. Najbrž misli, da dobi od vas večje darilo, kakor sem mu jaz hotel dati.

— Pripelji ga torej, je odločila Asunta. Saj ni treba, da bi mu pogledala v obraz.

Kmalu je menih vstopil v sobo. Deček ga je peljal do stola in se oddaljil. Starec je držeč palico z obema rokama naslonil nanjo glavo in čakal.

— Kaj želite od mene, čestiti oče?

Ko je menih zaslišal ta glas, je dvignil glavo in pozorno poslušal in njegov nagubančeni obraz se je nekam razjasnil.

— Ste li vi vojvodinja Asunta Dall Ferro? je vprašal menih.

— Bila sem to, je veselo odgovorila Asunta, a že davno nisem več, danes sem srečna žena plemiča Andreja Kržana.

Menih je nekako težko sopeč nekajkrat pomigal z glavo, kakor bi hotel potrditi, kar je slišal, potem je naenkrat vstal s stola.

— In jaz sem Ladislav Gjačič.

Zatrepetala je Asunta po vsem životu, a ni se mogla ganiti in nobene besede ni mogla ziniti. Bleda kot smrt, kakor bi bila okamenela, je stala na svojem mestu in zrla v Gjačiča.

— O, ne bojte se me, Asunta, je prosil Gjačič. Potrpite z menoj le nekaj trenutkov. Nisem prišel kalit Vaše sreče. Ne, Asunta. Bodite usmiljeni in poslušajte me.

Asunta je v tem prišla k sebi.

— Kaj mi hočete? je vprašala s trdim glasom in odstopila nekaj korakov. To pač pojmite, da spomini, ki me vežejo na Vas, niso prijetni.

— Vem to in zato sem prišel sem. Že več kot deset let Vas iščem križem sveta. Prehodil sem vse grške otoke, prehodil vso Italijo, vso Dalmacijo in vso Istro, da bi Vas našel in mogel z Vami govoriti. Otok Keos, ki je bil moja last, so Turki zavzeli. Porušili so krasni grad, ki je bil namenjen Vam, Asunta, za prebivališče, ugrabili vse zaklade, ki jih je bil zbral moj oče in meni izžgali oči. Mučili so me tri dni tako strašno, da so mi v treh dneh osiveli lasje. Ko bi bili Turki vedeli, da sem Ladislav Gjačič, bi me bili gotovo umorili. Tako pa so mi pustili življenje.

Usmiljenje je obšlo Asunto. S tihim, mehkim glasom je rekla.

— Pomilujem Vas od srca.

— Hvala Vam za to besedo, je iskreno vzkliknil Ladislav Gjačič. V bitki, v kateri je bilo uničeno piratsko brodovje, sem jaz imel nalogo, da

pokličem v slučaju nesreče na pomoč Benečane in rešim kar se da. Prisegam Vam Asunta, da nisem bežal, kakor se govori med pirati. Ali mi verujete?

Gjačič je te besede izrekel s takim poudarkom, da je Asunta spoznala, koliko mu je na tem, da mu verjame.

— Verujem Vam, je rekla Asunta in srce ji ni dalo miru, dokler ni dostavila: Ko sem izvedela za usodo Vašega brodovja, sem takoj rekla, da Ladislav Gjačič ni bežal.

— O hvala Vam, Asunta, iz dna srca za te besede. In zdaj, dovolite mi še eno prošnjo.

Gjačič je za malo časa umolknil, kakor bi moral zajeti najprej sape.

— Dobrega srca ste in plemenitega mišljenja. Zato upam, da mi moje prošnje ne bodete odbili.

— Kaj želite?

— Odpustite mi vse veliko zlo, ki sem vam je storil. Grešil sem, a grešil sem iz prevelike ljubezni do Vas. Od trenutka, ko sem Vas prvič videl sem Vas ljubil. Tudi ko sem Vas so-

vražil, ker sem spoznal da me zaničujete in zametujete, je to sovraštvo izviraló iz ljubezni. Z enim samim pogledom bi me bili lahko napravili za svojega sužnja. Tudi ko so me Turki mučili, sem mislil na Vas. Ko so mi izžgali oči, so moje ustne šepetale „Asunta, maščevana si“. In še danes nosim Vašo podobo v svojem srcu in Vas ljubim, tako vroče in presrčno, kakor le kdaj. O, ne zamerite mi, da tako govorim. Leta in leta vas iščem, ne da bi Vam razodel to svojo ljubezen, marveč da si izprosim odpuščenja.

— Kar je bilo, bodi pozabljeno in bodi tudi odpuščeno.

Tedaj pa je Ladislav Gjačič padel na kolena in ihte vzkliknil:

— Dovolite mi, da Vam poljubim rob Vašega krila, saj je današnji dan najsrečnejši mojega življenja.

Zdaj pa Asunta ni mogla več premagovati svoje ginjenosti. Naglo je pristopila, prijela Gjačiča za roke in ga hotela vzdigniti. Ladislav pa se je nagnil nad njene roke in jih kleče poljubil ihteč:

— Hvala Vam — za ta trenotek. Le eno željo sem imel, da bi Vas slišal še enkrat govoriti in da bi slišal iz Vaših ust, da ste mi odpustili.

Gjačič je vstal in izpustil roki Asuntine.

— Prosim, pokličite mojega dečka, da me odpelje.

Asunta je hotela najprej izpolniti to željo, a premislila si je.

— Pojdite, naj Vas peljem jaz, je rekla in prijela Gjačiča za roko.

Previdno in nežno ga je peljala po stopnicah iz gradu in čez dvorišče. Strme so gledali Tomo in posli in si niso znali tolmačiti tega prizora. Čez vse dvorišče je Asunta peljala Gjačiča in do velikih vrat v obzidju. Tam mu je še enkrat stisnila roko.

— Z bogom.

— Asunta, bodi srečna vse svoje življenje, je dihnil Gjačič, in predno mu je mogla Asunta braniti, je padel na kolena in ji poljubil rob njenega krila.

Zunaj se je že mračilo. Z morja so se dvigale megle in zakrivale raz-

gled. Asunta je stala na grajskih vratih in gledala za Gjačičem, dokler ga je bilo videti, po licu pa so ji tekle srce olajšujoče solze.

Pozno zvečer se je vrnil plemič Kržan z lova. Na konju pred seboj je imel mrtvega človeka.

— Tomo, pomagaj, je zaklical, ko je prijezdil na dvorišče. Krščanski človek se je ponesrečil, naj ima vsaj krščanski pogreb. Spravimo ga v kapelico.

Vsa prepadla je stala Asunta poleg mrliča.

— Povej mi, Andrej, kako si ga našel.

— Jezdil sem proti domu in zagledal v daljavi človeka, ki je v spremstvu majhnega dečka korakal čez kamenje. Vedno je obračal glavo in se vsak čas ustavljal. Pri tem se mu je odprla vreča. Vrgel jo je od sebe in šel dalje, med tem ko je deček spravljal padle reči v vrečo. Pri tem je nekaj korakov zašel s steze in padel v malo dolino tako nesrečno, da se je ubil. Deček je menda vsled strahu zbežal. Hitel sem takoj na

pomoč, a našel sem umirajočega človeka, ki je na mojih rokah izdihnil.

Kržan in Asunta sta bila zdaj sama v kapelici. Kržan je pristopil k svoji ženi, jo prijel ljubó za roko in ji tiho rekel:

— Ali hočeš vedeti, kaj so bile zadnje besede tega meniha? Ko sem ga dvignil s tal, je sklenil roke in zavzdihnil: „Asunta, bodi srečna“. Kdo more biti ta človek?

Asunta je tiho pokleknila h krsti in nekaj trenutkov molila, potem je vzela blagoslovljene vode.

— Andrej, je rekla, stori tudi ti tako.

Potem jo je Kržan za roko prijel in ji zopet rekel.

— Poslušaj še enkrat kaj so bile zadnje besede tega starega meniha? „Asunta, bodi srečna“. Lej, ljuba žena, še stari menihi so zaljubljeni vate.

— Ne govori tako, je resno in slovesno rekla Asunta. Ta stari menih me je ljubil kakor samo še ti.

Potem pa je pristopila h krsti, poškropila mrliča z blagoslovljeno

vodo in glasno rekla, da je Kržan razumel vsako besedico.

— Večni mir in pokoj tvoji duši, nesrečni Ladislav Gjačič.

L.

O stražnik, benečanski stražnik:
„Vstanite, Benečani in kapetani
Po morju se vozi poljska kraljica,
Zdaj bo vzela beneški tabor,
Svetega Marka visoki zvonik“.

Narodna.

V krvavih vojnah, ki jih je imela Avstrija tiste čase s Turki, so igrali važno vlogo kot vojaki in kot piratje v Senju in njega okolici naseljeni Uskoki. Neprestano so vprizarjali pojezde v turške kraje, od koder so donášali mnogo plena, in nobena turška ladja ni bila varna pred njimi.

Avstrijska vlada, uvidevajoč, kako velikega pomena so zanje ti neizprosni sovražniki Turkov, je gledala na to, da jih ohrani na svoji strani. Preskrbljevala jih je z orožjem in jim dajala tudi zapovednike. Eden prvih zapovednikov je bil Juri Lenkovič,

sin glasovitega zapovednika hrvaške Vojaške krajine, potomec junaške rodovine, ki je vse svoje življenje posvetil vojni s Turki.

Juri Lenkovič je bil imenovan l. 1591. velikim zapovednikom senjskih Uskokov, pri katerih je že poprej služboval kot podpoveljnik in pri katerih je bil tako priljubljen, kakor nikdar pred njim noben avstrijski častnik. Na čelu teh vojakov-piratov je Lenkovič izvršil mnogo junaških činov.

Po smrti Andreja Turjaškega je postal Juri Lenkovič general in glavni zapovednik Vojaške krajine s sedežem v Karlovcu in po smrti Ivana Kobenclja, deželni glavvar na Kranjskem.

Med Avstrijo in Turčijo po veliki zmagi v Sisku sklenjeni mir leta 1593. ni nikdar zavladal. Turki se niso hoteli vdati v svojo usodo, tem manj, ker avstrijska armada svoje zmage pri Sisku ni znala izkoristiti. Kmalu se je zopet začelo vojskovanje a z nezadostnimi močmi. Turki so zavzeli Sisek, pustošili okrog Zagreba

in vdrli tudi na Kranjsko. Končno je cesar vendar poslal večjo vojsko, ki je najpoprej udarila na turško trdnjavo Petrinjo. Juri Lenkovič je s senjskimi Uskoki odločil v bitki in pognal Turke v beg.

V teh letih se je tudi premenilo razmerje med beneško republiko in med pirati. Republika je želela zadržati Avstrijo, da bi se ne razširila na jug. Bala se je pač za Dalmacijo. Ker je turška vlada vedno zahtevala, naj beneška republika, ki je imela v rokah pomorsko policijo v Adrijanskem morju, zatre pirate, neizprosne preganjalce turških ladij, je začela piratom delati ovire, hoteč se, če mogoče, polastiti Senja. Piratje so to republiki beneški krvavo plačevali. Začeli so napadati in pleniti beneške ladje. Zdaj niso več delali razločka med turškimi in med kristjanskimi ladjami in divjali so tako grozovito, da je beneška republika poslala v primorsko vodovje posebne ladje, naj uničijo senjske pirate.

Zdaj se je med pirati in med beneško republiko začel ljut boj. Pi-

ratje so se bili v letih od bitke pri Lepantu dosti opomogli. Imeli so precej četudi le majhnih ladij, z orožjem in strelivom pa jih je zalagala avstrijska vlada. Postali so za beneško republiko to, kar petindvajset let poprej za turško cesarstvo. Potomci in nasledniki strahovalcev turške krone so bili zdaj neizprosni strahovalci beneške krone.

Zapovednik beneškega brodovja, Benedetto Moro, je napenjal vse moči, da bi piratstvo udušil, a trudil se je zaman. Postopal je z neizprosno krutostjo. Vsakega pirata, ki ga je dobil, je dal obesiti ali pa prikovati na galero. Tekom treh let je dal obesiti 240 dostikrat popolnoma nedolžnih ljudi.

Piratje so Benečanom vračali milo za drago. Usmrtili so vsakega Benečana, ki jim je prišel v roke in delali beneškim trgovcem ogromno škodo.

L. 1597. so piratje na svojih ribških čolnih prijadrili pred Rovinj v Istri. Napadli so eno večjo beneško ladjo in deset manjših ter vse ople-

nili. Pomorili so več ljudi in odnesli za poldrugi milijon goldinarjev blaga.

Beneška republika je zahtevala od cesarja zadoščanja, in dalmatinski namestnik Benebo je prišel s posebnim brodovjem pred Senj, grozeč, da mesto popolnoma uniči, če ne dobi zadoščanja. Cesar je, četudi nerad, poslal Jurja Lenkoviča v Senj, da pirate kaznuje. Sedem piratov je dal Lenkovič obesiti, drugim je pa prizanesel, da bi jih ohranil na strani Avstrije.

Malo mesecev pozneje, februarja l. 1598., je admiral Benebo zasačil 17 piratskih ladij, na katerih je bilo 700 piratov, v luki Rogoznici pri Šibeniku. Piratske ladje so bile polne blaga, poropanega na beneških ladjah. Že je Benebo mislil, da so piratje izgubljeni. Toda ti so razprodali svoj plen v naglici in za vsako ceno in se ponoči z nečuveno predrznostjo zapodili s svojimi ladjami v vrsto beneških ladij ter srečno utekli. Beneška republika je admirala Beneba odstavila in na njegovo mesto poslala admirala Nikolaja Donata.

Uspehi, ki so jih imeli senjski piratje v svojih bojih s Turki in zlasti z Benečani, so privabili mnogo tujcev v njihove vrste. Posebno s Primorja in s Kranjskega so ljudje trumoma bežali med pirate, katerih moč in veljavnost je tako narasla in se razširila, da so tudi cesarju očitno kljubovali. V vojaških stvareh so bili pač podložni vojnemu svetu v Gradcu, a ta odvisnost jih ni dosti ovirala, posebno ker so od nadvojvode Ferdinanda imenovani zapovedniki dobivali od piratov vedno svoje dele na plenu in so vsled tega prav radi šli piratom na roke. V nevojaških stvareh pa so bili piratje popolnoma neodvisni in so v Senju dobili celo mestno poglavarstvo v roke.

Nadvojvoda Ferdinand ni mogel pogrešati podpore senjskih piratov proti Turkom in zato se je trudil, da bi poravnal sovraštvo med pirati in med beneško republiko ter iz lepa naredil konec njihovim bojem. Tudi papež se je zavzel za poravnavo. Za posredovalca je cesar Rudolf II. izbral senjskega škofa. Ta je bil Itali-

jan in bi bil rad pomagal Benečanom. Škof je šel na cesarski dvor in je nagovarjal cesarja, naj pirate užene, a da bi jih mogel porabljati proti Turkom, naj jih premesti v okolico trdnjave Otočac. V tem smislu se je izrekel tudi papež Klemen VIII. v pismu, ki ga je pisal cesarju. Skriti namen tega prizadevanja je bil, da bi Benečani dobili v roke Senj in vse hrvaško Primorje gori do Bakra. Cesar je ta namen uganil in si je diplomatično pomagal iz stiske: prepustil je nadvojvodi Ferdinandu, da stvar uredi, kakor ve in more.

Tudi med pogajANJI zaradi poravnave med Benečani in med pirati ni bilo miru. Benečani so napadali in uničevali pirate kjer so mogli in piratje so jim to vračali z isto neusmiljenostjo. Tako so Benečani napadli Ledenice. Trdnjavico so piratje ubranili, mesto pa so beneški vojaki popolnoma porušili.

Benečani so uvideli, da sami niso kos piratom. Bali so se, da naskočijo piratje same Benetke in zato so sklenili zvezo s Tarki v namen,

da z združenimi močmi uničijo piratstvo. Sedaj so ti boji postali nevarni cesarju, kajti Turki in Benečani so se hoteli polastiti hrvaškega ozemlja. Juri Lenkovič in Danijel Barbo, ki sta zapovedovala v Vojaški krajini, sta bila v veliki zadregi. Benečani so začeli z velikimi silami napadati piratske naselbine. Obdolžili so Danijela Barba, da prejema od piratov del plena, da jih podpira, in so vsled tega napadli njegovo posestvo Belaj v Istri ter mesto opleni in razdjali.

Tedaj je nadvojvoda Ferdinand ukazal Lenkoviču, naj napravi v Senju red in mir. Lenkovič je odstranil iz mesta vse pirate, ki niso bili domačini in jih je naselil okrog raznih trdnjavic, dočim je v Senju nastanil nemške vojake. Toda nezaupnost Benečanov proti Lenkoviču in Barbu je bila tako velika, da je imenoval nadvojvoda Ferdinand posebnega komisarja za Senj. Ta komisar je bil Josip Rabato, vicedom kranjski, ki je prišel kmalu v tako nasprotje s pirati, da so sklenili, ga umoriti.

Rabato je dal obesiti vse piratske poglavarje in je odpravil iz Senja vse tujce. Tudi je prepovedal Senjanom iti z oboroženimi ladjami na morje in jim s tem onemogočil, napadati beneške ladje. Beneški admiral Pasqualigo je poslal celo svojega tajnika v Senj, da je vplival na Rabato, in začelo se je kruto preganjanje piratov. Najprej sta bila obsojena na smrt piratska poglavarja Martin knez Posedarski in vojvoda ledeniški Marko Margetić. Obglavili so ju in obesili na vrata trdnjave, Padlo je pa še več drugih glav. Celo senjskemu škofu, ki je bil velik prijatelj Benečanov, je bilo tega krutega postopanja preveč, stotnik senjskih uskokov, Danijel Barbo, pa se je Rabatu krepko uprl in nadvojvodi Ferdinandu natočil čistega vina. Toda Rabato, ki je bil brez dvoma podkupljen od Benečanov, je osebno pohitel na dvor v Gradec in je nadvojvodo novič spravil na svojo stran.

Rabato se je vrnil v Senj, a njegovo divjanje proti piratom je proizročilo revolucijo. Dne 31. decembra

1601. leta so se piratje dvignili proti Rabatu. Po hudem boju so zavzeli senjsko trdnjavo in poklali vse nemške vojake. Rabato so ujeli. Trpinčili so ga in mu odsekali glavo, ki so jo izložili v oknu nad glavnimi vratmi senjske trdnjave. Truplo Rabatovo so prenesli v cerkev. Senjske žene so šle v cerkev maščevat svoje sorodnike, ki jih je bil Rabato dal pomoriti. Lotile so se trupla sovražnega Rabata in ž njim storile vsakovrstne sramote.

Naslednik generala Rabata je bil tržaški Slovenec Danijel Frankol. Čim je prišel v Senj, je dal obesiti pirata Vujico Vidašiča, ki je prvi ustrelil na Rabata, ostalim krivcem pa je prizanesel. To postopanje je dalo povod, da so se začeli vračati v Senj ubegli piratje in tudi tisti uskoki, ki sta jih Lenkovič in Rabato siloma naselila v drugih krajih. Zaradi pomanjkanja živil v Senju se je kmalu zopet začelo piratstvo. Ljudje so pač morali kako živeti in ker z delom niso mogli ničesar zaslužiti, so vnovič postali razbojniki in plenili v družbi

s prebivalci istrskih otokov beneške ladje. Napadli so najprej beneško trdnjavo Plomin in jo oropali potem pa tudi druge kraje. Benečani so se strahovito maščevali, opustošili so na otoku Čresu več vasi in pobili vse moške.

Ker Frankol ni tako postopal proti piratom, kakor so zahtevali Benečani, so se ti vnovič pritožili pri nadvojvodi. Ta je zdaj poslal v Senj generala Vida pl. Kisla, graščaka na Fužinah pri Ljubljani, z naročilom, naj preišče, kaj se je zgodilo in naj piratom vzame plen. Kisl pa je piratom pustil plen in je sporočil v Gradec, da ni mogel ničesar dognati.

Zdaj so piratje z novim pogumom začeli ropati. Zdaj so napadli turške, zdaj benečanske kraje, oplenili zdaj benečanske, zdaj turške ladje. Divjali so grozovito, bili pravi strahovalci obeh teh mogočnih držav. Seveda tudi Benečani niso rok križem držali, marveč storili vse, kar so mogli, da bi piratstvo zatrli. Pa vse je bilo zaman.

V teh bojih je vodil pirate Nikolaj Juriša, smel in drzen človek in

ob enem premeten politik. Izprevidel je, da bi se piratstvo moglo vzdržati in razviti, samo če spravi Turke in Benečane zopet v nasprotje in če mogoče ju zaplete v vojno. Začel je razglašati, da napada Turke z dovoljenjem in po naročilu beneške republike ter je po vseh krajih, kamor je prišel, kazal pisma s podpisi in pečati, ki so to dokazovali. Tudi je poskrbel, da je bilo v Senju na glavnem trgu oblastveno razglašeno, da so Benečani dovolili piratom, napadati in pleniti turške ladje. Na ta način je dosegel, da so piratje sami v to verjeli. Pa tudi z dejanji je to Juriša skušal dokazati Turkom. Napadel je s 500 pirati Skradin pri Šibeniku. Pobil je vse, kar se mu je postavilo v bran, napravil ogromen plen in mesto užgal. Ker je prišel čez Šibenik in tudi tja odšel, so verjeli, da so bili Šibenčani ž njim v zvezi in njihova jeza se je obrnila napram Benečanom, katerim je Šibenik pripadal.

Uspehi, ki so jih dosegali piratje, so privabili zopet mnogo novih

ljudi v njihove vrste. Piratska armada se je hitro množila in divjala je vse huje. Ženske so si piratje pridobivali z ropom in sicer so ugrabljali najraje bogata dekleta.

Leta 1606. je Avstrija sklenila z Turki mir. Sedaj ni več tako nujno rabila piratov kakor poprej in zato je začela hitro proti njim postopati jako trdo in brezobzirno. Pod smrtno kaznijo je cesar prepovedal napadati turško ozemlje, obenem pa dal vzeti piratom vse njih ladje. Piratje so prišli vsled tega v silno bedo, ker niso imeli ne zemljišč, ne živine in niso mogli drugače živeti kakor od plena. Poslali so svojega vojvodo Nikolaja Radiča na cesarski dvor v Prago, prosit, naj se Uskokom dovoli plenjenje ali pa naj jim da vlada posebno plačo za njih vojskovanje v prid države. Stvar se ni dogejala, zakaj predno so bila pogajanja končana, so nastala med Avstrijo in med Turčijo nova nasprotja. Cesar je zopet potreboval pirate in zato jim je dovolil, da smejo zopet napadati Turke na kopnem in na morju. Zopet se je

začelo veliko vojskovanje zlasti na morju. Piratje seveda niso napadali samo turških ladij, nego z isto vnemo tudi beneške trgovske ladje ter napravili ogromnega plena.

Beneška republika je poslala posebno brodovje, da zapre piratom izhod iz Senja in se je seveda tudi pri-tožila pri cesarju. Vsled tega sta prišla v Senj dva cesarska komisarja, ki sta iztirala iz mesta celo vrsto piratov in njih poveljnike. Iztiranci so kakor je pač naravno, nadaljevali boj proti Benečanom. Kako predrzni so bili, kaže slučaj, da je 17 piratov pri belem dnevu vdrlo v Pulj, kjer so imeli Benečani svojo posadko. Piratje so napravili lep plen in se hoteli polastiti celo beneškega proveditorja, ki je le iztežka utekel smrti. Vsled uspehov teh izgnancev so začeli v Senju ostali piratje zapuščati to mesto. Vlada se je ustrašila, da bi Senj sploh izgubil svoje branitelje in prišel v turško ali beneško oblast in zato je vsem izgnancem dovolila, da se vrnejo in molče trpela, da so se svobodno posvetili roparstvu na morju in na kop-

nem. Vse tožbe Benečanov so ostale brez uspeha. Celo cesarska ladjedelnica na Reki je tesala piratom ladje in cesar je imenoval več piratov za viteze in jim nakazal mesečno plačo, ker so oplenili turško ladjo, na kateri se je vozila mati sultana Ahmeda iz Karamanije v Carigrad in poslali cesarju dragoceno sabljo, ki so jo med drugimi stvarmi dobili na tej ladji.

Piratje so Benečane tako strahovali, da je naposled cesar moral vendar nekaj storiti proti njim. Poslal je zopet dva komisarja v Senj, ki sta zapovedniku, kranjskemu plemiču Žigi Gušiču, ukazala, da ne sme nobenega pirata pustiti iz mesta, njih ladje pa mora poslati na Reko, da se tam sežgo. Piratje pa so se uprli, prisilili Gušiča, da jim je odprl mestna vrata, se na Reki polastili svojih ladij in mnogih drugih ter novič začeli razbojnikovati po morju. Napadli so mesto Barbane in več otokov in vdrli tudi v turško Liko, zlasti ogromno škodo pa so delali Benečanom s plenjenjem benečanskih trgovskih ladij.

Beneška republika se je maščevala kakor in kolikor je mogla; na krivcih pa tudi na nedolžnih. Benečani so napadli takratni peti del Kranjske, današnje severno Istro, in požgali 226 hiš, pokončali setev, posekali drevje in opustošili vinograde. Napadli so tudi več tržaških trgovskih ladij in opustošili različne kraje na Krasu, tako da so goriški deželni stanovi pozvali leta 1612. nadvojvodo Ferdinanda, naj se pripravi za vojno z Benečani.

Ferdinand se je hotel ogniti vojne in v ta namen novič poskusil ukrotiti pirate in se zlepa poravnati z Benečani. Po dolgih pogajanjih se je na posled vendar doseglo sporazumljenje med Ferdinandom in med beneško vlado.

Sklenjeni dogovor pa je tudi to pot ostal neizveden. Leta 1613. so piratje na desetih ladjah zapustili Senj in od Krepana pri Šibeniku udarili na turško ozemlje, kjer so napravili lep plen. Ropali so potem v Makarski in na Neretvi, vdrli v Hercegovino, zavzeli mesto Trebinje in se z ogrom-

nim plenom vrnili v Novi pri Šenju, odkoder so delali roparske izlete na benečanske otoke. Z 12 ladjami so prišli piratje na otok Hvar, kjer se je slučajno mudilo veliko beneško brodovje. Vnel se je ljut boj, v katerem so bili piratje premagani. Izgubili so dve ladji in 60 mož, med njimi svojega zapovednika Nikolaja Hreljanovića. Piratje se pa s tem niso dali ugnati, marveč so le mislili na osveto. Zaznali so po svojih zaveznikih, ki so jih imeli po vseh dalmatinskih in istrskih otokih, da je v mandrinskem pristanu na otoku Pagu usidrana velika benečanska galera. Zapovednik te galere je bil beneški nobile Krištof Venier. Piratje so zjutraj, ko se je začelo daniti, udarili z morja in s kopnega na galero in jo zavzeli. Ujeli so vse vojake in častnike, jih ubili in trupla pometali v morje. Odpeljali so potem galero proti Senju. Na potu so obglavili tri plemiče, ki so bili kot popotniki na galeri, zapovednika Venierja pa so živega pripeljali v Senj. Venier je bil sin beneškega admirala, ki je zmagal

v bitki pri Lepantu, ki so ga pa piratje posebno sovražili, misleč, da je njegov oče iz malomarnosti prišel prekasno na pomoč kralju Gjačiču in da torej njega zadeva krivda, da je bilo brodovje Gjačičevo uničeno.

Prišedši v Senj so piratje Krištofa Veniera obglavili. Njegovo truplo, iz katerega so izrezali srce, ki so je javno izpostavili, so pa vrgli v morje.

Rodovina Venier je imela v Benetkah velik vpliv in je izlahka dosegla, da je republika nastopila z največjo odločnostjo. Zahtevala ni samo zadoščenja nego uničenja vseh Uskokov. Podprli so svojo zahtevo tako, da se je nadvojvoda Ferdinand začel nemudoma pripravljati na vojno. Ob enem je poslal v Senj posebno komisijo pod poveljstvom grofa Althana da kaznuje tiste pirate, ki so ugrabili beneško galero in umorili moštvo potnike in zapovednika Veniera.

Kmalu so začeli Benečani napadati zdaj tod zdaj tam ob meji ležeče avstrijske kraje. Najprej so napadli okolico Pazina v Istri in tudi na Goriško so pridrli in napravili

ogromno škodo. Nadvojvoda Ernest in general Volk Eggenberg sta nadvojvodi nujno svetovala, naj se loti vojne, češ, da je beneška republika v tako slabih razmerah, da bo gotovo poražena. Temu pa se je upiral cesar, ker je bil v strahu, da lahko vsak čas nastane nova vojna s Turki.

Piratje med tem niso mirovali in v kratkem času vplenili na istrski in na dalmatinski obali več beneških in turških ladij. Benečani so zaprli na to morje. Piratje pa se niso dali ugnati in so napadali beneške kraje na kopnem in ropali kolikor so mogli.

Na povelje cesarja Matije je nadvojvoda Ferdinand poslal novega komisarja v Senj, v osebi generala barona Eggenberga. Ta je zaprl mnogo piratov. Štiri je obsodil na smrt, druge pa je izpustil, ker so ga piratje podkupili. Eggenberg je odnesel iz Senja na dveh mulah samega zlata in srebra, na 10 mulah vsakovrstnih dragocenih tkanin in 150.000 goldinarjev denarja. Nekaj tega so mu piratje sami dali, nekaj jim je pa ugrabil.

Po komisarjevem odhodu so piratje rešili iz ječe tudi Vincenca Karlinoviča, ki je vodil napad na beneško galero in umoril Veniera. Karlinovič je, mesto da je prišel na vešala, postal stotnik.

Benečani so seveda tudi divjali proti piratom in njihovim zaveznikom in požgali ter oplenili več krajev, med njimi tudi Volosko. Posebno mnogo je bilo Benečanom na tem, da bi dobili v roke piratsko pristanišče Bag, ležeče nasproti otoku Pagu. Piratje so za to namero izvedeli in se pripravili na boj. Vojvoda Pavel Pianiševič se je skril s 300 pirati v Bagu. Benečani so prišli s svojimi zavezniki, naskočili mesto in je brez odpora zavzeli. Tedaj pa so piratje planili iz svojega skrivališča, pobili 80 Benečanov, druge pa pognali v beg.

In začela so se zopet pogajanja med Avstrijo in med Benetkami in zopet je bil poslan v Senj poseben komisar, vojaški svetnik Ivan Brenner. A ta niti v Senj ni prišel, nego se že na potu v Gradcu okrenil in se vrnil v Prago, baje ker se nadvojvoda Ferdi-

nand ni mogel odločiti, da kaj ukrene proti piratom, dokler čaka beneška republika oborožena na rešitev prepornega vprašanja.

Benečani so na to odgovorili z napadom na Novi in z opustošenjem posestev grofov Frankopana in Zrinjskega.

Tedaj pa je bila nemogoča vsaka mirna poravnava in dasi niti cesar niti stanovi kranjski, štajerski in korški niso bili za vojno, je nadvojvoda Ferdinand vendar vzel meč v roke. Nastala je vojna, ne da je bila praviloma napovedana. Poveljstvo avstrijskih armad je prevzel grof Adam Trauttmansdorff.

Beneška armada, ki jo je vodil Pompej Giustiniani je 17. decembra 1615 napadla Kormin in ga zavzela ter si osvojila Medejo, Oglej in večji del Furlanije ter mnogo vasi na desnem bregu Soče. Beneška mornarica pa je prihitela pred Lovran in to mesto ter Moščenice popolnoma porušila. Tako se je zgodilo tudi z opatijo sv. Jakoba in z vsemi hišami, ki so stale na mestu dandanašnje Opatije.

Boj na Goriškem se pa kar ni hotel razviti, dasi so Turki prihiteli Benečanom na pomoč in začeli napadati hrvaške pokrajine. Brat Pompeja Giustinianija je poskusil zasesti Kobarid, a njegov napad je bil odbit.

V Gorici je bil zapovednik Volk Frankopan. Gradiško pa naj bi bil zasedel ljuti sovražnik Benečanov, tržaški Slovenec general Danijel Frankol. Po junaškem boju je bil Frankol, ki se je odlikoval v več kot sto bitkah, vržen s konja in ubit.

Zdaj so Benečani hoteli osvojiti Gorico in so se utaborili pri Gradiški. Trauttmannsdorff pa je utrdil prelaz pri Ločniku in se utaboril pri Zagraju. Pri utrjevanju so pomagale tudi plemske gospe, Turen, Strassoldo, Lantieri in Rabata. Med vojaki se je odlikoval posebno miad plemič, sin Andreja Kržana in njegove žene vojvodinje Asunte Dall Ferro.

Zaman so Benečani oblegali Gradiško. Po petindvajsetdnevnem bombardiranju so podrli svoj tabor in se umaknili nazaj. Izgubili so v teh bojih 4000 mož.

Z ozirom na napade Turkov bi bil nadvojvoda Ferdinand zdaj prav rad sklenil mir z Benečani. Pogajanja so se pač začela, a konca jim kar ni bilo.

Benečani so nadaljevali vojno tudi med mirovnimi pogajANJI. Zavzeli so utrjeni St. Florijan pri Gorici, več krajev v Istri ter važno postojanko Pontebo, ležečo na cesti, ki vodi iz Italije na Koroško. Ti uspehi so jim omogočili, da so začeli oblegati Bakar pri Reki in pa Kobarid ter se pripravljali na zavzetje Beljaka in Gorice. Pri svojem pomikanju na Ločnik pri Gorici je bil ubit zapovednik beneške vojske Giustimani.

Novi zapovednik beneške armade je bil Ivan Medici. Nadvojvoda Ferdinand je povsod iskal pomoči za vojno zoper Benetke, a je ni dobil. Vzlic temu je zapovednik avstrijske armade, Trauttmannsdorff, tako spretno operiral, da Benečani niso mogli doseči nikakih znatnejših uspehov in so iskali pomoči pri Nizozemcih in pri Poljakih.

Piratje so med tem divjali proti Benečanom kar so mogli in jih grozovito strahovali.

Vojna se je zanesla tudi v peti del kranjske dežele, v sedanjo severno Istro, kjer so Benečani zavzeli Pazin, od koder pa so bili kmalu pregnani in je nato avstrijska armada zasedla več beneških mest.

Največja bitka pa je bila na podnožju Krasa za trdnjavo Rubijo. Benečanska vojska se je tako razpostavila, da je objemala avstrijsko vojsko od vseh strani. V tej bitki je bil ustreljen zapovednik baron Trauttmansdorff. Benečani niso dosegli pričakovanega uspeha. Poraženi sicer niso bili, a umakniti so se vendar morali.

Zdaj sta beneška republika in nadvojvoda Ferdinand novič napela vse moči, da bi dobila pomoč. Cesar pa se je trudil, da bi izposloval mir in tudi španski dvor se je zanj zavzel. Prišlo je do novih pogajanj in končno je bil v Madridu sklenjen mir 25. septembra 1617.

Predno pa je bila mirovna pogodba odobrena in podpisana, je preteklo več mesecev in boji so se ves ta čas nadaljevali. Benečanska armada

bi bila avstrijsko prav lahko premagala, da se nista beneška zapovednika neprestano prepirala in drug drugemu delala ovir.

Končno so se vendar sešli pooblaščeneci avstrijski in beneški, da izvedo o mirovni pogodbi določene točke glede piratov.

Po dolgih obotavljanjih in prepirih so bili piratje razgnani na vse strani. Eni so sami odšli v Dalmacijo, v Albanijo in celo na Neapolsko, druge je cesarski pooblaščenec grof Harah siloma naselil na Hrvatskem okrog Otočca, v Žumberku in na Goricah na Dolenjskem ter okrog Vinice. Piratske ladje je dala vlada zapleniti in sežgati. To je bil žalostni konec nekdanj tako mogočnih strahovalcev dveh kron.

C00155 58423088

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000429092